

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Sonja Rajala

Haastavien kasvatustilanteiden kohtaaminen

Opas varhaiskasvattajille

Opinnäytetyö
Kevät 2023
Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Tutkinto-ohjelma: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Sonja Rajala

Työn nimi: Haastavien kasvatustilanteiden kohtaaminen: Opas varhaiskasvattajille

Ohjaaja: Virpi Nikkola

Vuosi: 2023

Sivumäärä: 82

Liitteiden lukumäärä: 3

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten haastavat kasvatustilanteet näyttäytyvät varhaiskasvatuksessa ja millainen merkitys varhaiskasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä Pilke päiväkodit Oy:n yksiköiden Vihreä Willa ja Merihevonon kanssa. Haastavat kasvatustilanteet ovat kasvaneet lasten tuen tarpeiden lisääntyessä valtavasti. Tutkimuksessa haastavina kasvatustilanteina pidetään lapsen aggressiivista, uhmakasta, levotonta ja vetäytyvää käyttäytymistä sekä voimakkaita tunteenpurkauksia. Haastavien kasvatustilanteiden kohtaaminen vaatii varhaiskasvattajien tietämystä ja tuntemusta lapsen kehityksestä ja tuen tarpeista sekä osaamista kohdata lapsi lämpimästi sitoutuen vuorovaikutukseen hänen kanssaan.

Tutkimus toteutettiin tekemällä kysely yhteistyötahon yksiköiden varhaiskasvattajille. Tutkimuksen tavoitteena oli luoda opas haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen yhteistyötahon yksiköiden käyttöön. Oppaan tarkoituksena on lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta ja ymmärrystä haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja taustalla vaikuttavista tekijöistä. Oppaassa tuodaan esille haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyn keinoja sekä kasvattajan vuorovaikutuksen merkitystä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa. Tutkimus toteutettiin laadullisin ja määrällisin tutkimusmenetelmin. Aineistonkeruumenetelmänä käytettiin Webropol-kyselylomaketta, joka sisälsi monivalintakysymyksiä ja avoimia kysymyksiä. Tutkimusaineisto kerättiin joulukuussa 2022. Kyselyyn vastasi 17 varhaiskasvattajaa. Aineiston analysoinnissa käytettiin sisällönanalyysia ja tilastotutkimusta.

Tutkimustulosten mukaan haastavat kasvatustilanteet ilmenevät erityisesti lapsen levottomana, aggressiivisena ja uhmakkaana käyttäytymisenä. Päiväkodin arjessa nämä näyttäytyvät yleisimmin lyömisenä, potkimisena tai puremisena, motorisena levottomuutena, yliviikkautena, impulsiivisuutena, vaikeutena noudattaa päiväkodin sääntöjä tai toimia ohjeiden mukaisesti sekä tunteenpurkauksina. Tutkimustulosten mukaan haastavat kasvatustilanteet tulisi kohdata olemalla aidosti läsnä tilanteessa, kuuntelemalla sekä osoittamalla lapselle välittämistä ja ymmärrystä. Tutkimustulokset osoittivat, että vuorovaikutuksella on tärkeä merkitys haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa. Tulosten mukaan kasvattajan omalla suhtautumisella, käytöksellä ja vuorovaikutustavalla on vaikutuksensa lapsen käyttäytymiseen sekä siten haastavan kasvatustilanteen myönteiseen etenemiseen.

¹ Asiasanat: varhaiskasvatus, haastava kasvatustilanne, sosioemotionaalinen kehitys, vuorovaikutus

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Degree programme: Social Services

Author: Sonja Rajala

Title of thesis: Facing challenging educational situations: A guide for early childhood educators

Supervisor: Virpi Nikkola

Year: 2023

Number of pages: 82

Number of appendices: 3

The aim of the study was to research how challenging educational situations appear in early childhood education and what kind of importance interaction between early childhood educator and child shows in these situations. The thesis was implemented in cooperation with childcare units Vihreä Willa and Merihevonen which are part of Pilke Päiväkodit Ltd. Challenging educational situations have increased vastly due to children's increased need of support. In the study, children's aggressive, defiant, restless and retiring behaviour as well as strong emotional outbursts are considered as challenging educational situations. Facing challenging educational situations needs knowledge about children's development and need of support, also it requires competence to face children warmly and commit to interaction with them.

The study was carried out by doing a survey for early childhood educators of Vihreä Willa and Merihevonen. The aim of the study was to create a guide for cooperation organizations units. The guide provides information about challenging educational situations for their early childhood educators. The purpose of the guide is to increase early childhood educators' knowledge and understanding about how challenging educational situations appear and what are the factors behind these situations. The guide demonstrates ways to prevent the situations and importance of educators' interaction when facing challenging educational situations. A Webropol-questionnaire was used for the collection of material. The survey included multiple choice questions and open questions. The survey was implemented in December 2022. 17 early childhood educators answered the survey. Content analysis and statistical study was used to analyze the survey results.

According to the results, challenging educational situations appear especially when a child is restless, aggressive and defiant. In childcare's daily basis, challenging behaviour appears mostly as punching, kicking, biting, motoric restlessness, hyperactivity, impulsiveness, difficulties in following rules or acting according to the instructions and in emotional outbursts. According to the results challenging educational situations should be faced by being genuinely present in the situation and by listening and showing care and understanding for a child. Results of the survey showed that interaction has significant meaning when facing challenging educational situations. According to the results, educators' own attitude, behaviour and way of interaction has an impact on children's behaviour as well as positive progression on challenging educational situations.

¹ Keywords: early childhood education, challenging educational situation, socioemotional development, interaction

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä	2
Thesis abstract	3
SISÄLTÖ	4
Kuva-, kuvio- ja taulukkuuettelo	6
1 JOHDANTO	7
2 HAASTAVAT KASVATUSTILANTEET VARHAISKASVATUKSESSA	9
2.1 Sosioemotionaalinen kehitys ja osaaminen.....	9
2.2 Itsesäätelytaidot	12
2.3 Temperamenttipiirteet haastavien kasvatustilanteiden taustalla.....	13
2.4 Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen.....	14
2.4.1 Aggressiivinen käyttäytyminen.....	15
2.4.2 Uhmakas käyttäytyminen	16
2.4.3 Levoton käyttäytyminen	17
2.4.4 Vetäytyvä käyttäytyminen	18
2.4.5 Voimakkaat tunteenpurkaukset.....	19
2.5 Lapsen kohtaaminen haastavissa kasvatustilanteissa	19
2.6 Lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen.....	23
2.7 Positiivisen pedagogiikan merkitys haastavissa kasvatustilanteissa	25
2.8 Haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisy	28
3 VARHAISKASVATTAJAN JA LAPSEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS	34
3.1 Vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa.....	34
3.2 Varhaiskasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen periaatteet ja rakentuminen.....	35
3.3 Vuorovaikutuksen merkitys lapsen kehitykselle	36
3.4 Varhaiskasvattajan vuorovaikutuksen merkitys haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa	37
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	41
4.1 Tutkimuksen tavoitteet	41
4.2 Yhteistyötaho.....	42
4.3 Määrällinen ja laadullinen tutkimus.....	42

4.4	Toiminnallinen opinnäytetyö	43
4.5	Kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä	45
4.6	Aineiston analysointi.....	47
4.7	Oppaan toteuttaminen	49
4.8	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	51
4.9	Vastaajien taustatiedot	54
5	TUTKIMUSTULOKSET	55
5.1	Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen varhaiskasvatuksessa	55
5.2	Keinot haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen	59
5.3	Lämmin vuorovaikutus	60
5.4	Varhaiskasvattajien kokema tuen tarve haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa	63
5.5	Vapaa sana toiveista ja tarpeista oppaaseen	66
6	JOHTOPÄÄTÖKSET	67
7	POHDINTA.....	72
	LÄHTEET	78
	LIITTEET	82

Kuva-, kuvio- ja taulukkoluettelo

Kuvio 1. Haastavien kasvatustilanteiden ilmenemismuodot.....	55
Kuvio 2. Haastavien kasvatustilanteiden näyttäytyminen päiväkodissa.....	56
Kuvio 3. Haastavia kasvatustilanteita aiheuttavat tilanteet päiväkodissa.....	57
Kuvio 4. Varhaiskasvattajien kokema tuen tarve haastavien kasvatustilanteiden ilmenemismuotoihin.	64
Kuvio 5. Varhaiskasvattajien kokema tuen tarve haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen.	65
Kuvio 6. Varhaiskasvattajien toiveet oppaan sisällöstä.....	66
 Taulukko 1. Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen (mukaillen Ahonen, 2017).	22

1 JOHDANTO

Haastavat kasvatustilanteet ja niiden taustalla vaikuttava sosioemotionaalinen tuen tarve ovat kasvaneet entisestään pienten lasten keskuudessa (Ahonen, 2017, s. 9–10). Haastavat kasvatustilanteet koetaan eniten kasvattajia kuormittavimmaksi tekijäksi kasvatusalalla (mts. 28). Mitä tehdä, jos lapsi ei noudata sääntöjä tai kuuntele ohjeita, ei kykene keskittymään, huutaa ja raivoaa tunteenpurkauksen vallassa, lyö ja puree kavereita tai vetäytyy sosiaalisesti? Haastavat kasvatustilanteet aiheuttavat neuvottomuutta varhaiskasvattajien keskuudessa. Haastavien kasvatustilanteiden tulkinta määräytyy kasvattajan näkökulmasta, mutta voidaan ajatella, että totutusta normista poikkeava käyttäytyminen haastaa varhaiskasvattajaa aina jollain tapaa (Ahonen, 2015, s. 16–17). Opinnäytetyössäni haastavina kasvatustilanteina pidetään lapsen aggressiivista, uhmakasta, levotonta ja vetäytyvää käyttäytymistä sekä voimakkaita tunteenpurkauksia. Tutkin opinnäytetyössäni haastavien kasvatustilanteiden kohtaamista varhaiskasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen näkökulmasta. Varhaiskasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutussuhteella on tärkeä merkitys lapsen kehitykselle, hyvinvoinnille ja oppimiselle (Ahonen, 2015, s. 55). Hyvän vuorovaikutussuhteen uskotaan olevan yhteydessä myös lapsen sosioemotionaalisten taitojen kehitykseen sekä siten haastavien kasvatustilanteiden vähenemiseen.

Lapsen sosioemotionaaliseen kehitykseen ja kasvuun kuuluvat kanssakäymiseen, vuorovaikutukseen sekä tunteisiin ja kokemuksiin liittyvät taidot (Pihlaja, 2018, s. 142). Sosioemotionaalista tukea tarvitsevat lapset ovat kolmasosa eniten tukea tarvitsevista varhaiskasvatuksessa (Ahonen, 2017, s. 9–10). Haastavia kasvatustilanteita perustellaan usein lapsen temperamentilla tai hänen sopeutumattomuudellansa, vaikka tuen tarvetta tarkasteltaessa tulisi kiinnittää huomiota koko kontekstiin, johon kuuluu myös kasvattajat ja kasvatusympäristö. Haastavien kasvatustilanteiden taustalla on aina jokin syy tai syytä, vaikka aikuinen ei voi sitä aina huomata (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 19). Monet haastavat kasvatustilanteet syntyvät lapsen tarvitseman sosioemotionaalisen tuen tarpeesta (Ahonen, 2017, s. 10–11). Haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa tulisi kiinnittää enemmän huomiota kasvattajan toimintaan, jolloin tilanteita voidaan vähentää ja huomio kiinnittää lapsen sosioemotionaalisten taitojen tukemiseen.

Meille aikuisille pieneltä tuntuvat asiat voivat olla pienten lasten maailmassa paljon isompia asioita, mitä kuvittelemmekaan. Aiheena haastavien kasvatustilanteiden kohtaaminen on ajankohtainen ja tärkeä. Mielenkiintoni haastavia kasvatustilanteita ja niiden taustalla vaikuttavia

tekijöitä kohtaan syntyi, kun aloitin työskentelyn varhaiskasvatuksessa. Huomasin, miten pienillä, mutta merkityksellisillä asioilla voimme vaikuttaa lapsen pulmalliseen käytökseen. Huomasin, että moni kasvattaja ei ymmärtänyt lapsen käyttäytymistä, sillä he eivät olleet tietoisia lapsen pulmallisen käytöksen taustalla vaikuttavista tekijöistä tai siitä millainen merkitys kasvattajan omalla toiminnalla ja ympäristön vaikutuksella on (Ahonen, 2017, s. 11). Tutkimukseni tarkoituksena oli selvittää miten haastavat kasvatustilanteet ilmenevät varhaiskasvatuksessa ja millainen merkitys varhaiskasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on. Tavoitteenani oli selvittää, millainen käsitys varhaiskasvattajilla on haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja vuorovaikutuksen merkityksestä sekä millaista tukea varhaiskasvattajat kaipaavat haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen. Tutkimuksen lisäksi halusin, että opinnäytetyöni tuottaa merkityksellistä tietoa ja käytännön hyötyä varhaiskasvattajien arkeen. Opinnäytetyöni tuotoksena toteutin oppaan haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen yhteistyötahon varhaiskasvattajien käyttöön. Haluan, että jokainen lukija ja varhaiskasvatusalalla työskentelevä tiedostaa ja ymmärtää sen, että lapsi ei käyttäydy tahallaan haastavasti, vaan hänelle ei ole tarvittavia taitoja toimia tilanteen vaatimalla tavalla tai aikuisen odotusten mukaisesti. Aikuisen tehtävänä on tukea ja ohjata lasta selviytymään tilanteesta (Ahonen, 2017, s. 10).

Opinnäytetyöni alkaa teoreettisella osalla, jossa käsittelen haastavien kasvatustilanteiden ilmenemistä varhaiskasvatuksessa sekä varhaiskasvattajan ja lapsen välistä vuorovaikutusta. Haastavat kasvatustilanteet varhaiskasvatuksessa -luvussa käsittelen lapsen sosioemotionaalista kehitystä ja sen tukemista, haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisen muotoja ja lapsen tarvitsemaa tukea, positiivisen pedagogiikan merkitystä haastavissa kasvatustilanteissa sekä haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyä. Varhaiskasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus -luvussa käsittelen vuorovaikutusta varhaiskasvatuksessa, vuorovaikutussuhteen rakentumista ja sen periaatteita, vuorovaikutuksen merkitystä lapsen kehitykselle sekä vuorovaikutuksen merkitystä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa.

Opinnäytetyöni yhteistyötahona toimi Pilke päiväkodit Oy:n yksiköt Vihreä Willa ja Merihevon. Toiminnallisen opinnäytetyöni tuotoksena toteutettiin yhteistyötahon yksiköiden käyttöön opas. Opas toteutettiin teoratiedon sekä tutkimuksessa esille nousseiden toiveiden ja tarpeiden pohjalta. Opas tulee toimimaan varhaiskasvattajien työvälineenä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa, lapsen tukemisessa ja ohjaamisessa sekä haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyssä.

2 HAASTAVAT KASVATUSTILANTEET VARHAISKASVATUKSESSA

Varhaiskasvatus on lapsen suunnitelmallinen ja tavoitteellinen kasvatuksen, opetuksen ja hoidon muodostama pedagoginen kokonaisuus (Varhaiskasvatuslaki 540/2018). Varhaiskasvatuksen tehtävänä on edistää lapsen kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä, hyvinvointia ja oppimista yhteistyössä lapsen vanhempien kanssa (Opetushallitus (OPH), 2022, s. 14). Varhaiskasvatuksen tarkoituksena on edistää lapsen tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta sekä ehkäistä syrjäytymistä. Varhaiskasvatuksessa opitut tiedot ja taidot vahvistavat lapsen osallisuutta ja aktiivista toimijuutta yhteiskunnassa.

Varhaiskasvatus luo hyvän perustan lapsen kasvulle, kehitykselle, hyvinvoinnille ja oppimiselle (OPH, 2022, s. 59). Haasteita ehkäistään pedagogisilla järjestelyillä ja erilaisilla toimintatavoilla, joihin kuuluvat suunnitelmallinen toiminnan eriyttäminen, oppimisympäristöjen muokkaaminen ja ryhmien joustava muuntelu. Varhaiskasvatuksen päivittäiset rutiinit, selkeä päiväjärjestys ja päivittäisten toimintojen rytmittäminen tukevat lasta. Varhaiskasvatuksen tulee olla laadukasta, jotta lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen edellytykset voivat toteutua (Ahonen, 2017, s. 28–30). Laadukas varhaiskasvatus on yhteydessä lapsen sosioemotionaaliseen hyvinvointiin ja pienempään määrään haastavia kasvatustilanteita. Haastavien kasvatustilanteiden taustalla vaikuttavat lapsen sosioemotionaalinen kehitys ja osaaminen sekä lapsen temperamentti- ja persoonallisuuspiirteet. Sosioemotionaalisella kehityksellä, sosioemotionaalisilla taidoilla ja sosioemotionaalisella tuen tarpeella viitataan varhaiskasvatuksessa lapsen kykyyn ilmaista ja käsitellä tunteitaan sekä lapsen tapaan toimia vuorovaikutuksessa toisten lasten ja aikuisten kanssa (mts. 16).

2.1 Sosioemotionaalinen kehitys ja osaaminen

Sosioemotionaaliseen kehitykseen liittyvät taidot, joita lapsi tarvitsee kyetäkseen käsittelemään tunteitaan ja toimimaan sosiaalisesti rakentavalla tavalla toisten ihmisten kanssa (Ahonen, 2017, s. 16). Keskeisimmät sosioemotionaaliset taidot ovat lapsen kyky säädellä omia tunteitaan ja tunteisiin liittyvää käyttäytymistä (Neitola & Koivula, 2020, s. 25–27). Sosioemotionaaliset taidot ovat osa lapsen sosioemotionaalista kompetenssia. Sosioemotionaalisella kompetenssilla tarkoitetaan lapsen sosioemotionaalista kyvykkyyttä (Ahonen, 2015, s. 18). Sosioemotionaalinen kompetenssi ei ole osa lapsen luonnetta, vaan se rakentuu oppimisen ja erilaisten sosiaalisten kanssakäymisten kautta (Salminen ym., 2022, s. 40). Sosioemotionaalinen kompetenssi mahdollistaa lapsen positiivisen vuorovaikutuksen toisten ihmisten sekä

itsensä kanssa. Sosioemotionaaliseen kompetenssiin liittyvät sosiaaliset ja emotionaaliset taidot, itsesäätelytaidot, ongelmanratkaisukyky, sosiaalinen tietoisuus, käyttäytyminen, motivaatio ja prososiaaliset pyrkimykset. Sosioemotionaalisella kompetenssilla on vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen kehitykseen, hyvinvointiin ja mielenterveyteen sekä sosiaaliseen sopeutumiseen, oppimiseen ja akateemiseen suoriutumiseen. Sosioemotionaaliset taidot kehittyvät hyvin yksilöllisesti (Ahonen, 2017, s. 19). Kehitykseen ja oppimiseen vaikuttavat ympäristön antama malli, lapsen vuorovaikutuskokemukset, lapsen oma temperamentti ja persoona sekä kehitykselliset tekijät (Neitola & Koivula, 2020, s. 28). Sosioemotionaalisesti taitava lapsi kykenee vuorovaikutukseen myös hankalammissa tilanteissa (Pianta, 2012, s. 417). Sosioemotionaalisesti taitavilla lapsilla ilmenee myös huomattavasti vähemmän haastavia kasvatustilanteita.

Emotionaalinen kehitys on nopeaa ja syvällistä varhaiskasvatusikäisellä lapsella (Pihlaja, 2018, s. 143). Emotionaalinen kehitys liittyy tunteisiin sekä niiden tunnistamiseen, ilmaisuun ja tulkintaan. Tunteet ovat ihmisen elimistön tavoitteellista psyykkisfysiologista toimintaa (Sandberg, 2021, s. 155). Tunteet ohjaavat ihmisen toimintaa ja suuntaavat psyykkisiä ja fyysisiä voimavaroja tilanteen vaatimalla tavalla olennaiseen kohteeseen. Tunteet ovat olennaisia, sillä ilman tunteita ja kykyä tuntea erilaisia tunteita emme olisi lainkaan ihmisiä (Pihlaja, 2018, s. 143). Tunteita tarvitaan empatiakykyyn, ihmissuhteiden luomiseen ja ylläpitämiseen sekä toisten huomioimiseen ja auttamiseen (Sandberg, 2021, s. 150). Omien ja toisten tunteiden tunnistaminen, nimeäminen ja hallitseminen vaikuttavat sosiaalisiin taitoihin. Tunteet auttavat määrittelemään ja tunnistamaan itseään sekä oman persoonan pysyvyyttä ja yhtenäisyyttä (Pihlaja, 2018, s. 143–146). Keskeinen emotionaalinen taito on empatia eli myötätunto. Empatiaan liittyvät taidot ilmaisevat emotionaalista kehitystä ja ovat keskeisessä osassa sosiaalisessa kanssakäymisessä. Tunteet ja empatia rakentuvat vuorovaikutuksessa.

Tunteiden ilmenemiseen, voimakkuuteen sekä tunnekokemusten tulkintoihin ja niiden vaikutukseen osana lapsen toimintaa voidaan vaikuttaa tunteiden säätelytaitojen avulla (Koivuniemi ym., 2021, s. 265). Tunteiden säätelytaidoilla tarkoitetaan kykyä tunnistaa, käsitellä ja säädellä omia tunteitaan ja niiden aiheuttamia reaktioita. Tunteiden säätelytaidot liittyvät kykyyn tunnistaa omat tunteet ja niiden syyt sekä kykyyn pyrkiä muuttamaan omaa toimintaansa tilanteiden vaatimalla tavalla. Lapsi tarvitsee tunteiden säätelyä monien sisäisten ja ulkoisten ärsykkeiden sekä impulssien kontrolloimiseen (Sandberg, 2021, s. 149–151). Tunteiden säätely on tärkeä osa lapsen vuorovaikutustaitoja. Lapsi tarvitsee tunteiden säätelyä sekä hänen tulee ymmärtää toisten tunteita, tunneilmauksia ja tarkoituksia hallitakseen omaa käyttäytymistään ja

päästäkseen vuorovaikutukseen toisten kanssa (Salminen ym., 2022, s. 40). Tunteiden säätelytaitojen harjoittelu jo varhaislapsuudessa luo tärkeän pohjan kasvulle, kehitykselle ja oppimistaitojen omaksumiselle (Koivuniemi ym., 2021, s. 265).

Tunneälyllä tarkoitetaan lapsen neurologista valmiutta vastaanottaa, ymmärtää ja käsitellä tunteita sekä taitoja, joilla lapsi kykenee säätelemään tunneprosesseja ja tunnereaktioita (Köngäs, 2019, s. 36). Tunneäly auttaa ymmärtämään, miksi sosiaalisissa tilanteissa tulee käyttäytyä tietyllä tapaa. Tunneälyteoriasta on kehitetty RULER-malli, jonka tarkoituksena on auttaa kasvattajaa ohjaamaan lasta havaitsemaan omiaan ja toisten tunnetiloja, ymmärtämään tunteidensa merkitystä tekojen takana, ilmaisemaan tunteitaan, sanoittamaan tunteitaan sekä säätelemään tunteitaan (mts. 53–54). Tunteiden havaitsemiseen liittyy se, että lapsi osaa havaita tunteen syntymisen, kykenee huomaamaan vertaistensa kokevan jotain tunnetta ja tunnistaa tunteita herättäviä elementtejä. Tunteiden ymmärtämiseen liittyy se, että lapsi ymmärtää erilaisten tilanteiden johtavan tunteisiin ja tunteiden vaikuttavan sekä omaan että vertaisten reaktioihin ja toimintaan. Tunteiden sanoittamiseen liittyy se, että lapsi osaa erotella ja nimetä tunteita ja tunnetiloja. Tunteiden ilmaisemiseen liittyy se, että lapsi osaa ilmaista tunteensa siten, että muut kykenevät ymmärtämään hänen tarpeensa ja osaa ilmaista tunteensa välttämällä konfliktien syntymistä. Tunteiden säätelemiseen liittyy se, että lapsi osaa ohjata sekä omiaan että vertaisten tunteita negatiivisesta kohti positiivista, osaa pohtia tunteidensa merkitystä ja kykenee vastaanottamaan myös negatiivisia tunteita antamalla niiden vaikuttaa toimintaansa. Varhaiskasvatuksessa ilmenevät erilaiset sosioemotionaaliset tilanteet mahdollistavat näiden tunnetaitojen harjoittelun lapsen kanssa (Sandberg, 2021, s. 150).

Sosiaaliseen kehitykseen liittyy yhdessä toimiminen ja yhdessä tekeminen (Pihlaja, 2018, s. 147–148). Sosiaalinen kehitys on lapsen sosiaalista kasvua ja oppimista, johon liittyvät ihmisten välinen vuorovaikutus, sosiaalinen osallistuminen ja itsensä näkeminen osana sosiaalista todellisuutta. Kehitys tapahtuu sosiaalisessa ympäristössä. Kehitykseen vaikuttavat perheiden, suvun ja varhaiskasvatuksen ympäristöt omien arvojen, asenteiden ja toimintansa kautta. Sosiaaliseen kehitykseen liittyvät sosiaaliset taidot ja sosiokognitiiviset taidot (Ahonen, 2017, s. 16). Sosiaalisia taitoja ovat neuvottelu, vuorottelu ja oman vuoron tai toiveen täyttymisen odottaminen (Pihlaja, 2018, s. 148). Sosiaaliin taitoihin liittyvät kyky liittyä ryhmään ja tehdä yhteistyötä toisten ihmisten kanssa (Ahonen, 2017, s. 16). Sosiaaliset taidot ovat keinoja, joiden avulla lapsi kykenee olemaan tekemisissä toisten lasten kanssa sekä tulla ymmärretyksi (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 193). Sosiokognitiivisia taitoja ovat itsearvostus ja itseä

koskevat käsitykset, sosiaalinen ymmärtäminen ja sosiaaliset tavoitteet sekä sosiaaliset aiheet muita ihmisiä kohtaan (Ahonen, 2017, s. 16). Sosiokognitiivisia taitoja tarvitaan myös toisten ihmisten kanssa toimimiseen sekä oppimiseen.

2.2 Itsesäätelytaidot

Itsesäätelytaidot ovat sosioemotionaalisista taidoista merkittävin (Ahonen, 2017, s. 18). Itsesäätelytaidoilla tarkoitetaan lapsen kykyä säädellä omia tunteitaan, käyttäytymistään ja kognitiivista toimintaansa tilanteen vaativalla tavalla. Tilanteisiin liittyvät muun muassa pettymys, jännitys, pelästyminen, turhautuminen ja mielihaha (Sainio ym., 2020, s. 28). Tunteet ohjaavat toimintaa, joten ne vaikuttavat merkittävästi itsesäätelyyn sekä siten käyttäytymisen säätelyyn. Kognitiivisen toiminnan säätelyyn liittyy tarkkaavaisuuden ja muistin säätely sekä kyky suunnitella ja arvioida toimintaa (Ahonen, 2017, s. 19–20). Lapsen kyvyllä säädellä omaa kognitiivista toimintaansa on yhteys hänen käyttäytymiseensä.

Itsesäätelytaidot ovat merkittävässä osassa lapsen sosiaalisessa kanssakäymisessä toisten lasten sekä aikuisten kanssa (Ahonen, 2017, s. 19–20). Itsesäätelytaidot ovat perusta sosiaaliselle vuorovaikutukselle ja niiden kehittyessä lapsi oppii säätelmään tunteitaan. Itsesäätelytaitojen kehittyessä lapsi oppii ymmärtämään, millainen käyttäytyminen on sopivaa missäkin tilanteessa sekä huomaamaan, mitä vaikutuksia hänen toiminnallaan on sosiaaliseen ympäristöön. Itsesäätelytaitojen kehittymiseen liittyy myös lapsen kielellinen kehitys. Kielellinen kehitys mahdollistaa lapselle kyvyn sanoittaa omia tunteitaan, ajatuksiaan ja kokemuksiaan kielellisesti. Kielellisen kehityksen myötä lapsi kokee tulleeensa kuulluksi ja ymmärretyksi, jolloin hänellä on paremmat edellytykset säädellä käyttäytymistään. Kasvattajan on helpompi tukea lasta itsesäätelyssä, kun heidän välillään on toimiva kielellinen vuorovaikutus.

Itsesäätely on lapsen kaikessa toiminnassa läsnä oleva prosessi, joka säätelää sisäistä tasapainoa ja ulkoista käyttäytymistä tilanteen vaatimalla tavalla lapsen vahvistuvan toiminnanohjauksen avulla (Sainio ym., 2020, s. 27–28). Itsesäätely kohdistuu lapsen ulospäin näkyvään käyttäytymiseen sekä sisäiseen kykyyn säädellä tilanteessa ilmeneviä tunteitaan sekä omaa ajatteluaan ja havaitsemistaan. Itsesäätelyyn vaikuttavat merkittävästi lapsen ja hänen kanssaan toimivien aikuisten yksilölliset ominaisuudet, vuorovaikutus ja lapsen käytettävissä olevan energian määrä. Varhaiskasvatuksessa lapsen reaktiivisuuden saa heräämään säännöt ja rutiinit, ristiriitatilanteet toisten lasten kanssa, kasvavat vaatimukset ja monet uudet asiat.

Tilanteessa lapsi joutuu tunteenpurkauksen valtaan, jolloin hänen käyttäytymisensä muuttuu aggressiiviseksi, uhmakkaaksi, levottomaksi tai vetäytyväksi. Tunteenpurkaus käynnistyy helposti, sillä sen välttämiseen tarvittaisiin aivojen etulohkon toimintaa jarruttavaa kontrollia, joka on lapsella vasta kehittymässä. Haasteet lapsen itsesäätelytaidoissa johtavat usein siihen, että ympäristö mieltää lapsen käyttäytymisen hankalaksi (Ahonen, 2017, s. 20).

2.3 Temperamenttipiirteet haastavien kasvatustilanteiden taustalla

Haastavien kasvatustilanteiden taustalla vaikuttavat sosioemotionaalisen kehityksen lisäksi lapsen yksilölliset temperamenttipiirteet (Ahonen, 2017, s. 23). Temperamentilla tarkoitetaan ihmisen synnynnäisiä taipumuksia tai valmiuksia, joista ympäristön vaikutukset, kuten lapsen saama kasvatusta, yhteisön odotukset ja kulttuurien normit muokkaavat ihmisen persoonallisuuden (Keltikangas-Järvinen, 2015, s. 36). Temperamentti on yksilölle tyypillinen käyttäytymistyyli, joka ilmaantuu jo varhain sekä pysyy melko muuttumattomana ihmisen iästä tai ympäristön tilanteista riippumatta.

Temperamenttipiirteet vaikuttavat myös sosioemotionaalisten taitojen taustalla (Ahonen, 2017, s. 23). Temperamenttipiirteet ja lapsen neurologinen perimä ovat synnynnäisiä ominaisuuksia (mts. 17). Sosioemotionaalisten taitojen kehitystä voidaan tällöin tukea kasvatuksellisin keinoin, jotta lapsi oppii ilmaisemaan ja käsittelemään tunteitaan sekä toimimaan vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa. Temperamenttipiirteisiin kuuluvat sosiaalisuus, aktiivisuus, joustavuus, ärtymisherkkyys, sopeutumiskyky, rytmisyys ja taipumus kokea mielipahaa (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 114). Temperamenttipiirteet ovat pysyviä eikä niihin vaikuta ympäristö, kun taas temperamenttipiirteiden tapa näyttäytyä ihmisen käyttäytymisessä muokkautuu lapsen biologisen ja psyykkisen kehityksen sekä ympäristön odotusten mukaisesti (Ahonen, 2017, s. 23).

Thomas ja Chess ovat tutkineet lasten temperamenttia ja muodostaneet käsityksen kolmesta temperamenttityypistä, joihin suurin osa lapsista sijoittuu (Keltikangas-Järvinen, 2015, s. 62). Temperamenttityyppejä kutsutaan helpoksi, hitaasti lämpeneväksi ja voimakkaaksi temperamentiksi. Lapsella saattaa näyttäytyä myös useita temperamenttipiirteitä, jolloin häntä ei voida kuvata yhden tyyppin piirteiden mukaisesti (Ahonen, 2017, s. 25). Helpon temperamentin omaava lapsi suhtautuu lähes kaikkeen uuteen positiivisesti. Lapsi sopeutuu helposti muutokseen ja oppii uusiin rutiineihin. Lapsella on korkea ärtymyskynnys ja hänen tunnereaktionsa ovat

usein nopeasti ohimeneviä (Keltikangas-Järvinen, 2015, s. 62–63). Helpon temperamentin omaava lapsi sopeutuu uusiin tilanteisiin ja leikkeihin toisten lasten kanssa, hyväksyy säännöt ja mukautuu aikuisten asettamiin vaatimuksiin. Hitaasti lämpenevän temperamentin omaava lapsi suhtautuu kaikkeen uuteen voimakkaasti ja sopeutuu hitaasti (Ahonen, 2017, s. 26). Lapsi ei kuitenkaan herätä huomiota ympäristössä, sillä hänen voimakkaat ilmauksensa eikä myöskään positiiviset ilmauksensa ole suuria. Hitaasti lämpenevän temperamentin omaava lapsi tarvitsee paljon aikaa sopeutuakseen muutoksiin ja uusiin tilanteisiin, mutta ilman paineita ja vaatimuksia, hän alkaa hiljalleen mukautua uusiin tilanteisiin ja osoittaa positiivista suhtautumista (Keltikangas-Järvinen, 2015, s. 64). Voimakkaan temperamentin omaava lapsi on helpon temperamentin vastakohta. Temperamentin omaavalla lapsella on ollut vauvasta asti haasteita rutiinien ja vuorokausirytmien kanssa. Lapsi suhtautuu muutoksiin ja uusiin asioihin voimakkaasti, usein protestoimalla, jolloin se on myös ympäristölle näkyvää (Ahonen, 2017, s. 26). Sosiaalisissa tilanteissa lapsen voimakas temperamentti näyttäytyy vetäytymisenä, varautuneisuutena ja tilanteiden välttelemisenä (Keltikangas-Järvinen, 2015, s. 66). Voimakkaan temperamentin omaava lapsi nähdään usein vaikeana lapsena. Kasvattajan on välttämätöntä ymmärtää se, että lapsi ei ole vaikea, vaikka hänen temperamenttinsa olisi haastavampi.

Temperamenttipiirteillä on iso merkitys sosiaalisessa vuorovaikutuksessa (Ahonen, 2017, s. 27). Ympäristön ja temperamentin yhteensopivuus on merkittävässä roolissa, sillä lapsi reagoi ympäristöönsä yksilöllisten piirteidensä mukaisesti, mutta ympäristö ei reagoi samalla tavalla lapseen. Kasvattajan ja lapsen välisillä temperamenttipiirteillä on vaikutuksensa haastavissa kasvatustilanteissa, sillä mikäli erot ovat suuria, kasvattajan voi olla vaikea ymmärtää lapsen käyttäytymistä ja antaa hänelle tarvitsemaansa tukea. Temperamenttipiirteiden tunnistaminen ja lasten välisten temperamenttipiirteiden erojen huomioiminen auttavat kasvattajaa ymmärtämään yksilöllisyyttä ja sen suhdetta haastaviin kasvatustilanteisiin (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 116).

2.4 Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen

Sosioemotionaaliset haasteet ilmenevät lapsen sosiaalisessa toiminnassa, vuorovaikutuksessa ja tunne-elämän ilmaisussa (Pihlaja, 2018, s. 151). Haastavat kasvatustilanteet ilmenevät aggressiivisena, uhmakkaana, levottomana tai vetäytyvänä käyttäytymisenä sekä voimakaina tunteenpurkauksina (taulukko 1). Lapsen aggressiivinen ja uhmakas käyttäytyminen ovat haastavien kasvatustilanteiden yleisimmät ilmenemismuodot varhaiskasvatuksessa (Ahonen,

2017, s. 28). Haastavat kasvatustilanteet syntyvät, kun ympäristö ja aikuinen eivät tue lasta riittävästi tai kun lapselle asetetaan odotuksia, joihin hänellä ei ole vielä kehityksensä mukaisia tarvittavia taitoja (mts. 9). Haastavien kasvatustilanteiden taustalla on aina jokin syy tai syytä, vaikka aikuinen ei voi sitä aina huomata (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 19). Lapsi ei käyttäydy tahallaan haastavasti, vaan käyttäytyminen johtuu siitä, että lapsella ei ole muuta tapaa toimia tilanteessa (Ahonen, 2017, s. 29).

Ulospäin suuntautunut käyttäytyminen eli aggressiivinen, uhmakas ja levoton käyttäytyminen sekä voimakkaat tunteenpurkaukset koetaan erityisen haastavaksi, sillä ne häiritsevät voimakkaasti myös muita ryhmän lapsia (Pihlaja, 2018, s. 28). Ulospäin suuntautunut käyttäytyminen vaatii kasvattajaa reagoimaan tilanteisiin, jolloin hänen huomionsa ei jakaudu tasaisesti ryhmän lasten kesken. Sisäänpäin suuntautunut käyttäytyminen näkyy lapsen vetäytyvänä käyttäytymisenä. Vetäytyvästi käyttäytyvä lapsi jää helposti syrjään, sillä äänekkäämmät ja vilkkaammat lapset vievät kasvattajan huomion (Ahonen, 2015, s. 43).

2.4.1 Aggressiivinen käyttäytyminen

Aggressio voidaan määritellä voimaksi, johon liittyy halu toimia (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 12). Aggressiivisuus määritellään toiminnaksi, jonka tarkoituksena on vahingoittaa toista. Aggressio johtaa aggressiiviseen käyttäytymiseen. Aggression muuttuessa kielteiseksi lapsi ei kykene säätelemään voimakasta tunnettaan vaan se purkautuu ympäristön kannalta haitallisella tavalla (Ahonen, 2017, s. 32). Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi satuttaa tai loukkaa toista ihmistä joko fyysisesti tai verbaalisesti (Pihlaja, 2018, s. 155). Aggressiivinen käyttäytyminen näyttäytyy lyömisenä, potkimisena tai puremisena sekä sanallisena tai passiivisena aggressiona. Aggressiivisuus on tyypillisintä 2–3 ikävuoden välillä, jolloin lapsen kyky säädellä voimakkaita tunteita on vasta kehittymässä (Ahonen, 2017, s. 32).

Aggressiivisesta käyttäytymisestä on tunnistettu kaksi erilaista muotoa (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 12). Reaktiivinen aggressiivisuus liittyy hallitsemattomiin tunteisiin. Proaktiivinen aggressiivisuus on välineellistä ja sen tavoitteena on saavuttaa jotakin. Reaktiivisella aggressiivisuudella tarkoitetaan sitä, kun ympäristössä oleva ärsyke laukaisee lapsessa voimakkaan tunteen, joka purkautuu impulsiivisesti (Ahonen, 2017, s. 33). Reaktiivinen aggressiivisuus toteutuu usein herkästi tulistuvalla lapsella, jolloin tulistuminen saattaa tapahtua todella nopeasti eikä kasvattajalla ole käsitystä siitä, mikä aiheutti lapsen reaktion. Taustalla vaikuttavat

puutteelliset itsesäätelytaidot sekä lapsen tapa tulkita virheellisesti ympäristön viestejä. Proaktiivinen aggressiivisuus on hallitumpaa ja suunnitelmallista. Proaktiivisella aggressiolla tarkoitetaan tilanteita, joissa lapsi on omaksunut aggressiivisen käyttäytymisen palkitsevana.

Aggressiivisen käyttäytymisen taustalla vaikuttavat lapsen temperamenttipiirteet, joiden vuoksi osa lapsista reagoi voimakkaammin ja kokee tunteensa voimakkaampina. Lapsen käyttäytymisen taustalla voivat vaikuttaa myös ongelmalliset vuorovaikutussuhteet, mallioppiminen, virheelliset uskomukset, keinottomuus toimia tilanteen vaatimalla tavalla sekä lapsen saama tuen määrä ja kasvatukselliset seikat (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 15). Aggressiivisen käyttäytymisen taustalla vaikuttavat useimmiten haasteet tunnesäätelyssä ja impulsiivisuudessa (mts. 22). Aggressiivisen käyttäytymisen säätelyyn vaikuttavat lapsen kehitysikä, eli lapsen saavuttaman motorisen, kielellisen, emotionaalisen ja sosiaalisen kehityksen vaihe (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 16). Varhaiskasvattajat kokevat aggressiivisen käyttäytymisen kuormittavimmaksi sekä haasteellisimmaksi työssään (Ahonen, 2017, s. 32). Aggressiivinen käyttäytyminen hämmentää ja jopa pelottaa kasvattajia sekä luo paineen suojella sekä itsensä että toisten lasten turvallisuutta, mutta myös suojella aggressiivisesti käyttäytyvää lasta itseltään. Aggressiivisen käyttäytymisen koetaan vaikuttavan haitallisesti kasvattajien työssä jaksamiseen ja työmotivaatioon (Pihlaja, 2018, s. 155).

2.4.2 Uhmakas käyttäytyminen

Uhmakas käyttäytyminen on lapsen rajattomuutta, jolla tarkoitetaan vaikeutta noudattaa aikuisten asettamia rajoja (Ahonen, 2015, s. 40). Uhmakkaasti käyttäytyvällä lapsella saattaa olla käsitys, että hän voi päättää asioista itse. Uhmakas käyttäytyminen näyttäytyy lapsen vaikeutena noudattaa päiväkodin sääntöjä ja toimia ohjeiden mukaisesti sekä konfliktiherkkyytenä toisten lasten ja aikuisten kanssa (Ahonen, 2017, s. 37). Uhmakkaasti käyttäytyvän lapsen on vaikea ottaa vastaan rajoituksia etenkin aikuiselta eikä lapsi kestä sitä, että häntä ohjataan ja hänen käyttäytymistään rajoitetaan (Pihlaja, 2018, s. 157).

Uhmakkaasta käyttäytymisestä seuraa usein aggressiivista käyttäytymistä ja usein nämä saatavat esiintyä samanaikaisesti lapsen käyttäytymisessä (Ahonen, 2017, s. 37). Uhmakkaan käyttäytymisen taustalla vaikuttaa usein lapsen joustamaton mieli, joka saattaa johtua lapsen temperamentti- ja persoonallisuudesta, joiden vuoksi hänen on haastavaa toimia ja ajatella joustavasti. Varhaiskasvattajat kokevat uhmakkaan käyttäytymisen stressaavana (Ahonen, 2015, s. 40–41).

Uhmakas käyttäytyminen hankaloittaa lapsiryhmän ilmapiirin rakentamista turvallisesti ja kannustavaksi. Kasvattajat kokevat lapsen uhmakkaan käyttäytymisen tarkoituksena haastaa heidän auktoriteettiaan, jolloin he saattavat vastata tilanteisiin kieltämällä ja rajoittamalla pyrkien palauttamaan auktoriteettinsa takaisin.

2.4.3 Levoton käyttäytyminen

Levoton käyttäytyminen on tyypillisin sosioemotionaalinen tuen tarve (Ahonen, 2017, s. 43). Levoton käyttäytyminen näyttäytyy lapsen erittäin vilkkaana käyttäytymisenä. Levottomaan käyttäytymiseen liittyy kovaa ääntä, motorista levottomuutta, haasteita odottaa omaa vuoroaan, impulsiivista toimintaa sekä tarkkaavuuden suuntaamisen ja ylläpitämisen haasteita. Tarkkaavuudella tarkoitetaan lapsen kykyä keskittyä tavoitteen kannalta olennaisiin asioihin (Sandberg, 2021, s. 69). Tarkkaavuus on yhteydessä lapsen vireystilaan, motivaatioon ja tunnetilaan. Tarkkaavuuden säätelyyn liittyy tarkkaavuuden suuntaaminen, ylläpitäminen, jakaminen ja siirtäminen (mts. 79).

Tarkkaavuuden suuntaamisella tarkoitetaan huomion suuntautumista olennaiseen asiaan tai kohteeseen sekä kykyä jättää huomioimatta epäolennaiset asiat (Sandberg, 2021, s. 80–82). Tarkkaavuuden ylläpitämisellä tarkoitetaan kykyä ylläpitää tarkkaavuutta tietyssä kohteessa tietyn ajan tai ympäristön vaatimusten mukaisesti. Tarkkaavuuden jakamisella tarkoitetaan kykyä jakaa tarkkaavuutta yhtäaikaisesti kahteen tai useampaan kohteeseen tai asiaan (mts. 84–85). Tarkkaavuuden siirtämisellä tarkoitetaan kykyä siirtää huomio asiasta tai kohteesta toiseen joustavasti. Lapsen kehitykselle on olennaista se, että hän keskittyy vain hetken ajan yhteen asiaan ja tämän jälkeen vaihtaa toimintaa, paikkaa tai leikkikaveria (mts. 69). Tarkkaavuuden pulmat ilmenevät vaikeutena noudattaa ohjeita, motorisena levottomuutena, tarkkaavaisuuden ylläpitämisen ja säätelyn haasteena sekä impulsiivisuutena (Ahonen, 2015, s. 42). Impulsiivisuus tarkoittaa lapsen taipumusta kokea vahvoja toimintayllykkeitä sekä toimia niiden mukaisesti. Impulsiivisuus liittyy tarkkaavuuden ja keskittymisen pulmiin. Impulssikontrollilla tarkoitetaan lapsen kykyä ehkäistä ärsykereaktiopyrkimyksiä (Sandberg, 2021, s. 86).

Levoton käyttäytyminen on tahdosta riippumatonta toimintaa (Ahonen, 2017, s. 43). Levottoman käyttäytymisen taustalla vaikuttavat lapsen temperamentti- ja aivojen kypsyttömyys. Tarkkaavuuden säätelyn pulmiin vaikuttavat erilaiset aistiärsykkeet, jolloin lapsen saat-
taa olla vaikea toimia ympäristössä, jossa on paljon ärsykeitä ja toimintaa (Sandberg, 2020,

s. 76). Haasteellisena levoton käyttäytyminen nähdään silloin, kun se haittaa lapsen kykyä olla mukana lapsiryhmän yhteisessä toiminnassa tai se häiritsee voimakkaasti lapsiryhmää. Levottomasti käyttäytyvä lapsi tarvitsee tukea toiminnanohjauksessa eli oman toimintansa säätelyssä tilanteiden vaatimalla tavalla (mts. 46). Varhaiskasvattajat kokevat levottomasta käyttäytymisestä ilmenevän jatkuvan huomiontarpeen voimavaroja vievänä, sillä he joutuvat jatkuvasti säätelämään lapsen toimintaa ja tunteita (Ahonen, 2015, s. 41).

2.4.4 Vetäytyvä käyttäytyminen

Voimakas ujous saattaa näyttäytyä lapsen sopeutumattomuutena ja voimakkaana vetäytymisenä sosiaalisissa tilanteissa (Ahonen, 2015, s. 43). Vetäytyvä käyttäytyminen voi näyttäytyä ujoutena, voimakkaana eroahdistuksena, sosiaalisena vetäytymisenä tai estyneenä käyttäytymisenä (Pihlaja, 2018, s. 157). Vetäytyvä käyttäytyminen näyttäytyy lapsen vaikeutena tai haluttomuutena osallistua sosiaaliseen toimintaan, kuten leikkeihin tai ohjattuun toimintaan (Ahonen, 2017, s. 48). Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla vaikuttaa lapsen hitaasti lämpenevä temperamenttityyppi, jolloin lapsi tarvitsee aikaa tarkkailla ennen toimintaan ryhtymistä. Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla vaikuttavaa myös lapsen vaikeus tunnistaa toisten lasten viestejä tai kyvyttömyys vastata viesteihin rakentavalla tavalla (Ahonen, 2017, s. 49). Vetäytyvästi käyttäytyvän lapsen saattaa olla vaikea ilmaista itseään ja omaa tahtoaan (Pihlaja, 2018, s. 158). Vetäytyvän käyttäytymisen taustalla vaikuttavat vahvasti myös lapsen kehityksessä olevat tunnetaidot, sillä ne ovat yhteydessä lapsen sosiaaliseen kyvykkyyteen (Ahonen, 2017, s. 49).

Vetäytyvää käyttäytymistä ei pidetä yhtä haasteellisena kuin ulospäin suuntautuneita käyttäytymismuotoja (Ahonen, 2017, s. 49). Vetäytyvästi käyttäytyvä lapsi häiritsee harvoin ryhmän toimintaa, jolloin hän jää helposti unohduksiin, kun kasvattaja keskittyy runsaasti huomiota vieviin aggressiivisesti, uhmakkaasti ja levottomasti käyttäytyviin lapsiin. Varhaiskasvattajat kokevat vetäytyvän käyttäytymisen kuormittavaksi, sillä heillä on huoli lapsen kehityksestä. Vetäytyvästi käyttäytyvän lapsen huomioiminen ja kannustaminen vaativat aikaa, varsinkin jos ryhmässä on myös muita runsaasti sosioemotionaalista tukea tarvitsevia lapsia (Ahonen, 2015, s. 44). Varhaiskasvattajan ja vetäytyvän lapsen välinen vuorovaikutus on huomattavasti vähäisempää kuin muiden lasten kanssa.

2.4.5 Voimakkaat tunteenpurkaukset

Voimakkaat tunteenpurkaukset ovat usein hallitsemattomia tunteenpurkauksia, joihin liittyy itkua ja kiukkua (Ahonen, 2017, s. 51). Voimakas tunteenpurkaus syntyy, kun lapsi menettää käyttäytymisensä hallinnan ja tunteet ottavat vallan hänestä. Lapsilla tunteenpurkaukset ovat ymmärrettäviä heidän aivojensa kehittymättömyyden vuoksi (Köngäs, 2019, s. 82–84). Tunteenpurkauksen vallassa olevan lapsen on vaikea tunnistaa tunteitaan tilanteessa. Tilanteet, joissa lapsi ei osaa tunnistaa tunteitaan liittyvät usein jakamiseen ja sosiaaliseen osallisuuteen. Voimakkaiden tunteenpurkauksien taustalla on kaksi eri prosessia, joita ovat kiukku ja ahdistus (Ahonen, 2017, s. 51–52). Kiukkuun liittyvä tunteenpurkaus alkaa hyvin nopeasti ja siihen liittyy usein voimakas itku sekä aggressiiviset käyttäytymismallit tunteenpurkauksen aikana. Ahdistukseen liittyvä tunteenpurkaus lisääntyy hitaammin ja siihen liittyy itku sekä lohdutuksen hakeminen.

Lapsen aivot kehittyvät hitaasti, jonka vuoksi varhaiskasvatusikäiseltä lapselta on mahdotonta vaatia täydellistä tunteiden hallintaa (Köngäs, 2019, s. 84). Lapsen reagointi tilanteeseen itku-potkuraivarilla tai kykenemättömyys kertoa tapahtuneesta on täysin luonnollista. Tunteenpurkaukset liittyvät lapsen kehitykseen varhaislapsuudessa, jolloin lapsen itsesäätelytaidot eivät ole kehittyneet säätelemään voimakkaita tunteita (Ahonen, 2015, s. 45). Tunteenpurkauksien taustalla vaikuttavat kehityksessä olevien itsesäätelytaitojen lisäksi puutteellinen kyky ilmaista omia ajatuksiaan ja tarpeitaan sanallisesti (Ahonen, 2017, s. 51–52). Voimakkaat tunteenpurkaukset kuormittavat varhaiskasvattajia runsaasti, sillä niiden esiintyvyys on tyypillisintä varhaiskasvatusiässä.

2.5 Lapsen kohtaaminen haastavissa kasvatustilanteissa

Aggressiivinen käyttäytyminen johtaa moninaiisiin haasteisiin tulevaisuudessa, kuten sopeutumattomuuteen koulussa ja yhteiskunnan säännöissä, joista saattaa seurata ongelmia ihmissuhteissa, rikollisuutta ja päihteiden väärinkäyttöä (Ahonen, 2017, s. 32–36). Aggression hallintataitoja tukemalla ja sosioemotionaalisia taitoja harjoittelemalla voidaan ennaltaehkäistä moninaisia haasteita tulevaisuudessa. Aggressiivisesti käyttäytyvä lapsi ei hyödy rangaistuksista, vaan hän tarvitsee kasvattajan tukea ymmärtääkseen, miten toiset ihmiset tulee kohdata ja mitä vaikutuksia hänen toiminnallaan on toisiin ihmisiin sekä ympäristöön.

Aggression keskellä lapsi ei kykene kuuntelemaan ja vastaanottamaan perusteluja kasvattajalta, mutta läsnäolo ja empaattinen lähestyminen auttavat lasta rauhoittumaan (Ahonen, 2017, s. 32–36). Toiset lapset haluavat rauhoittua aikuisen sylissä ja toiset lapset haluavat purkaa kiukkua liikkeellä ja huutamisella yhtäaikaaisesti. Kasvattajan on tärkeää pysyä samassa tilassa, olla koko ajan lasta varten ja osoittaa toiminnallaan, ettei lapsella ole syytä pelätä. Aggression tunteet tulee käsitellä lapsen kanssa ja häntä tulee tukea ja kannustaa löytämään tunteisiin itsehallinnan taitoja. Aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen sosiaaliset taidot ovat vielä kehitymässä, joten hän tarvitsee tukea sosiaalisten taitojen harjoittelussa (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 145). Aggressiivisesti käyttäytyvän lapsen myönteistä toimintatapaa tulee vahvistaa helpottamalla arjen struktuuria, ennakoimalla ja joustamalla (mts. 158).

Varhaiskasvatuksessa säädellään lapsen ajankäyttöä usein ajattelematta ennakointia (Ahonen, 2017, s. 38–39). Uhmakkaasti käyttäytyvää lasta tukevat perustelut ja ennakointi. Haastavia kasvatustilanteita voidaan välttää, kun lapselle selitetään, miksi säännöt on luotu, mikä on niiden taustalla oleva syy ja mitä hyötyä niistä on päiväkodissa. Uhmakkaasti käyttäytyvän lapsen kanssa on hyvä harjoitella ei-sanan ymmärtämistä ja oppimista sekä sopia turvallisista rajoista, joiden sisällä saa toimia (Pihlaja, 2018, s. 157). Uhmakkaasti käyttäytyvä lapsi tarvitsee tukea sosioemotionaalisissa taidoissa, jotka liittyvät kykyyn toimia ja ajatella joustavasti (Ahonen, 2017, s. 39–40). Lapsi tarvitsee tukea myös itsesäätelytaidoissa, joiden avulla hän kykenee mukauttamaan toimintaansa ympäristöön soveltuvaksi. Uhmakkaasti käyttäytyvälle lapselle tulee tehdä myös selkeäksi se, millaista toimintaa häneltä odotetaan. Uhmakkaasti käyttäytyvää lasta tukee kasvattajan joustava toiminta. Joustavuutta osoitetaan empaattisella ja sensitiivisellä vuorovaikutuksella, jolloin kasvattajalla on halu ymmärtää lapsen tarpeita, ajatuksia ja tunteita. Joustaminen ei tarkoita lapsen sääntöjen noudattamista, vaan joustamista arjen pienissä asioissa.

Tarkkaavaisuuden pulmilla on vaikutus lapsen tulevaisuuteen (Ahonen, 2015, s. 45–46). Tarkkaavaisuus vaikuttaa lapsen akateemiseen kyvykkyyteen ja oppimiseen, ohjeiden seuraamiseen sekä oman toiminnan suunnitteluun ja arviointiin. Tarkkaavaisuuden pulmista kärsivä lapsi pitää itseään usein huonona oppijana, vaikka todellisuudessa hän on jäänyt vain ilman oikein kohdennettua tukea. Levottomasti käyttäytyvä lapsi tarvitsee tukea oman toiminnanohjauksessa. Toiminnanohjauksen taidot ovat lapsen itsesäätelyyn liittyviä taitoja, joiden avulla lapsi kykenee ennakoimaan omaa toimintaansa, suunnittelemaan tietoista toimintaa, aloittamaan toiminnan, jatkamaan toimintaa, muuttamaan toimintaa joustavasti, korjaamaan omaa

toimintaansa ja saamaan toiminnan valmiiksi asetetun tavoitteen mukaisesti (Sandberg, 2021, s. 123). Levottomasti käyttäytyvän lapsen tarkkaavaisuuden pulmia ja toiminnanohjauksen taitojen kehittymistä tuetaan vahvuusperustaisen pedagogiikan keinoin (mts. 132). Tavoitteena on lapsen toiminnanohjauksen kehittäminen ja tukeminen siten, että hän kykenee vähitellen toimimaan itsenäisemmin.

Vetäytyvä käyttäytyminen ja ujous saattavat johtaa yksinäisyyden kokemiseen sekä heikentää lapsen itsetuntoa ja kuvaa itsestään (Ahonen, 2015, s. 44). Vetäytyvästi käyttäytyvä lapsi tarvitsee aikaa ja kannustusta (Ahonen, 2017, s. 50). Vetäytyvästi käyttäytyvän lapsen haluttomuutta osallistua yhteiseen toimintaan tulee käsitellä yhdessä lapsen kanssa. Lapsen kanssa tulee selvittää, miksi hän ei halua osallistua toimintaan ja sopia, miten hän voisi osallistua toimintaan kaikille mukavalta tuntuvalta tavalla. Vetäytyvästi käyttäytyvän lapsen omat valinnat ja oma osallisuus tulee huomioida arjessa sekä korostaa ja tukea näitä pedagogisessa toiminnassa (Pihlaja, 2018, s. 158). Vetäytyvästi käyttäytyvää lasta tulisi kannustaa ja opettaa sanomaan, mitä hän haluaa ja mitä hän ei halua. Vetäytyvään käyttäytymiseen saattaa liittyä myös jumittuminen tiettyyn toimintaan, jolloin lapsi on kyvytön tai haluton siirtymään toiminnasta toiseen (Ahonen, 2017, s. 50). Jumittavasti käyttäytyvä lapsi tarvitsee oman toiminnanohjauksen tukemisen lisäksi riittävän selkeät ja lyhyet toimintaohjeet tilanteesta selviytymiseen.

Voimakkaita tunteenpurkauksia kasvattaja voi tukea samalla tavoin kuin aggressiivista käyttäytymistä (Ahonen, 2017, s. 52–53). Tunteenpurkauksen aikana ja sen jälkeen kasvattajan empaattinen ja rauhoittava läsnäolo luo turvaa lapselle. Tunteenpurkauksen vallassa oleva lapsi ei ole kykeneväinen vastaanottamaan kieltoja tai välttämättä kuuntelemaan aikuista olenkaan, jolloin kasvattajan vuorovaikutustaidoilla on tärkeä merkitys (Köngäs, 2019, s. 84). Kasvattajan tulee yrittää luoda lapselle sisäinen rauhallinen ja hyväksyvä ääni, joka kertoo lapselle mistä tunteesta on kyse. Kasvattajan tehtävänä on luoda lapselle turvallinen ja hyväksytty olo voimakkaankin tunteenpurkauksen keskellä.

Tunteenpurkauksen vallassa olevalle lapselle on tärkeää luoda tunne siitä, että tunteesta selvitään yhdessä (Ahonen, 2017, s. 52–53). Voimakkaita tunteenpurkauksia on mahdollista ennakoida, mikäli kasvattaja on huomionnut, että lapsi tulistuu helposti tietyssä tilanteessa, mutta myös pettymyksen sietokyvyn harjoittelu on tärkeää lapsen henkisen hyvinvoinnin ja sosio-emotionaalisen kehityksen kannalta. Tunteenpurkauksia helpottaa tunnetaitojen harjoittelu ja vahvistaminen arjen toiminnassa pedagogisella tuella (Sandberg, 2021, s. 173).

Taulukko 1. Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen (mukaillen Ahonen, 2017).

	Miten lapsen käyttäytyminen näyttäytyy?	Mitkä asiat vaikuttavat lapsen käyttäytymisen taustalla?	Miten tukea lasta?
Aggressiivinen käyttäytyminen	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen taipumus satuttaa tai loukata toista fyysisesti tai verbaalisesti Lapsen käyttäytyminen näyttäytyy lyömisenä, potkimisen tai puremisena sekä sanallisenä tai passiivisena aggressiona 	<ul style="list-style-type: none"> Temperamenttipiirteet Lapsen kehitysikä Lapsen haasteet tunnesäätelyssä ja impulsiivisuudessa Ympäristön vaikutus 	<ul style="list-style-type: none"> Aikuisen ymmärrys lapsen voimakkaasta tunteesta Aikuisen empaattinen ja rauhoittava läsnäolo Sosiaalisten taitojen harjoittelu Arjen struktuuri, ennakointi ja joustaminen
Uhmakas käyttäytyminen	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen vaikeus noudattaa päiväkodin sääntöjä ja toimia ohjeiden mukaisesti Konfliktiherkkyys 	<ul style="list-style-type: none"> Temperamenttipiirteet Lapsen haasteet toimia ja ajatella joustavasti 	<ul style="list-style-type: none"> Turvalliset rajat Sääntöjen perustelu Joustavuus
Levoton käyttäytyminen	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen erittäin vilkas käyttäytyminen, motorinen levottomuus, impulsiivinen toiminta Tarkkaavuuden suuntaamisen ja ylläpitämisen pulmat 	<ul style="list-style-type: none"> Temperamenttipiirteet Aivojen kypsyttömyys Tarkkaavuuden säätelyssä aistiärsykkeet 	<ul style="list-style-type: none"> Toiminnanohjauksen tukeminen
Vetäytyvä käyttäytyminen	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen vaikeus tai haluttomuus osallistua sosiaaliseen toimintaan 	<ul style="list-style-type: none"> Hitaasti lämpenevä temperamentti Tunnetaitojen kehitys 	<ul style="list-style-type: none"> Aikuisen ymmärrys Kannustaminen Aika
Voimakkaat tunteenpurkaukset	<ul style="list-style-type: none"> Lapsen voimakas tunteenpurkaus syntyy, kun hän menettää käyttäytymisensä hallinnan ja tunteet ottavat vallan 	<ul style="list-style-type: none"> Temperamenttipiirteet Itsesäätelytaidot Puutteellinen kyky ilmaista omia ajatuksiaan ja tarpeitaan sanallisesti 	<ul style="list-style-type: none"> Aikuisen empaattinen ja rauhoittava läsnäolo Tunnetaitojen harjoittelu

Taulukossa tuodaan esille haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisen muodot sekä miten lapsen käyttäytyminen näyttäytyy, mitkä asiat vaikuttavat lapsen käyttäytymisen taustalla ja miten kasvattaja voi tukea lasta näissä tilanteissa.

2.6 Lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen

Varhaiskasvatuksessa lapsella on oikeus saada tukea yksilöllisen kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen edellyttävillä tavoilla (Alila, 2022, s. 17). Tuen tarve syntyy tilanteessa, jossa lapsen tarpeet ylittävät tietyn kynnyksen (Heiskanen ym., 2022, s. 39). Tuen tarve on lapsen ja hänen toimintaympäristönsä vuorovaikutussuhde. Tuen tulee olla lapsen tarpeisiin vastaavaa mahdollisimman varhain ja riittävässä määrin (Alila, 2022, s. 30). Tuen intensiteetti eli vahvuus, kesto ja systemaattisuus kasvavat tarpeen lisääntyessä ja tukeen sisällytetään yksilöllisten tavoitteiden mukaisia tukimuotoja (Heiskanen ym., 2022, s. 42). Lapsen tuki on aloitettava heti, kun tuen tarve on ilmennyt. Tuki perustuu inklusiivisuuden periaatteeseen (mts. 18). Tuki on yksilöllistä ja sitä tulee saada joustavasti tuen tarpeen mukaisesti. Tuen tarve, toteuttamistavat ja arviointi kirjataan lapsen varhaiskasvatussuunnitelmaan. Laadukas tuen toteuttaminen vaatii tiivistä yhteistyötä lapsen vanhempien kanssa sekä tarvittaessa myös muiden asiantuntijoiden kanssa.

Yksilöllisellä, oikea-aikaisella ja lapsen tarpeiden mukaisella tuella edistetään lapsen kehitystä, hyvinvointia ja oppimista sekä ehkäistään haasteiden kasvamista ja monimuotoistumista (OPH, 2022, s. 56). Varhaiskasvatuksen henkilöstöllä on keskeinen rooli lapsen sosiaalisten ja emotionaalisten taitojen harjoittelun ja kehittymisen tukemisessa (OPH, 2022, s. 33). Sosioemotionaaliseen tuen tarpeeseen vaikuttavat yksilöllisyys, haasteiden laajuus ja kontekstien erilaisuus, jolloin ei ole olemassa yhtä tiettyä menetelmää tukea tarvitsevalle lapselle (Pihlaja, 2018, s. 166). Sosioemotionaalista tuen tarvetta tulisi tarkastella kokonaisuutena, jossa olennaisena osana on sosiaalinen kasvu ympäristö (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 202). Sosioemotionaalisen kehityksen tukeminen varhaislapsuudessa ennaltaehkäisee haasteiden kasvamista ja tulevaisuuden haasteita (Ahonen, 2017, s. 22). Sosioemotionaalista tukea tarvitseva lapsi ei hyödy rangaistuksista, vaan kasvattajan opettamisesta ja ohjauksesta (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 206).

Varhaiskasvatuksen tehtävänä on luoda lapselle mahdollisuuksia sosioemotionaalisen kehityksen tukemiseksi (Pihlaja, 2018, s. 163–165). Lapsen riittävä ja oikea-aikainen tuki edellyttää lapsen kehityksen ja oppimisen tuntemisen sekä sosioemotionaalisten haasteiden ymmärtämisen yksilön ja yhteisön näkökulmasta. Lapsen sosioemotionaalista kehitystä voidaan tukea vahvistamalla lapsen itsetuntoa, itsetuntemusta ja itseluottamusta sekä antamalla positiivisia kokemuksia. Kasvattajan ja lapsen välisen luottamuksellisen suhteen syntyminen on erittäin tärkeä lapsen kehitykselle, sillä turvallisuuden tunteen lisääntyessä, lapsi pystyy tuomaan esille

tunteitaan ja ajatuksiaan. Turvallisuuden tunteella on merkittävä vaikutus sosioemotionaalisten taitojen kehityksessä (Blewitt ym., 2021). Kasvattajan luomalla turvallisuuden tunteella on merkitys sille, että lapsi uskaltaa tutkia sosiaalista maailmaa ja osallistua sosiaaliseen vuorovaikutukseen, joka luo mahdollisuuksia tuleville sosiaalisille suhteille.

Lapsen sosioemotionaalisen kehityksen tukemisessa oleellista on kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus sekä pedagoginen toiminta (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 202–203). Lämmin vuorovaikutustapa tukee lapsen sosioemotionaalista kehitystä. Lämmin vuorovaikutustapa tarkoittaa herkkyyttä tunnistaa lapsen yksilölliset tarpeet sekä kykyä huomioida ne omassa toiminnassaan. Kasvattajan tulisi kohdata lapsi sensitiivisesti huomioiden jokaisen lapsen yksilölliset taidot ja vahvuudet sekä tukea lapsen yhteisöllistä oppimista (Koivula & Laakso, 2017, s. 122). Kasvattajan tulisi toimia kommunikaation ja prososiaalisen käyttäytymisen roolimallina (Neitola & Koivula, 2020, s. 35). Kasvattajan luoma vuorovaikutusympäristö rohkaisee lasta sosiaalisten taitojen harjoitteluun yhdessä vertaistensa kanssa (Koivula & Laakso, 2017, s. 122–123). Sosioemotionaalisia taitoja tukee se, että lapsi tulee tietoiseksi sekä omista että toisten tunteista. Tunteista puhuminen, tunteiden tunnistaminen ja niiden nimeäminen sekä tietoisuus siitä, miltä tunteet tuntuvat, auttavat tunteenpurkauksen vallassa olevaa lasta selviytymään haastavista kasvatustilanteista. Kasvattaja toimii lapsen tunteiden kanssasäätelijänä (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 20). Varhaiskasvatuksen vuorovaikutusympäristössä kasvattajien on erityisen tärkeää vahvistaa lapsen myönteisiä tunnekokemuksia, kuten yhteistä iloa, yhteisöllisyyttä ja iloa omasta osaamisesta sekä pohtia miten näitä saadaan lisättyä.

Pedagogisessa toiminnassa tulee huomioida erityisesti lapsen yksilölliset vahvuudet, mielenkiinnon kohteet ja mahdollinen tuen tarve sekä se, että suunnitelmaa voidaan mukauttaa tilanteen vaatimalla tavalla (Syrjämäki & Ahonen, 2022, s. 204–205). Lapsen toivotunlaiselle käyttäytymiselle parhaat mahdollisuudet luovat innostava toiminta ja realistiset odotukset oppimiselle ja käyttäytymiselle. Pedagogisen toiminnan tulisi olla moninaisuutta kunnioittavaa, jossa lapsella on mahdollisuus osallistua toimintaan moninaisin tavoin. Pedagogisen toiminnan lähtökohtana on lapsen yksilöllisyyden ymmärtäminen eli erilaisuuden ymmärtäminen ja sen arvostaminen (Pihlaja, 2018, s. 164). Sosioemotionaaliset taidot kehittyvät yksilöllisesti, jolloin lapsen fyysinen ikä ei määritä hänen taitojaan (Ahonen, 2017, s. 33). Viisivuotias voi tarvita yhtä paljon aikuisen tukea kuin kaksivuotias. Tuen tarpeen laadusta riippumatta tulee kiinnittää huomiota siihen, että kaikki lapset pääsevät osallisiksi ja voivat kokea vuorovaikutuksen toisten kanssa sekä ryhmässä olemisensa ja toimintansa merkitykselliseksi (Turja, 2017, s. 154).

Yksilöllisen tukemisen lähtökohtia ovat sosiaalisen vuorovaikutuksen ja kommunikaation tukeminen sekä sosiaalisten, kognitiivisten ja fyysisten oppimisympäristöjen muokkaaminen mahdollisimman vähän lapsen osallisuutta rajoittavaksi.

2.7 Positiivisen pedagogiikan merkitys haastavissa kasvatustilanteissa

Positiivinen pedagogiikka pohjautuu positiiviseen psykologiaan (Trogen, 2020, s. 26). Positiivisessa pedagogiikassa lapsi nähdään aktiivisena toimijana ja keskiössä ovat osallisuus, vahvuudet ja myönteiset tunteet. Positiivisen pedagogiikan tarkoitus on tutkia sitä, mikä saa lapset voimaan ja oppimaan hyvin (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 32). Positiivinen pedagogiikka keskittyy lapsen voimavaroihin ja myönteisiin kokemuksiin sekä niiden hyödyntämiseen ja vahvistamiseen. Positiivisessa pedagogiikassa keskeistä on lapsen yksilöllinen huomioiminen sekä ratkaisujen ja myönteisten toimintamallien antaminen kieltojen sijasta (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 35).

Positiivisen pedagogiikan tavoitteena on saada sekä lapsi että aikuinen kukoistamaan (Trogen, 2020, s. 23). Kukoistus koostuu emotionaalisesta, sosiaalisesta ja psykologisesta hyvinvoinnista. Emotionaalisesti hyvinvoivan ihmisen tunteet ovat tasapainossa sekä ihminen on tyytyväinen elämäänsä. Sosiaalisesti hyvinvoiva ihminen kokee arvostusta ja ryhmään kuulumista sekä hänellä on myönteisiä ihmissuhteita elämässään. Psykologisesti hyvinvoiva ihminen hyväksyy itsensä ja tuntee omat vahvuutensa sekä kokee elämänsä merkitykselliseksi. Varhaiskasvatuksessa positiivinen pedagogiikka on lapsen hyväksymistä ja arvostamista sellaisena kuin lapsi on, keskittymistä hyvään ja suhtautumista myönteisiin asioihin. Positiivisen pedagogiikan avulla edistetään lapsen hyvinvointia, vahvistetaan vahvan luonteen rakentumista ja kohdataan lapsi välittävästi (Leskisenoja, 2019, s. 43). Lapselle tulee taata hyvä ja merkityksellinen elämä (Uusitalo-Malmivaara, 2016, s. 35–36). Lapsen perustarpeiden puutteellisuus, epäonnistuminen kiintymyssuhteissa ja toistuvat torjunnan kokemukset johtavat lapsen pulmalliseen käyttäytymiseen. Hyvän kasvatuksen tulisi tukea lapsen yksilöllistä ja kollektiivista hyvinvointia sekä vahvistaa lapsen hyvää luonnetta (Leskisenoja, 2017, s. 42–43). Hyvällä luonteella tarkoitetaan myönteisiä taitoja, jotka tulevat näkyviksi ihmisen tunteissa, ajatuksissa ja käytöksessä (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 28).

Seligmanin luoma PERMA-hyvinvointiteoria luo kehykset positiiviselle pedagogiikalle (Leskisenoja, 2017, s. 48). PERMA-teorian osa-alueita ovat myönteiset tunteet, ihmissuhteet,

sitoutuminen, saavuttaminen ja merkityksellisyys. Positiivisen pedagogiikan merkeissä PERMA-teoriaa on muokattu lapsille ja nuorille sopivammaksi (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 96–98). EPOCH-teoriassa merkityksellisyys on korvattu optimistisuudella ja saavuttaminen sinnikkyydellä. PERMA-teorian osatekijät saavat aikaan ihmisen onnellisuutta ja hyvinvointia. Mikäli varhaiskasvatuksessa pystytään tarjoamaan ja vahvistamaan lapsen myönteisiä tunteita, ihmissuhteita, sitoutumista, sinnikkyyttä ja optimismisuutta, lapsista kasvaa paremmin voivia. PERMA-teorian osa-alueiden lisäksi positiivisen pedagogiikan toteuttamiseen liittyvät luonteenvahvuudet (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 98–100). Luonteenvahvuuksilla voidaan vahvistaa PERMA-teorian mukaisia osa-alueita. Luonteenvahvuudet vahvistavat lapsen myönteisiä ihmissuhteita, auttavat saavuttamaan tavoitteita ja niistä on hyötyä ihmisen itsetuntemuksessa. Luonteenvahvuuksien tunnistaminen auttaa lasta saamaan itseluottamusta ja onnistumisen kokemuksia (Uusitalo-Malmivaara, 2016, s. 36).

Luonne on osa ihmisen persoonallisuutta, josta toisen osan muodostaa temperamentti (Uusitalo-Malmivaara, 2016, s. 29–31). Luonteenkasvu alkaa lapsuuden kokemuksista ja ympäröivästä maailmasta, onnistumisista ja haasteista sekä omasta toimijuudesta ja pystyvyydestä. Lapsen myönteinen luonteenkasvu tapahtuu turvallisessa ja välittävässä vuorovaikutuksessa. Jokaisella lapsella on vahvuuksia (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 100). Lapsen vahvuuksien tunnistaminen on tärkeä edellytys hyvinvoinnin ja oppimisen kannalta. Kasvattajan tehtävänä on sanoittaa luonteenvahvuuksia ja voimavaroja sekä tehdä lapsi tietoiseksi niistä (Uusitalo-Malmivaara, 2016, s. 69). Lapsen vahvuudet kehittyvät sosiaalisessa vuorovaikutuksessa erilaisissa toimintaympäristöissä hänelle tärkeiden ihmisten parissa, jonka vuoksi vahvuuksien sanoittaminen ja opettaminen on tärkeää jo varhaiskasvatuksessa (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 101). Haastavia kasvatustilanteita tulisi tarkastella luonteenvahvuuden runsautena ja toisen vähäisyytenä (Uusitalo-Malmivaara, 2012, s. 69). Tällöin haasteita on helpompi puhua ja säilyttää puheessa myönteinen sävy, jossa haasteet eivät liity lapsen persoonaan vaan opittaviin taitoihin.

Positiivinen pedagogiikka nähdään lapsen kokonaisvaltaista hyvinvointia tukevana toimintatapana (Leskisenoja, 2019, s. 63–65). Myönteiset tunteet ovat hyvinvoinnin perusta, jotka tuovat esille ihmisen älylliset, sosiaaliset, fyysiset ja psykologiset parhaat puolet. Myönteisiä tunteita ovat ilo, mielihyvä, tyytyväisyys, onnellisuus, kiitollisuus, kiinnostus, turvallisuus ja hauskuus. Myönteiset tunteet vahvistavat lapsen sisäistä motivaatiota, lisäävät mielen joustavuutta, kasvattavat kognitiivisia kykyjä sekä parantavat ongelmanratkaisukykyä (Trogen, 2020, s. 99).

Myönteisillä tunteilla on vaikutus lapsen käyttäytymiseen, ihmissuhteisiin ja sitoutumiseen (Leskisenoja, 2019, s. 65). Myönteiset ja turvalliset ihmissuhteet ovat merkittävin ja tärkein asia lapsen hyvinvoinnin ja kehityksen kannalta. Positiivisen pedagogiikan mukaisesti lapsen hyvässä kasvuympäristössä on kannustava ilmapiiri, luottamukselliset sosiaaliset suhteet ja yhteiset myönteiset kokemukset (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 210). Välittävät ihmissuhteet yhdistävät positiivisen pedagogiikan ja varhaiskasvatuksen vahvasti toisiinsa. Kasvattajan tulee luoda lapselle ympäristö, jossa hän kokee olonsa hyväksytyksi ja turvallisesti. Sitoutuminen näyttäytyy lapsen keskittymisenä toimintaan, mielenkiintona toimintaa kohtaan sekä nautinnon saamisena toiminnasta (Leskisenoja, 2019, s. 65–66). Sitoutuminen vahvistaa lapsen tarkkaavaisuutta sekä johtaa oppimisen ja tavoitteiden saavuttamiseen. Saavuttamiseen liittyy lapsen oppimisen ja onnistumisen hetkiä. Saavuttamista vahvistaa lapsen kannustaminen, toiveikkouden ja sinnikkyuden vahvistaminen sekä sisäisen motivaation herättäminen.

Merkityksellisyydellä tarkoitetaan näkemystä oman elämän ja toiminnan arvokkuudesta (Leskisenoja, 2019, s. 66). Merkityksellisyyden kokemusta vahvistaa omien luonteenvahvuuksien tunnistaminen ja hyödyntäminen. Merkityksellisyyden kokemus vahvistuu lapsen vuorovaikutuksessa, ihmissuhteissa ja kokemuksissa. Merkityksellisyydellä on tärkeä yhteys resilienssin kehittymiseen, jolla tarkoitetaan kykyä selviytyä vastoinkäymisistä ja kykyä kasvaa vaikeuksista (Trogen, 2020, s. 175–176). Resilienssi liittyy lapsen vaikeista tunteista selviytymiseen. Resilienssiä vahvistaa muun muassa minäpystyvyys, merkityksen kokemus, empatia, sosiaaliset suhteet, joustavuus, optimismi, ongelmanratkaisukyky, impulssikontrolli ja itsesäätely. Lapsen tulee saada kokea myös vastoinkäymisiä ja vaikeita tunteita, sillä ne kasvattavat ja opettavat sekä kehittävät resilienssiä.

Kasvatuksen tavoitteena on opettaa lapsi ajattelemaan eikä vain ottamaan vastaan käskyjä ja tottelemaan (Trogen, 2020, s. 207). Positiivisen pedagogiikan tarkoitus on pyrkiä muutokseen lapsen sisäisen ajattelun kautta sekä näin ollen vaikuttaa lapsen käyttäytymisen haasteisiin. Sisäisellä motivaatiolla tarkoitetaan lapsen sisäisen motivaation herättämistä eli oman halun ja tahdon toimia tilanteen vaatimalla tavalla (mts. 201). Sisäinen motivaatio vaikuttaa hyvinvoinnin parantumiseen ja merkityksellisyyden kokemiseen (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 250). Sisäiseen motivaatioon liittyy vapaaehtoisuus eli mahdollisuus valita itse oma toimintansa, kyvykkyys eli kokemus osaamisesta ja onnistumisesta sekä yhteenkuuluvuus eli kokemus ympärillä olevista välittävistä ihmisistä. Sisäisen motivaation tarkoituksena on saada lapsi

ajattelemaan ja toimimaan oman oivalluksen kautta tilanteen vaativalla tavalla, jolloin lapsen käyttäytyminen on laaja-alaista, johdonmukaista ja pysyvää toimintaa (Trogen, 2020, s. 207).

2.8 Haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisy

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on tunnistaa lapsen tuen tarve ja järjestää lapselle tarkoituksenmukaista tukea (OPH, 2022, s. 16). Tuen oikea-aikaisuudella, yksilöllisyydellä ja tarpeita vastaavana edistetään lapsen kehitystä, hyvinvointia ja oppimista sekä ehkäistään haasteiden kasvamista ja monimuotoistumista (mts. 56). Varhaiseen puuttumiseen liittyy lapsen tuen tarpeiden tunnistaminen ja huolen puheeksi ottaminen (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 56). Varhainen puuttuminen on tärkeää lapsen haasteiden ennaltaehkäisyyn ja auttamisen kannalta.

Tuen tarpeiden tunnistaminen muodostaa perustan lapsen tarpeiden mukaiselle pedagogiselle suunnittelulle ja toteuttamiselle (Heiskanen, 2018, s. 96–97). Tuen tarpeiden tunnistaminen ja arviointi tapahtuu parhaiten havainnoimalla lapsen arkea varhaiskasvatuksessa sekä keskustelemalla lapsen vanhempien kanssa. Vanhempien rooli tuen suunnittelussa, arvioinnissa ja kehittämisessä on tärkeää. Tuen tarvetta tarkasteltaessa tulee kiinnittää huomiota kasvatuksellisiin ja opetuksellisiin tuen tarpeisiin. Tuen tarve on usein lapsen yksilöllisyyden ja ympäristön välillä syntynyt tilanne. Huolen puheeksi ottamisessa on kyse ottaa puheeksi huoli lapsen kasvuun, kehitykseen, hyvinvointiin tai oppimiseen liittyvästä asiasta lapsen vanhempien kanssa (Eriksson & Arnkil, 2021, s. 14). Huolen puheeksi ottamisessa keskustelun tulisi olla avointa, toisiaan kunnioittavaa ja pyrkiä lasta koskevan huolen poistamiseen. Huoli lapsesta tulee ilmaista heti vanhemmille rehellisellä ja rakentavalla palautteella sekä lapsen toiminnasta on aina osattava sanoa myös jotain hyvää (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 262). Rakentava palaute kertoo vanhemmille lapsen haasteista, millä tavoin haasteet poikkeavat ikätasoisesta käyttäytymisestä, missä tilanteissa lapsi oireilee, mitkä asiat altistavat oireilulle ja mitkä asiat helpottavat oireilua. Huolen puheeksi ottaminen heti huolen ilmetessä ennaltaehkäisee lapsen haasteiden kasvamista ja monimuotoistumista (Eriksson & Arnkil, 2021, s. 14).

Varhaiskasvatuksessa on käytössä kolmiportainen tuen malli, johon kuuluu yleinen, tehostettu ja erityinen tuki (OPH, 2021). Kolmiportaisen tuen mallin tarkoituksena on varmistaa jokaisen lapsen tarvitsema kehityksen ja oppimisen tuki. Tuen taso ja tuen muodot määritellään lapselle, mikäli varhaiskasvatus ei vastaa hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa (OPH, 2022, s. 59). Lapsella on oikeus saada tukea tietyllä tasolla heti, kun tuen tarve on havaittu. Kolmiportaisen tuen

mallin tavoitteena on, että lapset ovat tasa-arvoisessa asemassa (OPH, 2021). Tuen muodoilla tarkoitetaan pedagogisia, rakenteellisia ja hoidollisia tukitoimia (OPH, 2022, s. 60–61). Tukitoimet suunnitellaan siten, että lapsen osallisuus, oikeus oppia ja toimia osana lapsiryhmää toteutuvat. Yleinen tuki kuuluu jokaiselle lapselle ja se on ensimmäinen keino vastata lapsen tuen tarpeeseen (OPH, 2022, s. 60). Yleisellä tuella vaikutetaan lapsen tuen tarpeeseen mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Yleisellä tuella varmistetaan laadukas pedagogiikka (Sandberg, 2021, s. 32). Yleiseen tukeen kuuluu tilanteiden ennakointi ja siihen liittyvät menetelmät, osallisuuden vahvistaminen, sensitiivisyys, rakentava vuorovaikutus, ohjaava palautteenanto, turvallisen ilmapiirin luominen, ympäristön muokkaaminen, arjen struktuurien luominen ja jokaisen lapsen vahvuusperustainen huomioiminen.

Varhainen vahvuusperustainen tuki kuuluu jokaiselle lapselle (Sandberg, 2021, s. 20–22). Vahvuusperustainen toimintakulttuuri muokkaa lapsen ajatuksia itsestään ja yhteisön jäsenistä, myönteisestä vuorovaikutuksesta, turvallisesta ympäristöstä ja yhteistyöstä. Jokainen lapsi tarvitsee vahvuuksiensa sanoittamista, osaamisen tunnistamista ja onnistumisen kokemuksia. Onnistumisen kokemukset motivoivat lasta oppimaan sekä vahvistavat yhteenkuuluvuuden tunnetta ja osallisuuden kokemusta. Vahvuusperustainen tuki vaikuttaa lapsen minäkäsitykseen, itseluottamukseen, oman osaamisen tunnistamiseen sekä itsestä ja toisista ihmisistä välittämiseen. Varhaiskasvatuksessa tuki kohdennetaan lapseen, lapsiryhmään sekä ympäristöön. Pedagogisilla tukitoimilla voidaan muokata ympäristöä sekä kiinnittää huomiota aistiärsykkeisiin ja poistaa häiriötekijöitä ympäristöstä. Vahvuusperusteisen tuen tärkein elementti on vuorovaikutustaidot ja ohjaavan palautteen anto. Lapsi oppii ymmärtämään, mitä häneltä odotetaan ja miten hänen tulee toimia tilanteen vaatimalla tai aikuisen edellyttämällä tavalla. Ohjaava palaute vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen, osallistumiseen, motivaation, kehitykseen ja hyvinvointiin.

Trogen (2020, s. 208) on luonut viiden askeleen malli siihen, kuinka puuttua lapsen käyttäytymisen pulmiin, auttaa lasta löytämään sisäinen motivaatio ja ohjaamaan lapsen käyttäytymistä sekä lisäämään hänen tietojansa, taitojansa ja ymmärrystä. Mallin mukaan 0. askel on puuttuminen, jolla voidaan osaltaan ennaltaehkäistä haastavien kasvatustilanteiden syntymistä. Mallin mukaan puuttumisella tarkoitetaan tilanteita, joissa kasvattaja puuttuu tilanteeseen, vaikka hänellä ei olisi ollut syytä puuttua siihen (mts. 211–213). Tällöin on kyse kasvattajan omista voimavaroista, tunnesiirrosta tai liian korkeista odotuksista. Haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisy edellyttää kasvattajan kykyä säädellä omaa käyttäytymistään. Kasvattajan on

syitä pysähtyä pohtimaan ennen tilanteeseen puuttumista, onko kyse lapsen käyttäytymisen pulmista vai jostain muusta. Jos lapsi ei kykene toimimaan kasvattajan odottamalla tavalla tulee pohtia lapselle asettamia odotuksia verrattuna lapsen kehitystasoon. Lapselle kasataan liian kovat paineet, mikäli häneltä edellytetään asioita, joihin hänellä ei ole vielä kehityksensä mukaisia taitoja (Ahonen, 2015, s. 175). Tämä saattaa johtaa negatiivisen palautteen ja haastavien kasvatustilanteiden kierteseen.

Runsaasti sosioemotionaalista tukea tarvitseva lapsi tarvitsee selkeitä sääntöjä, rajoja ja arjen struktuurien luomista, jotka turvaavat hänen kehitystänsä, turvallisuuttansa ja hyvinvointiansa (Ahonen, 2017, s. 163–164). Rajojen tarkoitus on opettaa lapselle sosioemotionaalisia taitoja. Säännöt tulisi sopia yhdessä lasten kanssa, sillä se motivoi lapsia myös noudattamaan niitä. Sääntöjen tulisi olla käskyjen sijasta toimintaohjeita, jotka kertovat lapselle, miten hänen tulisi toimia. Turhien sääntöjen tarkoitus on usein kasvattajan tarve kontrolloida tapaturmia. Liiallinen sääntöjen määrä kuitenkin johtaa lopulta siihen, että kasvattajat ja lapset eivät enää tiedä mitä saa tehdä ja mitä ei saa tehdä. Sääntöjen tulee olla lapsen turvallisuutta tukevia, mutta liiallinen tapaturmien välttely on lapselle haitallisempaa. Sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen on usein vaikea noudattaa sääntöjä, jolloin sääntöjen perustelulla voidaan ennakoida haastavia kasvatustilanteita.

Haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa kasvattajan vuorovaikutuksellisten ja pedagogisten valintojen huomioiminen on erityisen tärkeää (Ahonen, 2015, s. 191). Haastavien kasvatustilanteiden myönteiseen etenemiseen ja ennaltaehkäisyyn vaikuttavat vuorovaikutuksen lisäksi eniten ennakointi, positiivinen palaute, kasvattajan itsereflektio ja pienryhmätoiminta (Ahonen, 2017, s. 155). Pedagogiikalla tarkoitetaan varhaiskasvattajan ymmärrystä kasvatuksesta eli lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseen liittyviä toimintatapoja, uskomuksia, ajattelua, intuitioita ja vastuuta lapsen kanssa toimiessa (Kangas ym., 2021, s. 12). Pedagogiikka ohjaa kasvattajia tietoiseen vuorovaikutukseen lapsen ja perheen kanssa, kuuntelemaan lasta ja tukemaan lasta. Pedagogiikka innostaa lasta yhteiseen tutkimiseen ja oppimiseen sekä on läsnä oppimisympäristöjen suunnittelussa, toteuttamisessa ja muokkaamisessa. Pedagogisen toiminnan perustana on tietämys lapsen kasvusta, kehityksestä ja oppimisesta, lapsuuden merkityksen ymmärtäminen sekä jokaisen lapsen tunteminen ja hänen yksilöllisen kehityksensä huomioonottaminen (OPH, 2022, s. 19).

Pedagoginen toiminta tapahtuu lasten ja kasvattajien välisessä vuorovaikutuksessa (OPH, 2022, s. 38–39). Toiminnan tavoitteena on edistää lapsen kehitystä ja hyvinvointia sekä laaja-

alaista osaamista. Toiminnan perustan luovat arvoperusta, yhteistyö, erilaiset työtavat, oppimiskäsitys ja niihin perustuva toimintakulttuuri, oppimisympäristöt sekä lapsen tuki. Pedagogisessa toiminnassa huomioidaan lasten omaehtoinen, lasten ja kasvattajien yhdessä ideoima sekä kasvattajien suunnittelema toiminta. Laadukkaan pedagogisen toiminnan perustana on suunnitelmallinen dokumentointi, arviointi ja kehittäminen. Pedagogiikan suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa tulee huomioida lapsen yksilölliset vahvuudet ja tuen tarpeet, jolloin jokaisella lapsella on tasavertainen mahdollisuus kuulua joukkoon sekä kehittyä omana itsenään ja oppia uusia asioita (Ahonen, 2017, s. 155). Pedagogisen toiminnan suunnittelulla ja ennakkoinnilla voidaan vähentää huomattavasti haastavia kasvatustilanteita (mts. 173–174). Toimintaa suunniteltaessa on tärkeää tuntea lapsen yksilölliset tuen tarpeet ja toiminta tulee suunnitella lapsen sosioemotionaalisia taitoja kannattelevaksi. Rutiinit ovat tärkeitä lapselle sekä auttavat häntä ennakoimaan päivän kulkua.

Kasvattajan tulisi toimia lapsen positiivisten kokemusten mahdollistajana (Pihlaja, 2018, s. 164). Varhaiskasvatuksen arjen toiminnan tulisi perustua lapsen itsetunnon vahvistamiseen ja positiivisen minäkäsityksen tukemiseen. Positiivinen palaute vaikuttaa lapsen sosioemotionaalisten taitojen kehitykseen sekä haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyyn (Ahonen, 2015, s. 190). Positiivinen palaute vaikuttaa myönteisesti lapsen käyttäytymiseen, vahvistaa itsetuntoa sekä edistää oppimista (mts. 174). Kasvattajan itsereflektio sekä työtiin yhteinen reflektointi on tärkeää työskennellessä sosioemotionaalista tukea tarvitsevien lasten kanssa (mts. 191). Kasvattajan omien tuntemusten ja asenteiden tiedostaminen auttavat lapsen kasvua ja kehitystä (Pihlaja, 2018, s. 165). Kasvattajan tulisi kyetä tunnistamaan omat vahvuutensa ja kehittämiskohteensa sekä kyetä reflektoimaan toimintaansa ja sen taustalla vaikuttavia ajatuksia oman toimintansa kehittämiseksi (Ahonen, 2015, s. 191).

Pienryhmätoiminta on tärkein pedagogisen toiminnan elementti haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyyn ja ratkaisemiseen (Ahonen, 2015, s. 188). Pienryhmät voivat olla lyhytaikaisia ja lapsen tuen arvioinniksi tarkoitettuja tai niissä voidaan harjoitella tiettyä asiaa (Pihlaja, 2018, s. 166). Pienryhmätoiminta mahdollistaa lapselle jatkuvuuden ja pysyvyyden tunteen sekä toiminnan turvallisessa kontekstissa. Pienryhmätoiminnan kautta sosioemotionaalista tukea tarvitseva lapsi kykenee osallistumaan toimintaan aktiivisemmin, vuorovaikutus kasvattajan ja lapsen välillä lisääntyy sekä kasvattaja pystyy havainnoimaan tarkemmin lapsen yksilöllisiä tarpeita (Ahonen, 2017, s. 187). Pienryhmätoiminta mahdollistaa haastavien kasvatustilanteiden ennakkointia, sillä kasvattaja kykenee tavoittamaan lapsen kokemuksia tilanteista

sekä lapsen tunteet ja tarpeet helpommin kuin isommassa ryhmässä (Ahonen, 2015, s. 188–189). Pienryhmätoiminta mahdollistaa lapselle vähemmän ympäristön ärsykeitä sekä vähemmän odottamista, joilla on vaikutuksensa haastavien kasvatustilanteiden syntymiseen.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on toimia lapsen kokonaisvaltaisen kehityksen ja hyvinvoinnin parhaaksi yhdessä lapsen vanhempien kanssa sekä tukea lapsen vanhempia kasvatustyössä (Varhaiskasvatustilanne 540/2018). Kasvatusyhteistyön tavoitteena on vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön yhteinen sitoutuminen lapsen terveen ja turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi (OPH, 2022, s. 35). Kasvatusyhteistyön lähtökohtana on luottamus, tasavertainen kohtaaminen ja dialogisuus (Pihlaja, 2018, s. 174). Kasvatusyhteistyössä varhaiskasvatuksen henkilöstön ja vanhempien jakamat kuulumiset, kokemukset ja havainnot lapsesta luovat perustan lapsen kokonaisvaltaiselle kehitykselle ja hyvinvoinnille sekä lapsi saa tarvitsemansa tuen varhaiskasvatuksessa (OPH, 2022, s. 36). Yhteistyössä luodaan lapsen vanhemmille mahdollisuuksia osallistua varhaiskasvatuksen toiminnan ja kasvatustyön tavoitteiden suunnitteluun, kehittämiseen ja arviointiin.

Kasvatusyhteistyö edistää lapsen kehitystä ja ennaltaehkäisee haastavia kasvatustilanteita (Riihonen & Koskinen, 2020, s. 262). Vanhemmat ovat lapsensa parhaita asiantuntijoita ja heidän roolinsa lapsen kehityksen tukemisessa on tärkeä (Rantala & Uotinen, 2018, s. 131–133). Vanhempien aktiivisuus ja osallisuus lasta tukevassa toiminnassa vaikuttavat varhaiskasvatuksen tehokkuuteen. Yhteistyö mahdollistaa tiedonkulun ja tiedon jakamisen varhaiskasvatuksen ja kodin välillä. Havainnot lapsesta varhaiskasvatuksessa ja kotona antavat monipuolisen kuvan lapsen toiminnasta eri ympäristöissä. Yhteistyö mahdollistaa myös lapsen vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön asiantuntemuksen yhdistämisen sekä keskustelun ja suunnittelun lapsen arkeen liittyvissä asioista ja toimintatavoissa. Yhteinen päätöksenteko ja jaettu ymmärrys ovat tärkeitä lapsen tuen onnistumiselle. Yhteistyöllä voidaan saavuttaa lapsen vanhempien ja varhaiskasvatuksen henkilöstön välinen luottamus ja avoimuus, joka luo myönteistä ilmapiiriä. Toimiva kasvatusyhteistyö on erityisen tärkeää silloin, kun lapsi tarvitsee osakseen enemmän tukea (Ahonen, 2017, s. 244). Sosioemotionaalista tukea tarvitseva lapsi hyötyy siitä, että hänen vanhempiensa ja varhaiskasvatuksen henkilöstön lapseen kohdistuvat odotukset ovat samankaltaiset sekä lapsen kanssa sovitut toimintatavat toteutuvat molemmissa ympäristöissä.

Haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisy edellyttää myös varhaiskasvatuksen henkilöstön toimivan tiimityön (Ahonen, 2017, s. 252). Toimiva tiimityö on edellytys lapsen tuen

toteutumiselle (Ranta & Heiskanen, 2022, s. 138–139). Tiimityö on yhdessä tekemisen lisäksi sitoutumista, yhteisen ymmärryksen luomista ja ammatillista kehittymistä yhteiseen suuntaan tavoitteiden pohjalta. Toimivalla tiimityöllä on vaikutuksensa varhaiskasvatuksen laatuun, lapsen myönteisten kokemusten huomioimiseen, autonomian tukemiseen, lasten vertaissuhteiden huomioimiseen ja yhteistyöhön vanhempien kanssa. Tiimityön vuorovaikutuksella ja yhteistyöllä on vaikutuksensa siihen, että jokaisen ammattilaisen erityisosaaminen tulee näkyväksi ja sitä pystytään hyödyntämään laadukkaan varhaiskasvatuksen toteuttamisessa. Jokainen ammattilainen tuo oman osaamisensa lapsen tuen tarpeen tunnistamiseen, toteuttamiseen ja arviointiin (mts. 147). Jokaisen osallisuus ja sitoutuminen ovat edellytys vaikuttavalle tuelle. Ammattilaisten välisellä avoimella ja myönteisellä vuorovaikutuksella sekä johdonmukaisella toiminnalla ja yhteisellä arvopohjalla on merkittävä vaikutus sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen kehitykseen (Ahonen, 2017, s. 252).

3 VARHAISKASVATTAJAN JA LAPSEN VÄLINEN VUOROVAIKUTUS

3.1 Vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa

Vuorovaikutus on ihmisten välistä toimintaa erilaisissa ympäristöissä (Ahonen, 2015, s. 46). Vuorovaikutus on varhaiskasvatuksen toiminnan perusta (Kangas ym., 2021, s. 80–81). Vuorovaikutuksella on merkittävä vaikutus pedagogiikan toteuttamisessa, toimintakulttuurissa ja moninaisuutta tukevassa pedagogiikassa. Vuorovaikutuksella on merkitys lapsen, perheen ja varhaiskasvatuksen henkilöstön kehitykseen, hyvinvointiin ja oppimiseen. Vuorovaikutus mahdollistaa lapsen osallisuuden ja aktiivisuuden sekä lapsen ajatusten ja aloitteiden kuuntelemisen, huomioimisen ja kunnioittamisen. Varhaiskasvatuksessa kasvattajan tehtävänä on panostaa laadukkaaseen vuorovaikutukseen sekä pedagogiikkaan, joiden avulla voidaan tukea lapsen kasvua ja oppimista sekä luoda hyvää pohjaa kehitykselle (Salminen, 2017, s. 176).

Vuorovaikutus on yksi varhaiskasvatuksen laadun merkittävimmistä prosessitekijöistä (Vlasov ym., 2018, s. 74). Vuorovaikutuksen tulee olla myönteistä, välittävää ja kannustavaa sekä henkilöstön sitoutunut vuorovaikutuksessa lapsen ja lapsiryhmän kanssa. Varhaiskasvattajien tulee olla vastavuoroisessa vuorovaikutuksessa lapsen kanssa siten, että se vastaa lapsen kehitystä, kiinnostuksen kohteita ja oppimisen valmiuksia. Varhaiskasvattajien tulee toimia sensitiivisesti ja havaita lapsen aloitteita sekä vastata niihin tukemalla lapsen osallisuutta. Varhaiskasvatuksessa kasvattajien tehtävänä on innostaa lasta osallistumaan vuorovaikutukseen, sanoittaa toimintaa kielellisesti ja käyttää mahdollisimman monipuolista kieltä. Varhaiskasvattajien tulee huomioida kaikki lapset sekä ymmärtää erilaisia ilmaisun tapoja. Varhaiskasvatuksen tavoitteena on toimia lasta kunnioittavasti ja luoda mahdollisimman pysyvät vuorovaikutussuhteet lasten ja henkilöstön välillä, kehittää lapsen yhteistyö- ja vuorovaikutustaitoja, edistää lapsen toimintaa vertaisryhmässä sekä ohjata lasta vastuulliseen ja kestävään toimintaan, toisten kunnioittamiseen ja yhteiskunnan jäsenyyteen (OPH, 2022, s. 16).

Vuorovaikutuksen avulla ihminen kykenee ilmaisemaan tunteitaan, ajatuksiaan ja kokemuksiin, jolloin hän voi tulla ymmärretyksi ja ymmärtää toisia ihmisiä (Ahonen, 2017, s. 60). Vuorovaikutus jakaantuu sanalliseen ja sanattomaan viestintään (Laaksonen, 2022, s. 77–78). Sanallisella eli verbaalisella viestinnällä tarkoitetaan puheen sisältöä sekä kielen piirteitä ja kielellisiä valintoja. Sanattomalla eli nonverbaalisella viestinnällä tarkoitetaan muun muassa

äänenkäyttöä, ilmeitä, eleitä ja kosketusta. Nonverbaalinen viestintä korostuu varhaiskasvatuksessa pienten lasten kanssa työskennellessä (Ahonen, 2017, s. 59).

Vuorovaikutustaitoihin kuuluvat taito olla rakentavassa vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa, hyvät vuorovaikutustaidot ja niiden tietoinen käyttäminen vuorovaikutustilanteissa, taito olla aktiivinen ja myönteinen ihmissuhteissa sekä taito rakentaa myönteisellä vuorovaikutuksella ryhmiä ja yhteisöjä (Avola & Pentikäinen, 2020, s. 216). Vuorovaikutustaidoilla sekä kyvyllä ilmaista itseään ja ymmärtää toisia ihmisiä on tärkeä merkitys lapsen identiteetille, hyvinvoinnille ja toimintakyvyille (OPH, 2022, s. 25). Vuorovaikutustaidot kehittyvät, kun lapsi tulee kuulluksi ja hänen aloitteisiinsa vastataan (mts. 43). Vuorovaikutustaitojen kehittymistä tuetaan kannustamalla lasta kommunikoimaan toisten lasten sekä kasvattajien kanssa.

3.2 Varhaiskasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutussuhteen periaatteet ja rakentuminen

Varhaiskasvatuksessa lapset muodostavat vuorovaikutussuhteita toisiin lapsiin sekä kasvattajiin (Salminen, 2017, s. 164). Vuorovaikutussuhde syntyy, kun kaksi yksilöä ovat pidemmän aikaa vuorovaikutuksessa toistensa kanssa. Vuorovaikutussuhteeseen vaikuttavat yksilöiden piirteet ja kokemukset aiemmista vuorovaikutustilanteista. Vuorovaikutussuhde sisältää enemmän tunteita, vastavuoroisuutta ja myönteistä suhtautumista sekä selkeitä aikeita toista kohtaan. Kasvattajan ja lapsen vuorovaikutussuhteen laadulla on tutkittu olevan vaikutusta lapsen sosioemotionaaliseen ja akateemiseen kehitykseen sekä näin ollen myös lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja kehitykseen (Ahonen, 2015, s. 55).

Kasvattajan ja lapsen välistä vuorovaikutussuhdetta kutsutaan rooliperusteiseksi suhteeksi (Salminen, 2017, s. 167–168). Kasvattaja on keskeisessä asemassa lapselle tarjottavien taitojen ja valmiuksien kehityksessä, jolloin hänellä on suurempi valta sekä siten vastuu vuorovaikutussuhteiden laadusta. Kasvattajan ja lapsen välisessä vuorovaikutussuhteessa on läsnä pedagogiikka. Pedagogiikassa yhdistyy kasvattajan tieto lapsen kasvusta ja kehityksestä, tilannetietoisuus ja herkkyyys olla vuorovaikutuksessa erilaisten lasten kanssa. Vuorovaikutustilanteet vaativat lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioonottamista sekä sensitiivistä kohtaamista. Aikuisen ja lapsen tapa olla vuorovaikutuksessa eroavat toisistaan huomattavasti, sillä aikuinen tukeutuu verbaaliseen viestintään ja lapsen vuorovaikutus on kokonaisvaltaisempaa (Ahonen, 2015, s. 48). Vuorovaikutustilanteet vaativat tämän vuoksi kasvattajalta aitoa

läsnäoloa ja pysähtymistä. Vuorovaikutus toteutuu laadukkaasti, kun kasvattaja osoittaa olevansa vastaanottavainen lapsen viesteille.

Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus tapahtuu kolmella eri tasolla: kasvattajan ja yksittäisen lapsen välillä, pienryhmässä ja koko ryhmän tasolla (Salminen, 2017, s. 170). Yksilötason vuorovaikutuksessa korostuvat vuorovaikutuksen vastavuoroisuus sekä kasvattajan sensitiivinen herkkyys lapsen ajatuksille ja tarpeille. Pienryhmässä tapahtuvassa vuorovaikutuksessa korostuvat kasvattajan mahdollisuudet tukea lasten välisiä vuorovaikutussuhteita. Kasvattajan sensitiivisyydellä ja tukevalla roolilla on merkitys lasten vertaissuhteiden syntymiseen. Koko ryhmän tasolla tapahtuvassa vuorovaikutuksessa korostuu kasvattajan tuki vertaissuhteiden syntymiselle. Kasvattajalla on mahdollisuus tukea ja vahvistaa lapsen ryhmään kuulumisen ja yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kasvattajan tulee kyetä huomioimaan eri tasoilla lasten taidot ja tarpeet sekä ryhmä kokonaisuutena, joka vaatii häneltä vuorovaikutustavan vaihtamista toiseen nopeastikin (Ahonen, 2015, s. 49).

3.3 Vuorovaikutuksen merkitys lapsen kehitykselle

Myönteisellä vuorovaikutuksella on merkitys lapsen sosioemotionaaliseen ja akateemiseen kehitykseen sekä kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin (Ahonen, 2017, s. 46). Varhainen vuorovaikutus ja turvalliset kiintymyssuhteet luovat perustan lapsen kehitykselle ja oppimiselle (Sandberg, 2021, s. 170). Vastasyntynyt vauva on jo valmiudessa vuorovaikutukseen vanhempiensa kanssa, jolloin hän ilmaisee itseään hymyllä, itkulla, liikehännällä ja äännehännällä. Aikuinen luo omalla toiminnallaan ja reagoinnillaan vauvan tarpeisiin joko turvaa ja hyvinvointia tai vaaraa. Kiintymyssuhde on lapsen ensimmäinen sosiaalinen taito, jossa on läsnä myös tunteet aikuisen ja lapsen välisessä vuorovaikutuksessa. Kiintymyssuhteen rakentumiseen vaikuttavat vanhemman emotionaalinen tuki, sensitiivisyys eli kyky tunnistaa vauvan tarpeita ja responsiivisuus eli kyky vastata tarpeisiin oikea-aikaisesti (Koivula & Laakso, 2017, s. 109–111). Varhaisiin vuorovaikutussuhteisiin vaikuttavat vauvan yksilölliset piirteet, läheisten ihmisten piirteet sekä heidän tapansa olla vuorovaikutuksessa vauvan kanssa. Varhainen vuorovaikutus luo perustan lapsen itsensä ilmaisulle ja toisten tulkitsemiselle. Kielen merkitys on keskeinen vuorovaikutuksessa (Ahonen, 2015, s. 46). Vuorovaikutukselliset valmiudet muuttuvat tavoitteellisemmaksi lapsen kehittyessä (Koivula & Laakso, 2017, s. 112–114).

Kasvattajan ja lapsen välisellä laadukkaalla vuorovaikutuksella on tutkittu olevan paljon myönteisiä vaikutuksia lapsen kasvuun, kehitykseen, hyvinvointiin ja oppimiseen (Salminen, 2017, s. 174). Kasvattajan lämmin vuorovaikutus vähentää lapsen haasteiden syntymistä tulevaisuudessa. Kasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutussuhde vaikuttaa lapsen sosiaalisten ja kognitiivisten taitojen oppimiseen (Ahonen, 2015, s. 57). Kasvattajan asettamat selkeät käyttäytymisodotukset sekä vuorovaikutteiset ja lasta innostavat opetuskäytännöt tukevat lapsen sosiaalisten taitojen kehitystä (Salminen, 2017, s. 174). Verbaalinen vuorovaikutus tukee lapsen kognitiivisten taitojen kehittymistä. Lapsen tarpeet, mielenkiinnon kohteet ja ajatukset huomioiva lapsilähtöinen vuorovaikutus vaikuttaa lapsen myönteiseen käyttäytymiseen, oppimismotivaatioon ja oppimistuloksiin. Vuorovaikutustaidoilla on vaikutus lapsen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, kasvuun, kehitykseen ja oppimiseen (Laaksonen, 2022, s. 77). Vuorovaikutustaidot vaikuttavat lapsen minäkuvan rakentumiseen, omien ajatusten ja mielipiteiden esille tuomiseen ja itseilmaisuun. Vuorovaikutustaidoilla on vaikutuksensa toisten ihmisten huomioimiseen, ryhmässä toimimiseen ja vertaisten kanssa leikkimiseen. Lapsen vuorovaikutustaidot vaikuttavat myös osallisuuden ja toimijuuden vahvistumiseen sekä vuorovaikutussuhteiden rakentumiseen ja yhteisön jäseneksi kasvamiseen.

3.4 Varhaiskasvattajan vuorovaikutuksen merkitys haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa

Vuorovaikutuksen laatu on koettu tärkeimmäksi tekijäksi haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa (Ahonen, 2017, s. 60). Kasvattajan toiminnan ja vuorovaikutustavan muuttaminen suhteessa lapsen tarpeisiin vaikuttavat lapsen käyttäytymiseen (Ahonen, 2015, s. 59). Myönteinen suhtautuminen ja rakentava vuorovaikutus edistävät lapsen pyrkimystä toimia tilanteen vaatimalla tavalla. Emotionaalinen tilannetaju vaikuttaa merkittävästi haastavien kasvatustilanteiden etenemisessä (mts. 52–53). Vuorovaikutuksen laadun näkökulmasta emotionaalinen lähestymistapa on keskeisessä roolissa. Kasvattajan lempeällä ja ystävällisellä puhetyylillä on vaikutuksensa lapsen kokemaan turvallisuudentunteeseen ja koko ryhmän ilmapiiriin. Tutkimusten mukaan varhaiskasvattajien kiinnittäessä huomionsa vuorovaikutuksen laatuun, se muuttuu myönteisemmäksi.

Lapsen kehityksen kannalta on erityisen tärkeää turvallisen ja luottamuksellisen aikuiskontaktin syntyminen (Pihlaja, 2018, s. 165). Turvallisuudentunteen lisääntyessä lapsi uskaltaa antaa itsestään enemmän kasvattajalle ja tuoda enemmän ilmi omia tunteitaan ja

ajatuksiaan. Tällainen lapsi-kasvattaja suhde on yksi lapsen hyvinvointia ja kehitystä suojaava tekijä. Varhaiskasvatuksessa kasvattajien arvot ja uskomukset sekä tunteet näkyvät voimakkaasti vuorovaikutuksessa lasten kanssa (Ahonen, 2017, s. 61). Kasvattajan tulkinta lapsen käyttäytymisestä vaikuttaa vahvasti hänen suhtautumiseensa lapseen (Ahonen, 2015, s. 58). Kasvattajan arvot ja uskomukset vaikuttavat siihen, miten läheiseksi vuorovaikutussuhde lapsen kanssa muodostuu. Kasvattajan, joka uskoo haastavien kasvatustilanteiden taustalla olevan lapsen tahallinen käyttäytyminen, suhde lapseen muodostuu etäisemmäksi (Ahonen, 2017, s. 61). Kasvattajan ja sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutussuhde voi olla aikuiselle haastavaa, jolloin sosioemotionaalinen tuki vaikuttaa negatiivisesti vuorovaikutuksen laatuun (Ahonen, 2015, s. 56). Vuorovaikutussuhteen laatuun vaikuttaa kasvattajan ja lapsen väliset konfliktit, joita näyttäytyy runsaasti sosioemotionaalista tukea tarvitsevilla lapsella. Kasvattajan suhde lapseen muodostuu läheisemmäksi, kun hän ajattelee, ettei lapsella ole vielä tarvittavia taitoja toimia tilanteen vaatimalla tavalla.

Kasvattajan uskomukset vaikuttavat myös lasten välisiin suhteisiin (Ahonen, 2017, s. 62–63). Kasvattaja saattaa tukeutua ennakkokäsityksiinsä ja kokemuksiinsa lapsesta lasten välisissä konfliktitilanteissa. Kasvattajan ennakkokäsitykset johtavat usein sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen kannalta virheellisiin tulkintoihin, jotka vaikuttavat lapsen itsetuntoon sekä aiheuttavat negatiivisen kierteen, jolloin lapsi alkaa toimimaan kasvattajan olettamalla tavalla. Lapsen luottamus kasvattajaan vähenee, kun tulkinnat konfliktitilanteissa ovat virheellisiä ja näin ollen lapsi saa jatkuvan syntipukin leiman. Kasvattajan virheelliset tulkinnat vaikuttavat yksittäisen lapsen lisäksi koko ryhmään, sillä heidän oikeustajunsa ja empatiakykynsä ovat vielä kehittymässä. Kasvattajan tulisi pyrkiä olemaan aidosti läsnä, pysähtymään tilanteeseen ja kuuntelemaan lasta sekä luomaan kokonaiskuva konfliktitilanteesta, jotta virheellisiä tulkintoja pystyttäisiin välttämään.

Kasvattajien luoma ilmapiiri ja toimintatavat vaikuttavat lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin (Pihlaja, 2018, s. 171–172). Kasvattajien tulisi toimia yhdenmukaisesti ja johdonmukaisesti luomalla turvallinen ympäristö lapselle. Johdonmukaisuuteen liittyy se, että kasvattajat pitävät kiinni sovituista säännöistä ja rajoista. Toiminnan tulisi olla lasten levottomuutta ja ahdistusta vähentävää sekä selkeän rakenteen tulisi luoda tietoisuus ja tunne lapselle siitä, että on olemassa jotain pysyvää. Arvokeskustelu kasvattajien kesken on tärkeää, jotta lapsille pystyttäisiin luomaan mahdollisimman lapsilähtöinen kasvatusta, lapset tulisivat kuulluksi

ja nähdäksi omina itsenään sekä varhaiskasvatushenkilöstöllä olisi yhtäläinen ja johdonmukainen suhtautuminen seuraamuksiin (Ahonen, 2017, s. 62–63). Johdonmukaisuus tiimissä saadaan aikaan, kun varhaiskasvattajat sitoutuvat yhteisiin sääntöihin ja hyvään yhteistyöhön sekä yksittäisen lapsen että koko lapsiryhmän kanssa (Pihlaja, 2018, s. 164).

Vuorovaikutuksen kannalta on tärkeää myös, että kasvattaja kykenee tunnistamaan ja tulkitsemaan omia tunteitaan sekä ottamaan vastaan lapsen voimakkaatkin tunteet (Ahonen, 2017, s. 66). Kasvattajan tulee olla tietoinen omista tuntemuksistaan ja kyetä pohtimaan niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä (Pihlaja, 2018, s. 165). Hyvä kasvattaja saa olla vihainen, mutta viha ei saa satuttaa lasta. Tällöin olennaista on se, että kasvattaja ei saa kaataa omaa kuormaansa lapsen päälle eikä syyttää lasta omista tuntemuksistaan. Kasvattajan rehellisyys omista tunteista ja niistä puhumisesta on tärkeää, sillä lapsi oppii sosioemotionaalisia taitoja vuorovaikutuksessa kasvattajan kanssa (Ahonen, 2017, s. 66–69). Tällöin lapsi kehittää empatiataidoissaan, oppii sanoittamaan tunteitaan ja niihin johtavia syitä. Kasvattajan kyky osoittaa olevansa läsnä tilanteessa sekä rauhallinen ja empaattinen vuorovaikutus ovat tärkeitä lapsen sosioemotionaalisen kehityksen kannalta.

Kasvattajan sitoutumisella vuorovaikutukseen on merkittävä vaikutus haastavissa kasvatustilanteissa (Ahonen, 2017, s. 71). Kasvattajan sitoutumiseen vuorovaikutuksessa liittyy sensitiivisyys, aktivointi ja autonomia. Sensitiivisyydellä tarkoitetaan herkkyyttä tunnistaa lapsen tunteita ja emotionaalista hyvinvointia (Kangas ym., 2021, s. 85). Sensitiivisellä kohtaamisella tarkoitetaan kykyä lapsen empaattiseen ja aitoon kohtaamiseen (Ahonen, 2017, s. 72). Empaattinen kohtaaminen tapahtuu lapsen kokemus ja tunteet huomioiden (Kangas ym., 2021, s. 86). Empaattinen lähestymistapa tarttuu lapseen, jolloin hän kykenee rauhoittumaan sekä kokemaan hyvän ja turvallisen olon.

Sensitiivisyyteen liittyy kasvattajan kyky arvostaa lasta omana itsenään, olla lämpimässä vuorovaikutuksessa lapsen kanssa, tunnistaa lapsen tarve tulla kuulluksi ja nähdäksi sekä kehua, kannustaa ja rohkaista lasta (Ahonen, 2017, s. 72–73). Sensitiivisyys vaatii myös tilannetajua. Sensitiivisyyden vahvimalla tasolla kasvattajan äänensävy ja eleet ovat myönteisiä sekä vuorovaikutus on lämmin, arvostava ja kunnioittava. Kasvattaja kykenee rohkaisemaan ja kehuaan lasta sekä kuuntelee, vastaa ja rohkaisee lasta luottamukseen. Sensitiivinen kohtaaminen tukee lapsen stressin säätelyä sekä lisää lapsen sosiaalista hyvinvointia (Kangas ym., 2021, s. 86). Aktivointi tarkoittaa kasvattajan kykyä huomioida lapsen mielenkiinnon kohteet ja yksilölliset tarpeet toimintaa ohjatessa (Ahonen, 2017, s. 72).

Autonomialla tarkoitetaan kasvattajan antamia mahdollisuuksia lapsen omille valinnoille ja aloitteille.

Kasvattajalla on erilaisia vuorovaikutustapoja haastavissa kasvatustilanteissa (Ahonen, 2017, s. 75). Kasvattajan vuorovaikutukselliset ratkaisut vaikuttavat haastavien kasvatustilanteiden etenemiseen ja lapsen emotionaalisen hyvinvoinnin kokemiseen (Ahonen, 2015, s. 184). Ahonen (2015) on tutkinut väitöskirjassaan varhaiskasvattajan toimintaa päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa. Tutkimuksessa tuotiin esille, että kasvattajan vuorovaikutustapa voi olla lämmin, tekninen, ristiriitainen, välttelevä tai etäinen. Lämmin vuorovaikutustapa sisältää syvää sitoutumista vuorovaikutukseen lapsen kanssa (Ahonen, 2017, s. 75). Etäisessä vuorovaikutustavassa sitoutuminen vuorovaikutukseen lapsen kanssa on heikkoa tai täysin sitoutumatonta. Teknisessä, ristiriitaisessa ja välttelevässä vuorovaikutustavassa vuorovaikutus lapsen kanssa on osittain sitoutumatonta.

Kasvattajan lämpimällä vuorovaikutustavalla on myönteinen vaikutus haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa, etenemisessä ja ratkaisun saavuttamisessa (Ahonen, 2015, s. 109). Lämpimälle vuorovaikutustavalle ominaista ovat syvä sitoutuminen vuorovaikutukseen lapsen ja lapsiryhmän kanssa (Ahonen, 2017, s. 78). Lämpimässä vuorovaikutuksessa kasvattaja kohtaa lapsen kiireettömästi, pysähtyy tilanteeseen ja kuuntelee lasta. Kasvattaja pyrkii tavoittelemaan lapsen kokemusta tilanteesta ja tunnistamaan lapsen tunteet ja tarpeet sekä hyväksyy lapsen sellaisena kuin hän on. Lämpimän vuorovaikutustavan omaavalla kasvattajalla on herkkyyys tulkita tilanteita, joissa lapsi tarvitsee runsaasti sosioemotionaalista tukea (Ahonen, 2015, s. 185).

Lämpimän vuorovaikutuksen omaavan kasvattajan sensitiivisyys ja tilannetaju saavat lapsen kokemaan emotionaalista hyvinvointia sekä sitoutumaan toimintaan (Ahonen, 2017, s. 81). Lämpimästi kohdattu lapsi pyrkii toimimaan ohjeiden mukaisesti sekä osallistuu mielellään yhteiseen toimintaan (Ahonen, 2015, s. 185). Lämpimän vuorovaikutustavan omaava kasvattaja osaa toimia pedagogisissa suunnitelmissa joustavasti sekä tunnistaa ja tukea lapsen yksilöllisiä tarpeita (Ahonen, 2017, s. 83). Kasvattaja antaa lapselle positiivista palautetta sekä rohkaisee ja kannustaa toimintaan (mts. 94). Haastavissa kasvatustilanteissa kasvattaja ymmärtää sen, että lapsi ei käyttäydy tahallaan hankalasti, vaan hän tarvitsee osakseen sosioemotionaalista tukea selvittääkseen tilanteen vaatimalla tavalla (mts. 78). Kasvattaja kykenee olemaan sensitiivinen myös silloin, kun kasvatustilanteissa ilmenee voimakasta sosioemotionaalista tuen tarvetta.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen tavoitteet

Opinnäytetyöni tarkoituksena on tutkia haastavien kasvatustilanteiden ilmenemistä ja vuorovaikutuksen merkitystä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa varhaiskasvatuksessa. Tavoitteenani on selvittää, millainen käsitys varhaiskasvattajilla on haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja miten he kokevat haastavat kasvatustilanteet. Tavoitteenani on selvittää, miten varhaiskasvattajat tukevat lapsia haastavissa kasvatustilanteissa ja mitkä asiat, keinot tai menetelmät he ovat kokeneet toimiviksi haastavien kasvatustilanteiden myönteisessä etenemisessä. Tavoitteenani on selvittää, kokevatko varhaiskasvattajat vuorovaikutuksen merkitykselliseksi ja millaista vuorovaikutuksen tulisi olla haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa. Tavoitteenani on selvittää myös, millaista tukea varhaiskasvattajat kaipaavat haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen.

Opinnäytetyö toteutetaan toiminnallisena opinnäytetyönä. Tavoitteenani on luoda yhteistyötahon varhaiskasvattajille opas haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen. Opinnäytetyöstä syntyneen oppaan tarkoituksena on lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta ja ymmärrystä haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja niiden taustalla vaikuttavista tekijöistä. Oppaan tarkoituksena on tuoda esille haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyn ja ennakoinnin keinoja. Oppaan tavoitteena on saada varhaiskasvattajat pohtimaan omaa toimintaansa haastavissa kasvatustilanteissa ja suhtautumistaan lapsen pulmalliseen käytökseen. Oppaan tavoitteena on toimia varhaiskasvattajia tukevana työvälineenä päiväkodin arjessa.

Tutkimukseni tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

1. Miten haastavat kasvatustilanteet näyttäytyvät varhaiskasvatuksessa?
2. Miten varhaiskasvattaja pystyy tukemaan lasta haastavissa kasvatustilanteissa?
3. Millainen merkitys varhaiskasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on haastavissa kasvatustilanteissa?

4.2 Yhteistyötaho

Opinnäytetyöni yhteistyötahona toimi Pilke päiväkodit Oy:n yksiköt Vihreä Willa ja Merihevon. Pilke päiväkodit Oy on yksityinen suomalaisia lapsiperheitä palveleva yritys (Pilke, i.a.). Pilke tarjoaa varhaiskasvatusta, esiopetusta, iltapäiväkerhotoimintaa, lastenhoidon palveluja ja sosiaalihuollon perhepalveluja. Pilkkeen varhaiskasvatus keskittyy eri tavoin painotettuun opetukseen, joita ovat kielet, tiede, luonto, liikunta, musiikki, taide ja ilmaisu.

Pilke Vihreä Willa on luontopainotteinen ja yhteisökasvatukseen perustuva päiväkotit Seinäjoella. Vihreän Willan luontopainotteisuus näkyy ympäri vuoden toteutettavana metsätoimintana. Luontopainotteisessa päiväkodissa lapsi oppii myönteistä asennetta ulkoiluun, luontoon ja kestävään elämäntapaan. Merihevon on liikuntapainotteinen päiväkotit Lapualla. Liikuntapainotteisessa päiväkodissa tavoitteena on luoda lapsille liikunnan riemu sekä tarjota heille säännöllistä liikuntaa ja tukea lasten motoristen taitojen kehittymistä laaja-alaisesti.

4.3 Määrällinen ja laadullinen tutkimus

Määrällinen ja laadullinen tutkimus voidaan erottaa toisistaan, mutta niitä voidaan soveltaa samassa tutkimuksessa ja tutkimusaineiston analysoinnissa (Alasuutari, 2011, s. 32). Opinnäytetyöni tutkimusmenetelmänä käytettiin määrällistä eli kvantitatiivista ja laadullista eli kvalitatiivista tutkimusotetta. Tutkimuksessa hyödynnettiin pääosin määrällistä tutkimusotetta, mutta se sisälsi myös laadullisen tutkimusotteen piirteitä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä määrällisen tutkimusotteen tavoitteena on täsmentää, selittää, perustella ja kuvailla aihetta (Vilkka & Airaksinen, 2003, s. 58). Laadullisen tutkimusotteen tavoitteena on saada selville kohderyhmän näkemyksiä aiheesta (mts. 63). Laadullinen tutkimus lisää määrällisen tutkimuksen ilmiöiden ja ongelmien syvällisempää analysointia sekä lisää tutkimustiedon ymmärrystä (Kananen, 2017, s. 171).

Tutkimukseni kysymyksistä suurin osa oli monivalintakysymyksiä eli suljettuja kysymyksiä, jonka vuoksi tutkimukseni on pääosin määrällinen tutkimus. Määrällisessä tutkimuksessa luokitellaan ja vertaillaan erilaisia asioita ja ilmiöitä sekä pohditaan syy-seuraussuhteita (Jyväskylän yliopisto, 2015). Määrällinen tutkimus perustuu tutkimusaineiston kuvaamiseen ja tulkitsemiseen numeroiden ja tilastojen avulla. Määrällinen tutkimusmenetelmä kuvaa muuttujien eli mitattavien ominaisuuksien välisiä suhteita ja eroja (Vilkka, 2007, s. 13–14). Tutkimusmenetelmä vastaa kysymyksiin kuinka paljon tai miten usein. Tutkimusaineistosta nousseet asiat ja

niiden ominaisuudet kuvaillaan numeroiden avulla. Tuloksissa olennaiset numerotiedot esitetään sanallisesti ja kuvaillaan, miten asiat liittyvät toisiinsa tai eroavat toisistaan. Määrällisessä tutkimusmenetelmässä tutkittavat asiat muutetaan rakenteellisesti eli asiat operationalisoidaan ja strukturoidaan. Operationalisoinnilla tarkoitetaan käsitteellisten ja teoreettisten asioiden muuttamista vastaajille sopivaan muotoon. Strukturoinnilla tarkoitetaan tutkittavien asioiden ja niiden ominaisuuksien vakioitumista kysymyksiksi ja vastausvaihtoehdoiksi siten, että jokainen vastaaja ymmärtää ne samalla tavoin.

Tutkimukseeni laadullisen tutkimuksen piirteitä toivat kyselyn avoimet kysymykset, joiden avulla pyrin selvittämään vastaajien näkemyksiä tutkittavasta asiasta. Laadullista tutkimusotetta voidaan käyttää määrällisen tutkimusten tulosten syventämiseen ja ymmärtämiseen (Kananen, 2017, s. 35). Laadullisessa tutkimuksessa tarkastelun kohteena on todellisuus ja siitä saatavan tiedon subjektiivinen luonne (Puusa & Juuti, 2020, s. 76). Tutkimukselle ominaista on tarkastella tutkimuskohdetta sen luonnollisissa olosuhteissa. Laadullinen tutkimus perustuu tulkintaan (Vilkka, 2021b, Laadullinen tutkimus -luku). Tavoitteena on tutkimuksen aikana muodostuneiden tulkintojen ja ihmisten kuvaamien käsitysten ja kokemusten avulla ratkaista arvoituksena olevia asioita (Vilkka, 2021a, Menetelmän erityispiirteet -luku). Tutkimuksessa tulkinat ja arvoituksen ratkaiseminen luovat uusia malleja, ohjeita, tietoa ja kuvauksia tutkittavasta asiasta. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään tutkittavan asian tai ilmiön kuvaamiseen, ymmärtämiseen ja tulkinnan antamiseen (Kananen, 2017, s. 35).

4.4 Toiminnallinen opinnäytetyö

Toiminnallinen opinnäytetyö on tutkimuksellinen kehittämistapa ja opinnäytetyötyyppi (Koskimo ym., 2022, s. 11). Toiminnallisen opinnäytetyön tavoitteena on tuotos joko kohderyhmälle tai toimintaympäristön arjen käytäntöihin. Toiminnallinen opinnäytetyö tavoittelee käytännön toiminnan ohjeistamista, opastamista tai toiminnan järjestämistä (Vilkka & Airaksinen, 2003, s. 9). Tavoitteena on viestinnällisin ja visuaalisin keinoin luoda kokonaisuus, joka saavuttaa tavoitellut päämäärät (mts. 51–53). Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksen tavoitteena on olla yksilöllinen ja persoonallinen, joka erottuu muista vastaavanlaisista tuotteista. Tuotoksessa tulee huomioida johdonmukaisuus, selkeys, tuotteen uusi muoto, käytettävyys kohderyhmässä ja ympäristössä, asiasisällön sopivuus kohderyhmälle ja tuotteen houkuttelevuus.

Toiminnallinen opinnäytetyö on kehittämistyötä, jossa tutkimuksen ajattelutapa ja menetelmälliset käytännöt palvelevat ammatillista kehittämistä (Kostamo ym., 2022, s. 12–15). Toiminnallisessa opinnäytetyössä pääosassa on kehittämistyön tuotoksen lisäksi toteuttamisprosessi ja sen perustelut. Tutkija perehtyy ammatilliseen lähdekirjallisuuteen, aiempiin tutkimuksiin ja hankkeisiin sekä tuottaa tutkimusaineiston tuotoksen kehittämiseen soveltuvalla tavalla. Kehittämistyössä määritellään tavoitteet, suunnitellaan toteutus, valitaan kehittämistyön menetelmät, aikataulutetaan työskentelyä ja pohditaan, miten kehittämistyön tuotosta arvioidaan. Toiminnallinen opinnäytetyö sisältää raportin, jossa tutkija kertoo, miksi ja miten on tehty, millainen tutkimusprosessi oli ja millaisiin tuloksiin ja johtopäätöksiin päädyttiin (Vilkkä & Airaksinen, 2003, s. 65). Raportissa tuodaan esille myös oman tuotoksen ja oppimisen arviointi. Toiminnallisen opinnäytetyön tuotoksen teksti on erityylinen kuin raportin tutkimusviestinnällinen kirjoitustyyli. Tuotos on usein kirjallinen, joka puhuttelee kohderyhmää. Toiminnallisessa opinnäytetyössä on kyse käytännön ongelmien ratkaisemisen lisäksi yhteistyöstä muiden ammatilaisten kanssa (mts. 20). Toiminnallisessa prosessissa hyödynnetään kaikkien tietoja ja taitoja sekä jaetaan ja ymmärretään eri näkökulmia. Kehittämistyö tehdään yhteistyötahon tiettyyn tarpeeseen tai ympäristöön, jossa kehittämistarve on havaittu (mts. 15).

Toiminnallinen opinnäytetyö kiinnosti minua, sillä halusin tutkimuksen raportin lisäksi tuottaa varhaiskasvattajille konkreettisen ja käytännöllisen ohjeistuksen arkeen. Opinnäytetyöni tuotoksena toteutettiin opas haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen yhteistyötahon varhaiskasvattajien käyttöön. Oppaan tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa avartamalla varhaiskasvattajien näkemyksiä omasta toiminnastaan haastavissa kasvatustilanteissa ja suhtautumisestaan lapsen pulmalliseen käytökseen. Oppaan tarkoituksena on tuottaa uutta tietoa luomalla varhaiskasvattajille tietoisuutta ja ymmärrystä haastavista kasvatustilanteista.

Opinnäytetyössäni tuodaan esille varhaiskasvattajien kokemuksia ja näkemyksiä haastavista kasvatustilanteista, mutta sen lisäksi pyritään vaikuttamaan heidän kokemaansa tuen tarpeeseen. Opinnäytetyössäni olen kehittämistyön prosessin mukaisesti perehtynyt aiheeni lähdekirjallisuuteen ja aiempiin tutkimuksiin sekä valinnut opinnäytetyön tuotoksen toteuttamistavan yhdessä yhteistyötahoni kanssa heidän tarpeitaan ja toiveitaan kuunnellen. Opinnäytetyön tuotos on suunniteltu tarkasti huomioiden se, että tuotoksella pystytään saavuttamaan asetetut tavoitteet. Opinnäytetyön tuotosta on arvioitu yhdessä yhteistyötahon kanssa.

4.5 Kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä

Kyselylomake on määrällisen tutkimusotteen yleisin aineistonkeruumenetelmä (Vilkka, 2021a, Tutkimusaineiston keräämisen tavat -luku). Kyselylomaketta käytetään, kun halutaan selvittää henkilöä ja häntä koskevia asioita, esimerkiksi asenteita, mielipiteitä, ominaisuuksia ja käyttäytymistä (Vilkka, 2007, s. 28). Kyselylomake aineistonkeruumenetelmänä mahdollistaa tutkimuksen suuremmalle ja hajallaan olevalle joukolle ihmisiä sekä käsittelemään arkaluontoisia kysymyksiä (Vilkka, 2021a, Tutkimusaineiston keräämisen tavat -luku). Kyselylomakkeella vastaajille on helppo taata anonymiteetti. Kyselylomakkeen riskinä on se, että vastausprosentti jää alhaiseksi. Määrällisessä tutkimuksessa tärkein asia on kyselylomakkeen suunnittelu (Vilkka, 2021a, Teoriasta kyselylomakkeeksi -luku). Kyselylomakkeessa siirrytään teoreettiselta tasolta empiiriselle tasolle, joka tarkoittaa sitä, että ennen kyselylomakkeen tekoa tutkijan on perehdyttävä aiheeseen teorian kautta. Kyselylomakkeen suunnittelu edellyttää myös sen, että tutkija tietää tutkimuksen tarkoituksen ja tavoitteen (Vilkka, 2021a, Kyselylomakkeen suunnittelu ja testaus -luku).

Kyselylomake valikoitui tutkimuksen aineistonkeruumenetelmäksi, sillä koin sen saavuttavan mahdollisimman suuren vastausprosentin aiheen arkaluontoisuuden ja kohderyhmän henkilöiden työnkuvan kiireellisyyden vuoksi. Tutkimuksen aiheen arkaluonteisuuden vuoksi koin, että saan mahdollisimman totuudenmukaisia vastauksia kyselyn avulla, kun vastaajien anonymiteetti on suojattu. Kohderyhmän kiireisen työnkuvan vuoksi kysely oli sopiva valinta, sillä henkilöt saivat vastata kyselyyn itselleen sopivalla ajalla.

Kyselylomakkeessa kysymysten muoto on standardoitu eli vakioitu (Vilkka, 2007, s. 28). Vakionnilla tarkoitetaan sitä, että vastaajilta kysytään samat kysymykset samalla tavalla. Kyselylomakkeessa voi olla erilaisia kyselymuotoja, kuten monivalintakysymyksiä eli suljettuja kysymyksiä tai avoimia kysymyksiä (Vilkka, 2021a, Kyselylomakkeen suunnittelu ja testaus -luku). Monivalintakysymyksissä vastaajille annetaan valmiit vastausvaihtoehdot. Monivalintakysymyksillä tavoitellaan vertailukelpoisuutta. Avoimilla kysymyksillä vastaajilta tavoitellaan heidän omia mielipiteitään ja ajatuksiaan tutkittavasta asiasta. Tutkimukseni kyselyssä oli yhteensä 20 kysymystä, joista kuusi oli valintakysymyksiä, toiset kuusi oli monivalintakysymyksiä ja kahdeksan oli avoimia kysymyksiä. Valintakysymyksissä vastaajat saivat valita vastauksen valmiiksi laadituista vastausvaihtoehdoista. Monivalintakysymyksissä vastaajat saivat valita useamman vaihtoehdon valmiiksi laadituista vastausvaihtoehdoista. Kyselylomakkeen monivalintakysymykset pohjautuivat tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Avoimien kysymysten

tarkoituksena oli syventää monivalintakysymyksien vastauksia sekä havainnollistaa vastaajien näkemyksiä haastavista kasvatustilanteista ja vuorovaikutuksen merkityksestä. Kyselyn kysymyksistä lukuun ottamatta vapaata sanaa toiveista ja tarpeista oppaaseen kaikki olivat vastaajille pakollisia.

Kyselylomakkeessa tulee muotoilla kysymykset ja vastausvaihtoehdot siten, että sanat ovat yksiselitteisiä ja vastaajille ymmärrettäviä (Vilkkä, 2021a, Kyselylomakkeen suunnittelu ja testaus -luku). Tutkimuksen kohderyhmän tunteminen on tämän vuoksi tärkeää. Kyselyn vastaajien kannalta on tärkeää, että kysymykset etenevät johdonmukaisesti ja kysymykset ovat ryhmitelty asiasisältöjen mukaisesti kokonaisuuksiksi. Tutkimukseni kyselylomake muodostui kolmesta eri osiosta, joita olivat vastaajien taustatiedot, haastavat kasvatustilanteet varhaiskasvatuksessa sekä vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa. Kyselylomakkeen eri osioiden avulla pyrin luomaan kyselystä vastaajille mahdollisimman selkeän ja johdonmukaisen. Kyselylomaketta tehdessä huomioin sen, että kysymykset vastasivat tutkimuksen tavoitteisiin sekä teoreettiseen viitekehykseen. Kyselylomakkeen kysymykset ja vastausvaihtoehdot loin arkikielellä ja yksiselitteisesti siten, että ne olivat tutkimuksen kohderyhmälle ymmärrettäviä. Toiminnallisessa opinnäytetyössä tarkoituksena on, että tutkimusaineistosta kerätty tieto antaa suuntaa tulevan tuotoksen sisältöön (Vilkkä & Airaksinen, 2003, s. 60). Kyselylomakkeen tavoitteena oli, että sen avulla saan suuntaa oppaan sisällöllisiin päätöksentekoihin.

Suunnittelin kyselylomakkeen kirjoittamani teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Kyselylomakkeen kaksi osiota, haastavat kasvatustilanteet varhaiskasvatuksessa ja vuorovaikutus varhaiskasvatuksessa, muodostuivat teorian päälukujen mukaisesti. Harkitsin kysymyksiä tarkasti pitäen mielessäni sen, että ne vastaisivat tutkimuskysymyksiini ja niillä saataisiin merkityksellistä tietoa tutkimuksen ja tutkimuksen tuotoksena toteutettavan oppaan kannalta. Suunnittelin kyselyn siten, että avoimet kysymykset syvensivät monivalintakysymyksistä saatavaa tietoa. Tutkimuskysymyksiin vastaten kyselyn tavoitteena oli tuottaa tietoa siitä, miten haastavat kasvatustilanteet näyttäytyvät varhaiskasvatuksessa ja millaisia kokemuksia varhaiskasvattajilla on haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisesta. Tavoitteena oli selvittää, miten varhaiskasvattajat tukevat lapsia haastavissa kasvatustilanteissa ja mitkä asiat, keinot tai menetelmät he ovat kokeneet toimiviksi haastavien kasvatustilanteiden myönteisessä etenemisessä. Tavoitteena oli selvittää, kokevatko varhaiskasvattajat vuorovaikutuksen merkitykselliseksi ja millainen merkitys vuorovaikutuksella on haastavissa kasvatustilanteissa. Kyselyn tavoitteena oli selvittää myös, kokevatko varhaiskasvattajat tarvitsevansa tukea ja neuvoja haastavien

kasvatustilanteiden kohtaamisessa sekä millaisia neuvoja he kaipaavat. Kyselyn tarkoituksena oli myös tuottaa tietoa varhaiskasvattajien toiveista ja tarpeista oppaaseen.

Suunnittelin kysymyksiä ensin Word-pohjalle. Kysymysten muotoiluun ja vastausvaihtoehtojen valintaan käytin runsaasti aikaa, jotta vastaajat ymmärtäisivät kysymykset, siten miten olin ne tarkoittanut ja kysely tuottaisi mahdollisimman luotettavaa tutkimustietoa. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys oli vahvasti mukana kysymysten ja vastausvaihtoehtojen suunnittelussa. Word-pohjalta siirsin kysymykset Webropol-ohjelmalle. Webropol-kyselylomakkeessa huomioin vielä kysymysten johdonmukaisuuden ja kyselyn selkeyden. Kyselylomakkeen alkuun liitin saatekirjeen.

Tutkimusaineisto kerättiin internetkyselylomakkeella, Webropol-kyselylomakkeella (liite 1). Ennen kyselyn avaamista tein testikyselyn, jonka lähetin testivastaajille. Kyselyn testaamisella tarkoitetaan sitä, että muutama tutkimuksen kohderyhmään kuuluvaa vastaava ihminen arvioi kyselylomaketta (Vilkka, 2021a, Kyselylomakkeen suunnittelu ja testaus -luku). Testivastaajat arvioivat kysymysten selkeyden ja yksiselitteisyyden, vastausvaihtoehtojen toimivuuden, kyselylomakkeen pituuden sekä siihen vaadittavan ajan. Testikyselyssä esille tulleita epäselviä kohtia muokkasinkin vielä ennen kyselyn avaamista. Kyselyn linkki lähetettiin Pilke Vihreän Willan ja Merihevosien työntekijöille Daisyssa sekä WhatsAppissa. Kysely oli auki 7.12.2022–21.12.2022. Ensimmäisen viikon jälkeen muistutin kohderyhmää kyselyyn vastaamisesta. Kyselyyn vastasi lopulta 17 varhaiskasvatuksen työntekijää.

4.6 Aineiston analysointi

Määrällisen tutkimuksen analysointi perustuu matemaattisiin kaavioihin, prosentteihin ja lukumääriin (Vilkka, 2021a, Tutkimushaastattelun muodot -luku). Analysoinnissa tutkitaan yhden muuttujan, kahden tai useamman muuttujan välistä riippuvuutta ja niiden vaikutusta toisiinsa. Yhden muuttujan jakaumalla tarkoitetaan sitä, miten muuttujat jakautuvat aineistossa. Riippuvuudella tarkoitetaan sitä, miten jokin muuttuja vaikuttaa toiseen muuttujaan (Vilkka, 2021a, Tutkimushaastatteluiden keräämisen pulmat ja ratkaisut -luku). Määrällisessä tutkimuksessa tieto on aina numeerisessa muodossa, jolloin se on helpoin esittää lukijalle taulukon tai graafisesti kuvioden, kuten pylväs-, piirakka-, viiva- ja aluekuvioden avulla (Vilkka, 2007, s. 136). Tavoitteena näiden avulla on esittää olennaiset tulokset tutkimusaineistosta, siten että niiden ja raportin tekstin sisältö tukevat, täydentävät ja havainnollistavat toisiaan (mts. 106).

Määrällisen tutkimusaineiston analysoinnissa olen tutkinut yhden muuttujan jakaumaa eli sitä, miten monivalintakysymysten vastaukset ovat jakautuneet aineistossa. Tutkimusaineistoa on havainnollistettu lukumäärin ja prosentein. Tutkimusaineiston tuloksia on havainnollistettu kuvioiden avulla siten, että lukijalle muodostuisi selkeä kuva tutkimustulosten yleisestä jakaumasta ja ne helpottaisivat lukijaa ymmärtämään tutkimuksesta saatuja tuloksia.

Laadullisen aineiston analysoinnin tavoitteena on luoda tutkimusaineistosta kokonaisuus, joka tuottaa perustellun tulkinnan tutkittavasta asiasta ja mahdollistaa tehdä johtopäätöksiä (Puusa, 2020, s. 148). Laadullisen tutkimuksen aineiston analysoinnissa korostuu aineiston pilkkominen ja ryhmittely erilaisten aihepiirien mukaisesti (Tuomi ja Sarajärvi, 2018, Laadullisen aineiston analyysi: sisällönanalyysi -luku). Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen tapa analysoida aineistoa etsien siitä merkityssuhteita ja merkityskokonaisuuksia (Vilkka, 2021a, Sisällönanalyysi -luku). Sisällönanalyysillä tarkoitetaan tutkimusaineiston kuvaamista sanallisesti. Tavoitteena on saada tutkittavasta asiasta tai ilmiöstä tiivistetty ja yleinen kuvaus.

Laadullisen tutkimusaineiston tyypillinen operaatio on havaintojen teemoittelu, joka on tietyllä tapaa tulkitsemista (Puusa, 2020, s. 152). Teemoittelun avulla pyritään tarkastelemaan niitä piirteitä, jotka ovat yhteisiä usealle kohderyhmän henkilölle (Puusa, 2020, s. 152). Teemoittelussa luokitellaan aineisto yksinkertaisempaan muotoon painottaen sitä, mitä kustakin teemasta on sanottu sekä nostetaan esille tutkimusongelman kannalta keskeisiä piirteitä (Tuomi ja Sarajärvi, 2018, Yleinen kuvaus analyysin toteuttamisesta -luku). Teemoittelussa aineistosta etsitään tiettyjä teemoja kuvaavia näkemyksiä, mielipiteitä ja kokemuksia. Tutkimustulosten teemojen yhteydessä esitetään usein sitaatteja aineistosta (Juhila, 2022a). Koodaus toimii hyvänä pohjana teemoittelulle (Puusa, 2020, s. 152). Koodaamisen tarkoituksena on järjestäminen ja luokittelu ennen varsinaista analyysia (Juhila, 2022b). Koodaamisen tarkoituksena on saada tutkimusaineisto hallittavampaan muotoon yhdistelemällä ja erottelemalla tutkimusaineiston osia jonkin ominaisuuden mukaan. Koodauksen jälkeen analyysivaiheessa pyritään löytämään aineistosta malleja, teemoja, rakenteita tai säännönmukaisuuksia (Kananen, 2017, s. 137).

Laadullisen tutkimusaineiston analysoinnissa tarkoituksenani oli tuoda tutkimusaineistosta esille olennaiset asiat ottaen huomioon tutkimuksen tavoitteet. Sisällönanalyysin avulla pyrin tuomaan tutkimusaineistosta esille merkityskokonaisuuksia, yhtäläisyyksiä ja eroja sekä kuvaamaan niitä sanallisesti. Analysoin sisällönanalyysillä kyselylomakkeen avoimia kysymyksiä

käyttäen koodausta ja teemoittelua. Koodauksessa käytin värikoodausta, jonka avulla merkitsin yhtäläisyyksiä vastauksissa samalla värillä. Koodauksen kautta tutkimusaineistoista nousi esille erilaisia teemoja, joiden avulla pystyin tutkimaan tarkemmin tutkimusongelman ja tutkimuksen tavoitteiden kannalta olennaisia aiheita. Teemat on käyty läpi useamman kerran varmistuakseni niiden tärkeydestä tutkimuksen kannalta. Tutkimustulokset on tuotu esille sisällytteen analyysissä esille nousseiden teemojen kautta. Monivalintakysymykset on kysymyksen mukaisesti liitetty sopivaan teemaan. Tutkimustuloksissa on tuotu esille myös aineistosta nousseita sitaatteja. Tutkimustuloksissa esille tuodut sitaatit ovat suoraan kyselystä otettuja avoimien kysymysten vastauksia. Analysoin sitaatteja järjestelmällä niitä tutkimusaineistosta esille nousseiden yhtäläisyyksien mukaisesti. Sitaattien avulla olen pyrkinyt perustelemaan tulkin-
taani avoimista kysymyksistä, tuomaan esimerkkejä aineistosta ja elävöittämään tutkimusraporttia. Sitaateissa olen huomionut sen, että tutkimustuloksissa on tuotu sanallisesti esille niiden tarkoitusperä ja ne pohjautuvat teoriaan.

4.7 Oppaan toteuttaminen

Opinnäytetyöni tuotoksena toteutettiin opas. Opas valittiin toteutustavaksi, sillä yhteistyötaho kaipasi lisää tietoisuutta sekä keinoja ja menetelmiä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen. Opas valittiin toteutustavaksi, sillä sen koettiin saavuttavan parhaiten jokainen kohderyhmän henkilö. Opas koettiin toimivaksi varhaiskasvatuksen kiireisessä arjessa, sillä se on helposti saatavilla ja jokainen voi lukea sen itselle sopivalla ajalla ja tarvittaessa palata siihen. Opas tuntui myös itselle hyvältä ratkaisulta, sillä minulle oli erityisen tärkeää tutkimukseni tuottavan käytännön hyötyä varhaiskasvattajien arkeen. Oppaan toteuttamisen lähtökohtana oli se, että opas kirjoitetaan juuri kohderyhmälle ja heidän tarpeitaan ja toiveitaan vastaavaksi.

Oppaan rakenteessa tulee huomioida johdonmukaisuus ja selkeys (Sarkkinen, 2021). Lukijalle tulee tehdä ensin selväksi, mitä opas koskee ja kenelle se on tarkoitettu. Hyvässä oppaassa esitetään asiat riittävän tarkasti, mutta tärkeää on huomioida myös se, että sisältö kuuluu asiaan. Opasta tehdessä tulee huomioida kohderyhmä, jotta pystytään tekemään riittävän yksityiskohtainen opas. Oppaan valmistuttua on hyvä pyytää jotakuta kohderyhmän käyttäjää testaamaan opas ja siten selvittämään epäselvyydet ja aukot. Oppaan tulee olla helppokäyttöinen ja helposti saatavilla.

Aloitin oppaan suunnittelun, kun olin perehtynyt tutkimuksen teoreettiseen viitekehykseen. Oppaan taustalla vaikuttaa vahvasti kirjoittamani teoria. Tutkimuksen aineistonkeruun yhtenä tavoitteena oli selvittää, tarvitsevatko varhaiskasvattajat tukea haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen ja millaista tukea tai neuvoja he kokevat tarvitsevansa. Koin erittäin tärkeäksi selvittää sen, millaista tietoa varhaiskasvattajat kaipaavat oppaaseen. Aloitin oppaan toteutuksen aineistonkeruun ja tutkimustulosten kirjoittamisen jälkeen. Suunnittelin oppaan sisällön tutkimustuloksista esille nousseiden toiveiden ja tarpeiden pohjalta. Oppaassa on hyödynnetty erityisesti tutkimuksen kysymyksen ”Millaista tietoa haastavista kasvatustilanteista toivoisit oppaaseen?” vastauksia (kuvio 6). Oppaan teoreettinen näkökulma pohjautuu kirjoittamaani teoriaan. Oppaan sisältö koostui tutkimuksessa esille nousseiden varhaiskasvattajien toiveiden ja tarpeiden pohjalta. Oppaan sisällön pääteemoiksi muodostuivat haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen ja taustalla vaikuttavat tekijät, lapsen tukeminen haastavissa kasvatustilanteissa, haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisy ja vuorovaikutus haastavissa kasvatustilanteissa.

Oppaan toteuttamiseen sain vapaat kädet yhteistyötaholtani. Opas toteutettiin Canva-ohjelmalla. Canva-ohjelma on helppokäyttöinen ja sisältää paljon erilaisia visuaalisia vaihtoehtoja. Oppaan tekemisen aloitin suunnittelemalla johdonmukaisen kokonaisuuden ja selkeät otsikot. Otsikoiden muodostuttua aloin kirjoittamaan opasta opinnäytetyöni teoreettisen viitekehyksen pohjalta. Oppaan alussa tuon lukijalle esille mitä ovat haastavat kasvatustilanteet, mitä opas sisältää ja mikä oppaan tarkoitus on sekä sen, että opas on toteutettu osana opinnäytetyötäni yhteistyössä Pilke päiväkodit Oy:n yksiköiden Vihreä Willa ja Merihevonen kanssa.

Oppaasta on pyritty tekemään mahdollisimman johdonmukainen, helppolukuinen ja käytännöllinen. Oppaan sisältö on jaettu pääteemojen mukaisesti aihepiireihin. Oppaassa on huomioitu kattavan sisällön lisäksi rakenteelliset seikat. Oppaassa on paljon tekstiä, mutta olen pyrkinyt rakentamaan sivut siten, että tekstit on aseteltu selkeästi ja teksti on helppolukuista. Oppaan ulkoasu on mietitty tarkasti. Visuaalisuudessa on kiinnitetty huomiota väreihin, kirjasinkokoon ja kirjasintyyppiin. Kuvituksessa on käytetty Canva-ohjelman valmiita piirroskuvia tuomaan elävyyttä ja mielenkiintoa lukemiseen. Oppaan valmistuttua esittelin oppaan muutamalle yhteistyötahon varhaiskasvattajalle ja pyysin heiltä palautetta visuaalisesta ilmeestä, oppaan selkeydestä ja sisällön merkittävydestä. Oppaan lukeneet henkilöt olivat erittäin tyytyväisiä oppaan visuaaliseen ilmeeseen ja sisältöön.

Haastavat kasvatustilanteet mielletään käsitteen mukaisesti negatiiviseksi asiaksi. Tämän vuoksi en halunnut tuoda tätä isosti esiin oppaan otsikossa. Halusin luoda otsikon, joka antaa lukijalle positiivisen kuvan ja kannustaa lukemaan oppaan. Oppaan otsikoksi muodostui ”Yhdessä me onnistutaan: Näin kohtaat haastavat kasvatustilanteet.” Oppaan tarkoituksena on tietoisuuden lisäämisen lisäksi saada lukija pohtimaan omia toimintatapojaan sekä omaa suhtautumistaan lapsen pulmalliseen käytökseen. Opas tuo varhaiskasvattajille tietoisuutta ja ymmärrystä haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja taustalla vaikuttavista tekijöistä. Oppaassa neuvotaan miten tukea lasta erilaisissa haastavissa kasvatustilanteissa. Opas tuo esille haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyn kannalta oleelliset asiat ja keinoja, miten toimia haastavia kasvatustilanteita ennaltaehkäisevästi. Oppaassa tuodaan esille vuorovaikutus haastavissa kasvatustilanteissa ja varhaiskasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus. Oppaassa neuvotaan millaista vuorovaikutuksen tulisi olla, jotta saavutettaisiin myönteinen ratkaisu, voitaisiin tukea lapsen sosioemotionaalista kehitystä sekä myös ennaltaehkäistä haastavien kasvatustilanteiden syntymistä.

Opas julkaistaan painettuna ja sähköisenä versiona yhteistyötahon yksiköiden varhaiskasvattajien käyttöön. Opas tulee toimimaan Pilke Vihreän Willan ja Merihevosien yksiköiden varhaiskasvattajien työvälineenä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa, lapsen tukemisessa ja ohjaamisessa sekä haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyssä. Opasta ei tulla julkaisemaan tämän opinnäytetyön liitteenä.

4.8 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Opinnäytetyön tulee olla luotettava (Vilkka, 2021b, Kokonaisluotettavuus -luku). Kokonaisluotettavuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, että käsitteillä on yhteys tutkimustekstin käsitteisiin, teoreettisiin johtopäätöksiin ja tutkimusaineistoon. Tutkimustulosten tulee olla tarkkoja. Luotettavuutta arvioitaessa tulee erottaa kootun aineiston luotettavuus, tulosten ja päätelmien luotettavuus ja tutkimustekstin luotettavuus. Tässä luvussa arvioin tutkimukseni luotettavuutta lisääviä ja heikentäviä tekijöitä sekä pohdin eettisten periaatteiden toteutumista.

Määrällisen tutkimuksen luotettavuus eli reliabiliteetti tarkoittaa tuloksen tarkkuutta eli sitä, miten mittaus antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia ja mittaustulokset voidaan toistaa (Vilkka, 2021a, Luotettavuus (reliabiliteetti) -luku). Reliabiliteetti arvioi tulosten pysyvyyttä mittauksesta toiseen eli kyse on tutkimuksen toistettavuudesta (Vilkka, 2007, s. 149). Toistettavuudella

tarkoitetaan sitä, että saman henkilön kohdalla saadaan sama tulos riippumatta tutkijasta (Vilkka, 2021a, Luotettavuus (reliabiliteetti) -luku). Tutkimuksen pätevyydellä eli validiteetilla tarkoitetaan sitä, miten tutkimusmenetelmä on onnistunut mittaamaan sitä, mitä tutkimuksessa oli tarkoitus mitata (Vilkka, 2021a, Pätevyys (validiteetti) -luku). Pätevyydellä tarkoitetaan sitä, miten tutkimuksessa on onnistuttu siirtämään käytetty teoria kyselylomakkeeseen ja miten tutkittavat ovat ymmärtäneet kyselylomakkeen, kysymykset ja vastausvaihtoehdot (Vilkka, 2007, s. 150–152). Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys muodostavat yhdessä tutkimuksen kokonaisluotettavuuden.

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnilla ei ole yksiselitteistä ohjetta (Kananen, 2017, s. 173). Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa korostuu se, miten tutkija arvioi luotettavuutta tekemiensä valintojen pohjalta eli on perusteltava miksi ja miten tutkimusprosessin eri vaiheet ja ratkaisut on tehty (Vilkka, 2021a, Tulkinnan yleistäminen -luku). Tutkimuksen toistettavuutta arvioitaessa puhutaan käytännön toistettavuudesta ja tutkimustekstin teoreettisesta toistettavuudesta. Laadullista tutkimusta ei voi toistaa sellaisenaan, koska sen tutkimusmenetelmät ovat kokonaisuutena ainutkertaiset. Toisen tutkijan tulisi kuitenkin löytää samoilla tulkintasäännöillä muiden tulkintojen ohella se tulkinta, jonka tutkimuksen tekijä on esittänyt. Luotettavuutta arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota myös puolueettomuusnäkökulmaan eli siihen, miten tutkijan asenteet, arvot ja näkemykset ovat vaikuttaneet tutkimuksessa tehtyyn tulkintaan. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa käytetään ideaa siirrettävyydestä eli siitä, voivatko tutkimustulokset olla mahdollisia jossakin toisessa tutkimusympäristössä (Aaltio & Puusa, 2020, s. 181). Tutkimuksen luotettavuutta voidaan arvioida myös uskottavuuden näkökulmasta. Uskottavuudella tarkoitetaan sitä, miten tutkimuksen kohderyhmä hyväksyy tulokset tosiksi ja kuinka vakuuttuneita kohderyhmän henkilöt ovat siitä, että tutkimus on toteutettu asianmukaisesti ja tieteellisiä käytänteitä noudattaen.

Opinnäytetyötä tehdessä olen työskennellyt järjestelmällisesti ja johdonmukaisesti sekä arvioinut toimintaani kriittisesti. Tutkimusraportissa olen tuonut esille prosessin eri vaiheet, käyttämäni menetelmät ja perustellut valintojani. Aineistonkeruumenetelmä on perusteltu ja kyselylomake testattu testikyselyllä. Aineiston analysoinnin vaiheet on tuotu esille ja perusteltu, miksi näihin menetelmiin on päädytty. Oppaan valinta opinnäytetyöhöni sopivaksi tuotokseksi on perusteltu ja sen toteuttamisprosessi on tuotu esille. Puolueettomuusnäkökulmasta luotettavuutta voi heikentää se, että tutkimusaineiston tulkintaan on voinut osin vaikuttaa omat työssäni muodostuneet näkemykseni ja kokemukseni haastavista kasvatustilanteista. Siirrettävyyden

näkökulmasta tutkimustulokset voisivat olla mahdollisia myös toisessa tutkimusympäristössä, sillä teoreettisen viitekehyksen mukaisesti yhä useampi varhaiskasvattaja kokee haastavat kasvatustilanteet arkea kuormittaviksi ja siten kaipaavat neuvoja ja tukea.

Tutkimuksen luotettavuus ja pätevyys on otettu huomioon jo kyselylomaketta tehdessä. Ennen kyselylomakkeen suunnittelua perehdyin aiheeseeni ja aiempiin tutkimuksiin sekä kirjoitin opin-
näytetyöni teoriaosuuden valmiiksi, joka mahdollisti sen, että onnistuin perustelemaan kysely-
lomakkeeni kysymykset teorialiedolla. Tutkimusongelma on määritelty heti aluksi selkeästi ja
täsmällisesti sekä huomioitu kyselylomaketta tehdessä, jotta tutkimusaineisto vastaisi tähän
tutkimusongelmaan. Tutkimuksen luotettavuutta voi heikentää avoimet kysymykset, sillä vas-
taaja on voinut ymmärtää kysymyksen väärin sekä kyselyllä en ole voinut saada tarkennuksia
vastauksiin. Tutkimuksen luotettavuutta lisää ennen aineistonkeruuta tehty testikysely. Testi-
kyselyn avulla testattiin kyselyn kysymysten selkeyttä ja yksiselitteisyyttä, vastausvaihtoehto-
jen toimivuutta, kyselylomakkeen pituutta ja siihen vaadittavaa aikaa. Testivastajat arvioivat
kriittisesti näitä asioita, jolloin pystyin vielä ennen aineistonkeruuta reagoimaan kyselyn epä-
kohtiin.

Tutkimuksessa on käytetty kokonaisotantaa eli koko perusjoukko on otettu mukaan tutkimuk-
seen. Kokonaisotanta valittiin, sillä tutkimusaineisto oli pieni. Tutkimuksen otos eli kohderyhmä
oli yhteistyötahon yksiköiden varhaiskasvattajat. Pilke Vihreässä Willassa ja Merihevosessa
työskentelee yhteensä 20 työntekijää, joista 17 vastasi kyselyyn. Vastausprosentti oli 85 %.
Tutkimuksen luotettavuutta lisää se, että tutkimukseen saatiin vastauksia, jotka vastasivat esi-
tettyihin kysymyksiin, joten onnistuin operationalisoimaan teoreettiset käsitteet kohderyhmälle
ymmärrettäviksi. Kysymykset ja vastausvaihtoehtojen muotoilu ja sisältö onnistui, sillä vastaa-
jat ymmärsivät ne samalla tavoin kuin tutkijana olin ne tarkoittanut.

Opinnäytetyössä on kunnioitettu kirjallisia lähteitä ja käytetty niitä asiallisesti. Lähteet on mer-
kattu asianmukaisesti tekstiin näkyville siten, että tekstistä pystyy erottamaan, mikä on omaa
pohdintaani ja mikä toisista lähteistä lainattua. Kirjalliset lähteet ovat saatavilla, joten niiden
paikkansapitävyys voidaan tarkistaa myöhemmin. Opinnäytetyössä käytettyjä lähteitä on et-
sitty luotettavista lähteistä ja niitä on arvioitu kriittisesti ajankohtaisuuden ja aineiston laadun
kannalta.

Tutkimuksen tulee noudattaa hyvää tieteellistä käytäntöä, jonka mukaan tutkimuksen kysy-
mysten asettelu ja tavoitteet, aineiston kerääminen ja käsittely, tutkimustulosten esittäminen ja

aineiston säilytys eivät loukkaa tutkimuksen kohderyhmää (Vilkkä, 2007, s. 90). Tutkimuksessa on otettu huomioon eettiset lähtökohdat. Eettisten periaatteiden mukaan tutkijan on huomioitava, että tutkittaville ei koidu riskejä tai haittoja tutkimuksesta (Kohonen ym., 2019, s. 15). Tutkittavia tulee informoida tutkimuksen sisällöstä, tutkimukseen osallistumisesta ja henkilötietojen käsittelystä. Tutkimusaineisto tulee säilyttää asianmukaisesti.

Opinnäytetyön toteuttamisesta on tehty sopimus yhteistyötahon kanssa. Yhteistyötaholta on hankittu tutkimuslupa. Tutkimuksen kohderyhmälle on lähetetty kyselyn linkin ohessa saatekirje (liite 3) ja tiedote tutkimuksesta (liite 2), jossa heille on tuotu esille opinnäytetyön tarkoitus ja tavoite sekä se, mitä tutkimukseen osallistuvilta vaaditaan, miten heidän vastauksiaan tullaan käsittelemään, milloin tutkimus päättyy ja missä opinnäytetyö tullaan julkaisemaan. Tutkimuksen kohderyhmälle on tuotu esille se, että osallistuminen on vapaaehtoista ja vastaaminen tapahtuu anonyymista. Tutkimusaineisto on kerätty vain tätä opinnäytetyötä varten ja tutkimusaineistoa on käsitellyt vain tätä opinnäytetyötä tehnyt henkilö. Tutkimusaineisto on säilytetty Webropol-alustalla ja se hävitetään opinnäytetyön valmistuttua.

4.9 Vastaajien taustatiedot

Kyselylomakkeen kahdessa ensimmäisessä kysymyksessä selvitin vastaajien taustatietoja. Halusin selvittää vastaajien koulutuksen sekä työkokemuksen varhaiskasvatuksessa. Pilke päiväkodit Oy:n Vihreän Willa ja Merihevonon yksiköissä työskentelee yhteensä 20 työntekijää, joista 17 vastasi kyselyyn. Vastaajista yhdeksän kertoi olevansa koulutukseltaan lähihoitajia ja suuntautumisena lapset ja nuoret. Vastaajista kolme kertoi olevansa lastenohjaajia. Vastaajista kaksi olivat sosionomeja sisältäen varhaiskasvatuksen opettajan pätevyyden sekä yksi varhaiskasvatuksen kandidaatti ja yksi varhaiskasvatuksen maisteri. Muu, mikä vaihtoehdon valinnut kertoi olevansa ylioppilas.

Vastaajien työkokemus varhaiskasvatuksessa vaihteli. Vastaajista kuusi kertoi työskennelleensä alalla 6–10 vuotta. Vastaajista neljä kertoi työskennelleensä alalla 11–20 vuotta. Vastaajista toiset neljä kertoi työskennelleensä alalla 2–5 vuotta. Alle 2 vuotta työskennelleitä vastaajia oli kolme. Kukaan vastaajista ei ollut työskennellyt varhaiskasvatuksessa yli 20 vuotta.

5 TUTKIMUSTULOKSET

Tuon tutkimustulokset esille tutkimusaineistosta esille nousseiden teemojen kautta. Teemoiksi muodostuivat haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen varhaiskasvatuksessa, keinot haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen, lämmin vuorovaikutus ja varhaiskasvattajien kokema tuen tarve haastavissa kasvatustilanteissa.

5.1 Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen varhaiskasvatuksessa

Haastavien kasvatustilanteiden ilmenemistä selvitin ensin kysymällä, millaiset haastavat kasvatustilanteet ovat vastaajien mielestä yleisimpiä varhaiskasvatuksessa (kuvio 1). Monivalintakysymyksessä vastaaja sai valita useamman vastausvaihtoehdon. Valittujen vastausten lukumäärä oli 52. Vastausvaihtoehtoina oli aggressiivinen käyttäytyminen, uhmakas käyttäytyminen, levoton käyttäytyminen, vetäytyvä käyttäytyminen ja voimakkaat tunteenpurkaukset. Jokaisen vastaajan mielestä levoton käyttäytyminen oli yksi yleisimmistä haastavien kasvatustilanteiden ilmenemismuodoista varhaiskasvatuksessa. Suurimman osan vastaajista mielestä aggressiivinen käyttäytyminen on yksi yleisimmistä ilmenemismuodoista. Vähän yli puolet vastaajista kokivat myös uhmakkaan käyttäytymisen sekä voimakkaat tunteenpurkaukset näyttävän yleisimpänä varhaiskasvatuksessa. Vetäytyvää käyttäytymistä yhtenä yleisimmistä ilmenemismuodoista piti vain neljä vastaajista.

Kuvio 1. Haastavien kasvatustilanteiden ilmenemismuodot.

Haastavien kasvatustilanteiden ilmenemistä selvitin myös kysymällä, miten haastavat kasvatustilanteet vastaajien mielestä näyttäytyvät varhaiskasvatuksessa (kuvio 2). Monivalintakysymyksessä oli kymmenen vastausvaihtoehtoa ja muu, mikä valinta. Monivalintakysymyksessä vastaaja sai valita useamman vastausvaihtoehdon. Valittujen vastausten lukumäärä oli 113. Jokaisen vastaajan mielestä haastavat kasvatustilanteet näyttäytyvät lyömisenä, potkimisena tai puremisena. Suurimman osan vastaajista mielestä haastavat kasvatustilanteet näyttäytyvät motorisena levottomuutena, ylivilkkautena, impulsiivisuutena ja vaikeutena noudattaa päiväkodin sääntöjä tai toimia ohjeiden mukaisesti. Vähän yli puolet vastaajista kokivat haastavien kasvatustilanteiden näyttäytyvän tunteenpurkauksina, ristiriitatilanteina ja vaikeutena osallistua sosiaaliseen toimintaan, kuten leikkiin tai ohjattuun toimintaan. Pienempi osa vastaajista kertoi haastavien kasvatustilanteiden näyttäytyvän tarkkaamattomuutena tai verbaalisena aggressiivisuutena. Muu, mikä vastausvaihtoehdossa tuotiin esille haastavien kasvatustilanteiden näyttäytyminen lapsen jumittamisena ja siirtymätilanteiden haastavuutena.

Kuvio 2. Haastavien kasvatustilanteiden näyttäytyminen päiväkodissa.

Haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisen toistuvuutta selvitin kysymällä, kuinka usein vastaajat kohtaavat haastavia kasvatustilanteita työssään. Vastausvaihtoehtoina oli "päivittäin", "viikoittain", "kuukausittain" ja "harvemmin". Lähes jokainen vastaaja vastasi kohtaavansa tilanteita päivittäin. Kaksi vastaajista vastasi kohtaavansa tilanteita viikoittain ja yksi vastaajista kuukausittain. Kukaan vastaajista ei vastannut "harvemmin".

Haastavien kasvatustilanteiden ilmenemistä selvitin vielä kysymällä, mitkä tilanteet aiheuttavat vastaajien mielestä eniten haastavia kasvatustilanteita varhaiskasvatuksessa (kuvio 3). Monivalintakysymyksessä oli kymmenen vastausvaihtoehtoa ja muu, mikä valinta. Monivalintakysymyksessä vastaaja sai valita useamman vastausvaihtoehdon. Valittujen vastausten lukumäärä oli 73. Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta jokaisen vastaajan mielestä siirtymätilanteet aiheuttavat eniten haastavia kasvatustilanteita. Suurin osa vastaajista koki myös odotustilanteiden, vapaan leikin sekä pukemis- ja riisumistilanteiden aiheuttavan haastavia kasvatustilanteita. Ohjatun toiminnan koko lapsiryhmän kanssa haastavia kasvatustilanteita aiheuttavaksi koki melkein puolet vastaajista ja ohjatun toiminnan pienryhmässä koki kolmas osa vastaajista. Muutama vastaajista koki lapsen tuonti- ja hakutilanteet ja ruokailut haastavia kasvatustilanteita aiheuttaviksi. Vähiten haastavia kasvatustilanteita aiheuttaviksi vastaajat kokivat lepoaikat ja ulkoilut.

Kuvio 3. Haastavia kasvatustilanteita aiheuttavat tilanteet päiväkodissa.

Haastavien kasvatustilanteiden aiheuttamia tunteita kasvattajissa selvitin avoimella kysymyksellä, kysymällä minkä vastaajat kokevat itselleen vaikeaksi kohdatessaan haastavia kasvatustilanteita. Suurin osa vastaajista toi esille, että heille vaikeaa on ajan puute, resurssien puute ja erityisesti omien tunteiden säätely. Resurssien puutteista tuotiin esille se, että aikuisia on liian vähän, jolloin on vaikeaa keskittyä tilanteessa tietyn lapsen ohjaamiseen ja tukemiseen, kun vastuulla on muitakin lapsia. Vastauksista kävi ilmi, että kasvattajat kokivat vaikeaksi erityisesti omien tunteiden säätelyn, rauhallisen ja johdonmukaisen toiminnan sekä asioiden

sanoittamisen lapselle. Vastauksista kävi ilmi myös, että päivittäisten haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen väsy helposti, jolloin kasvattajan voimavarat eivät riitä lapsen tukemiseen ja ohjaamiseen haastavissa kasvatustilanteissa.

Kiireettömän hetken mahdollisuus haastavan tilanteen selvittämiseen.

Ajan ja tilan puute. Jos lapsi saa vaikka raivokohtauksen, ei voi täysin ainoastaan keskittyä tilanteen rauhoitteluun ja purkamiseen, kun vastuulla on muitakin lapsia samalla hetkellä.

Antaa tarvittava aika minkä tilanne vaatisi, jos/kun olen yksin aikuisena tilanteessa ja vastuullani on muitakin ohjatun toiminnan lapsia, jotka tarvitsevat aikuisen tukea/ohjausta.

Joskus on vaikea pitää omat tunteet neutraalina, erityisesti silloin, kun lapselle ei merkitse aikuisen sana mitään.

Siihen väsy helposti. Varsinkin jos päivittäin tapahtuu. Välil vaikea pitää omat hermot kasassa.

Halusin selvittää myös haastavien kasvatustilanteiden vaikutuksia laadukkaan varhaiskasvatuksen toteutumiseen, kysymällä kokevatko vastaajat haastavien kasvatustilanteiden vaikuttavan suunnitelmallisen ja tavoitteellisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseen heidän ryhmässään. Lähes jokainen vastaaja koki, että haastavat kasvatustilanteet hankaloittavat suunnitelmien tekemistä ja toteuttamista. Vastauksista kävi ilmi, että toimintatuokioiden aloitus venyy, toimintatuokioidet keskeytyvät useasti tai ne voidaan joutua lopettamaan kesken, jolloin ryhmän muut lapset kärsivät tilanteesta. Osan vastaajien mielestä haastavat kasvatustilanteet vievät usein ryhmän muilta lapsilta mahdollisuuden oppia uusia asioita, kun toimintatuokioiden keskeytymisen vuoksi ei ehditä tekemään mitä on suunniteltu. Suurin osa vastaajista toi esille sen, että kun sosioemotionaalista tukea tarvitseva lapsi tarvitsee jatkuvaa tukea ja ohjausta, ryhmän muut lapset jäävät usein huomiotta. Vastauksista kävi ilmi myös, että mikäli ryhmässä on useampi sosioemotionaalista tukea tarvitseva lapsi, toiminnan toteuttaminen on haastavaa tai lähes mahdotonta, koska resurssit eivät riitä jokaisen lapsen yksilölliseen huomioimiseen.

Haastavat kasvatustilanteet rikkovat suunnitelmat ja muut ryhmän lapset saattavat joutua odottamaan pitkään ennen kuin toiminta taas jatkuu/toiminta loppuu siihen, kun kasvattaja joutuu lähteä selvittämään tilannetta.

Vaikuttavat negatiivisesti, tekevät siitä erittäin haastavaa. Jos yksi lapsi vie sinun huomiosi ja tarvitsee tukea, se on aina muilta ryhmäläisiltä pois. Pienryhmätointa on oltava sopivaa kaikille, jolloin muuta saattavat jäädä paitsi monesta, kun on mentävä "haastavien" ehdoilla.

Tilanne saattaa kestää kauan, jolloin ei ehdi tekemään mitä on suunniteltu, muut lapset häiriintyvät, jos yksi tai kaksi haastavaa tilannetta on päällä.

Jokaisessa pienryhmässä on haastavia kasvatustilanteita tarjoavia lapsia, joilla moninaisia haasteita, jotka oireilevat eri tavoin. Joka päivä kuitenkin haastavia tilanteita syntyy ja ne ovat joko tietyn lapsen hitautta, nopeutta, väkivaltaisuutta tai vaatii henkilökohtaista ohjausta siirtymästä toiseen. Suunnitelmia on hankala laittaa käytäntöön ja ennakoita lapsille, koska resursseja ei aina ole saatavilla, pienryhmät eivät ole ennakoitavissa poissaolojen takia. Toki myös haastaviin tilanteisiin menee enemmän resursseja, joten se on aina pois "hyvin ja odotetusti käytätyviltä" lapsilta.

5.2 Keinot haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen

Halusin selvittää kyselyssä varhaiskasvattajien käytössä olevia keinoja ja menetelmiä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen. Selvitin avoimella kysymyksellä, mitkä asiat, keinot tai menetelmät vastaajat ovat kokeneet toimiviksi haastavissa kasvatustilanteissa. Suurin osa vastaajista toi esille, että ennakkointi, ajan ja oman tilan antaminen lapselle sekä oma rauhallisuus vievät haastavia kasvatustilanteita eteenpäin. Vastauksista kävi ilmi, että vastaajien mielestä lapselle on tärkeää luoda turvallinen ja välittävä ilmapiiri, jossa aikuinen kohtaa lapsen positiivisesti ja kannustavasti sekä kuuntelee ja keskustelee lapsen kanssa. Moni vastaajista koki, että lapselle tulee antaa aikaa rauhoittua ja asiasta kannattaa keskustella lapsen kanssa vasta tilanteen rauhoituttua. Konkreettisista keinoista esille tuotiin tarra- ja leimataulu, timerit, musiikki, ulkoilu ja syli.

Ennakkointi, struktuuri, aikuisen läsnäolo ja välittäminen aidosti, kehuminen ja kannustus onnistumisista.

Itsensä pitäminen rauhallisena, antaa lapselle aikaa rauhoittua ja sen jälkeen asiasta keskustelu. Joskus tilanteet sellaisia, että lapsi pitää poistaa muiden lasten luota kasvattajan kanssa rauhoittumaan.

Oman tilan antaminen lapselle, antaa lapsen rauhoittua ensin ja vasta kun tilanne on ohi, käydään tapahtunut läpi. Ja varsinkin, jos tilanteessa on kaksi aikuista, niin toinen ottaa muut lapset ja toinen saa keskittyä tilanteen selvittämiseen.

Ajan antaminen, rauhoittuminen. Syli ja silittäminen. Asiasta puhuminen, kun tilanne on rauhoittunut. Positiivinen asenne, kannustavat ilmeet/eleet.

Selvitin myös avoimella kysymyksellä, mitkä asiat, keinot tai menetelmät vastaajat ovat kokeneet toimiviksi haastavien kasvatustilanteiden ennakoinnissa ja ennaltaehkäisyssä. Lähes jokainen vastaaja toi esille lasten havainnoinnin, joka mahdollistaa lapsen tuntemisen ja heidän haasteiden tietämisen sekä yksilöllisen huomioimisen. Moni vastaajista toi esille myös riittävät resurssit, toiminnan ja siirtymien ennalta suunnittelun ja ohjeiden läpikäynnin lasten kanssa. Moni vastaajista koki myös, että päiväkodin rutiinit ja struktuuri, pienryhmätoiminta sekä kannustava ja lapsen vahvuuksia korostava toiminta ennaltaehkäisevät haastavia kasvatustilanteita. Muutama vastaaja toi esille tiimityön tärkeyden ja erityisopettajan tuen.

Lasten leikkien havainnointi, lasten tunteminen ja heidän haasteiden tietäminen.

Tietämällä lapsesta ja hänen haasteista. Ennakoimalla kenen kanssa leikit onnistuu ja kenen kanssa ei. Olemalla lapselle läsnä ja antamalla sitä tukea mitä hän tarvitsee.

Lapsen yksilöllinen huomiointi: esimerkiksi sanoittamalla lapselle mitä tapahtuu seuraavaksi ja ennakoidaan siirtymiä sekä tehdään ne selkeäksi lapsille.

Rutiinien noudattaminen, kuvien käyttö kommunikoinnin tukena sekä vahvuuksien korostaminen ja kehuminen.

Vastauksissa korostui erityisesti lapsen tunteminen ja heidän haasteidensa tietäminen. Vastaajat kokivat, että lapsen tunteminen ennaltaehkäisee haastavia kasvatustilanteita, sillä kasvattaja pystyy ennakoimaan toimintaansa lapsen kanssa ja suunnittelemaan siirtymiä toiminnasta toiseen.

5.3 Lämmin vuorovaikutus

Halusin selvittää vuorovaikutukseen liittyen ensin avoimella kysymyksellä, mitä vastaajien mielestä kuuluu hyvään vuorovaikutussuhteeseen lapsen kanssa. Lähes jokainen vastaaja toi esille, että hyvään vuorovaikutussuhteeseen kuuluu lapsen aito kohtaaminen, läsnäolo, turvallisuus, luottamus ja avoimuus. Vastauksista kävi ilmi, että vastaajille on tärkeää kohdata lapsi yksilöllisesti ja sensitiivisesti. Moni vastaajista toi esille sen, että lapselle tulee antaa aikaa vuorovaikutukseen. Kasvattajan tulee kohdata lapsi siten, että hän kokee tulleen kuulluksi ja

ymmärretyksi. Vastauksista ilmeni, että vastaajien mielestä on tärkeää luoda lapselle tunne turvallisesta suhteesta, jotta lapsi pystyy luottamaan aikuiseen ja uskaltaa kertoa asioistaan. Vastauksissa tuotiin esille myös se, että vuorovaikutussuhteessa pienten lasten kanssa ilmeet, eleet ja teot ovat tärkeitä.

Yksilöllinen, sensitiivinen huomiointi. Lämmin ja ystävällinen kohtelu.

Läsnä oleva, kuunteleva ja rauhallinen ilmapiiri. Turvallisuuden tunne lapsella on oltava, että uskaltaa sanoa ja kertoa mielipiteensä ja tunteensa.

Lämmin, aito kohtaaminen. Lasta kuunnellaan aidosti ja näytetään tälle, että hänestä ollaan kiinnostuneita. Lasta ohjataan lempeästi ja kärsivällisesti.

Aito ja lämmin kohtaaminen, läsnäolo, kuuntelu, luottamus. Koen että yksi tärkeimmistä asioista työssäni on luoda "suhde lapseen". Jos ei ole tätä, ei ole mitään. Lapsi kokee näin olevansa tärkeä ja hänestä välitetään. Sen pohjalta on hyvä rakentaa muuta.

Vuorovaikutuksen merkitystä haastavissa kasvatustilanteissa selvitin kysymällä, kokevatko vastaajat vuorovaikutuksella olevan merkitystä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa. Vastausvaihtoehtoina oli "kyllä", "en" ja "en osaa sanoa". Jokainen vastaaja vastasi "kyllä".

Jos edelliseen kysymykseen vastasi "kyllä", aukesi seuraavaksi avoin kysymys, jossa kysyin minkälaisen merkityksen vastaaja, kokee olevan omalla vuorovaikutuksellaan lasta kohtaan haastavissa kasvatustilanteissa. Lähes jokainen vastaaja totesi vuorovaikutuksella olevan todella iso ja tärkeä merkitys. Lähes jokainen vastaaja toi esille, että omalla suhtautumisella, käytöksellä ja rauhallisuudella tilanteessa on merkitys lapsen käyttäytymiseen ja haastavan kasvatustilanteen etenemiseen. Vastauksista kävi ilmi, että vastaajat kokivat oman rauhallisuuden tilanteessa auttavan lasta ymmärtämään ja kuuntelemaan sekä siten myös itse rauhoittumaan. Jos kasvattaja pystyy luomaan hyvän vuorovaikutussuhteen lapsen kanssa, sen koetaan helpottavan tilanteiden ennakoinnista sekä myös vähentävän haastavien kasvatustilanteiden syntymistä. Vastauksissa tuotiin esille myös se, että lapsen ja kasvattajan välisen vuorovaikutussuhteen koetaan olevan tärkeä lapsen kasvu- ja kehitykselle.

Oma rauhallisuus tilanteessa auttaa lasta pääsemään esimerkiksi raivokohtauksesta yli. Jos lapsi luottaa ja tuntee aikuisen, voi haastava tilanne mennä nopeammin ohi.

Tärkeä, itseni täytyy pysyä mahdollisimman rauhallisena. Ja antaa lapselle aikaa rauhoittua, mahdollisuus syliin ja keskusteluun rauhoittumisen jälkeen.

Oma käyttäytyminen vaikuttaa suuresti siihen, miten lapsi rauhoittuu ja pääsee haastavasta tilanteesta eteenpäin.

Tärkeää kohdata lapset kunnioittaen ja yksilöinä. Tällöin on mahdollista saada lapsen luottamus ja tilanteet voi vähentyä.

Jos jätän kuulematta lapsen huolen, enkä arvosta tätä, hän ei enää kunnioita minua eikä haluakaan toimia oikein, koska se ei kannata. Oma toimintani on suoraan malli lapselle, kuinka vaikeita tilanteita hoidetaan.

Enemmän sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen vuorovaikutussuhdetta kasvattajaan selvitin kysymällä, kokevatko vastaajat, että on hankalampaa luoda vuorovaikutussuhdetta lapseen, jolla ilmenee enemmän haastavia kasvatustilanteita. Vastausvaihtoehtoina oli ”kyllä”, ”en” ja ”en osaa sanoa”. Melkein puolet (47 %) vastaajista vastasivat ”kyllä”, hieman alle puolet (41 %) vastaajista ”ei” ja 12 % vastaajista vastasi ”en osaa sanoa”.

Jos edelliseen kysymykseen vastasi ”kyllä”, aukesi seuraavaksi avoin kysymys. Tässä kysymyksessä pyysin vastaajia kertomaan, miksi he kokevat, että heidän on hankalampaa luoda vuorovaikutussuhdetta lapseen, jolla ilmenee enemmän haastavia kasvatustilanteita. Vastauksista kävi ilmi, että kasvattajan on hankalampaa saada kontaktia ja keskusteluyhteyttä sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen kanssa. Osa vastaajista toi esille, että vuorovaikutussuhteen luominen on hankalampaa, kun lapsi ei luota aikuiseen, hän on sulkeutunut eikä pysty näyttämään tunteitaan. Osa vastaajista toi esille kokevansa negatiivisuutta tai olevansa usein tunnekuohun vallassa, kun kyseessä on lapsi, jolla ilmenee sosioemotionaalista tuen tarvetta. Vastauksista kävi ilmi myös, että haastavat kasvatustilanteet stressaavat ja on vaikea löytää vuorovaikutuskeinoja lapsen kanssa.

Tuntuu ettei lapsi kuuntele ja välitä. Vaikkei ole niin. Vaikee saada kontaktia.

Lapsi ei luota aikuiseen. Lapsi on sulkeutunut eikä se päästä lähelle itseään ja omia tunteitaan.

Koska tuntuu että tällöin oma mieli on kyseisen lapsen kanssa usein ”negatiivinen” hänen käyttäytymisensä johdosta.

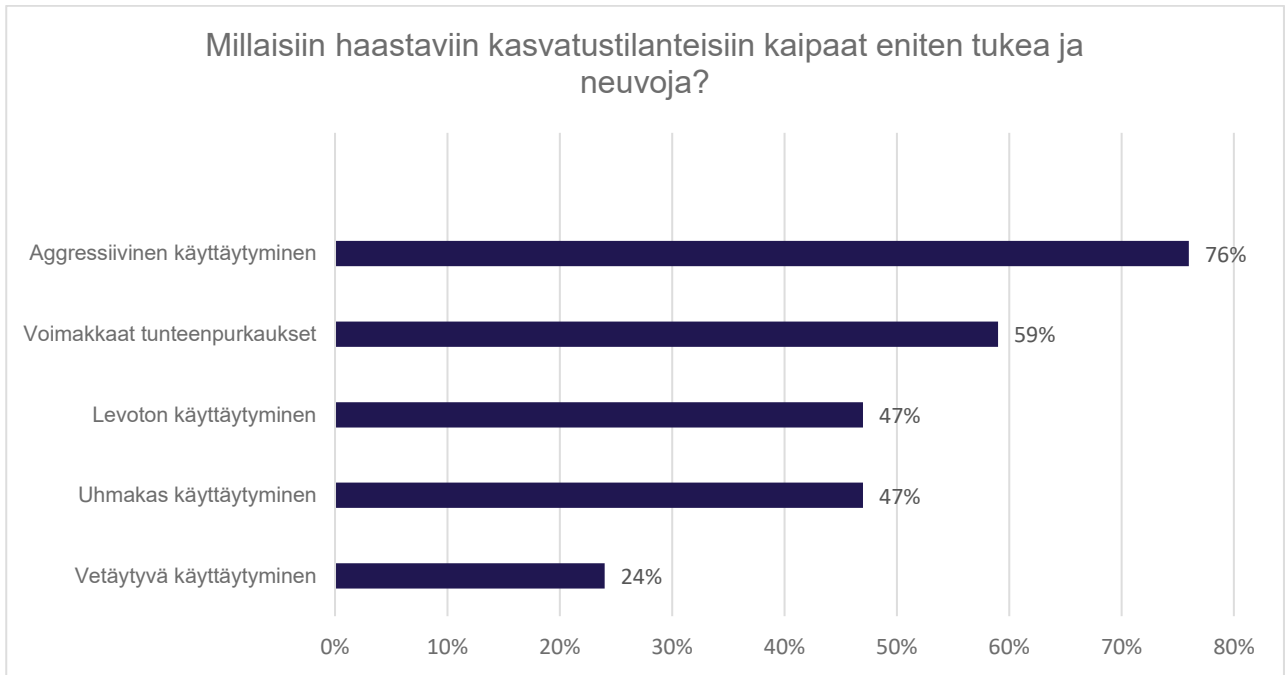
Itse saattaa olla tunnekuohussa, jos joutuu päivittäin vääntää lapsen kanssa samoista asioista. Ja lapset kyllä aistii aikuisen tunnetilan, vaikka yrittäisi peittääkin.

Haastavat kasvatustilanteet stressaavat, joka aiheuttaa tiettyä jännitettä vuorovaikutukseen. Joskus asia on myös toisinpäin, että syntyy erityinen vuorovaikutussuhde haastavista tilanteista.

5.4 Varhaiskasvattajien kokema tuen tarve haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa

Varhaiskasvattajien tuen tarvetta haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa selvitin ensin kysymällä, kokevatko vastaajat tarvitsevansa enemmän tukea tai neuvoja haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen. Vastausvaihtoehtoina oli ”kyllä”, ”en” ja ”en osaa sanoa”. Suurin osa (70 %) vastaajista koki tarvitsevansa tukea tai neuvoja. 18 % vastaajista koki, ettei tarvitse tukea tai neuvoja ja 12 % vastaajista ei osannut sanoa tarvitsevatko enemmän tukea tai neuvoja.

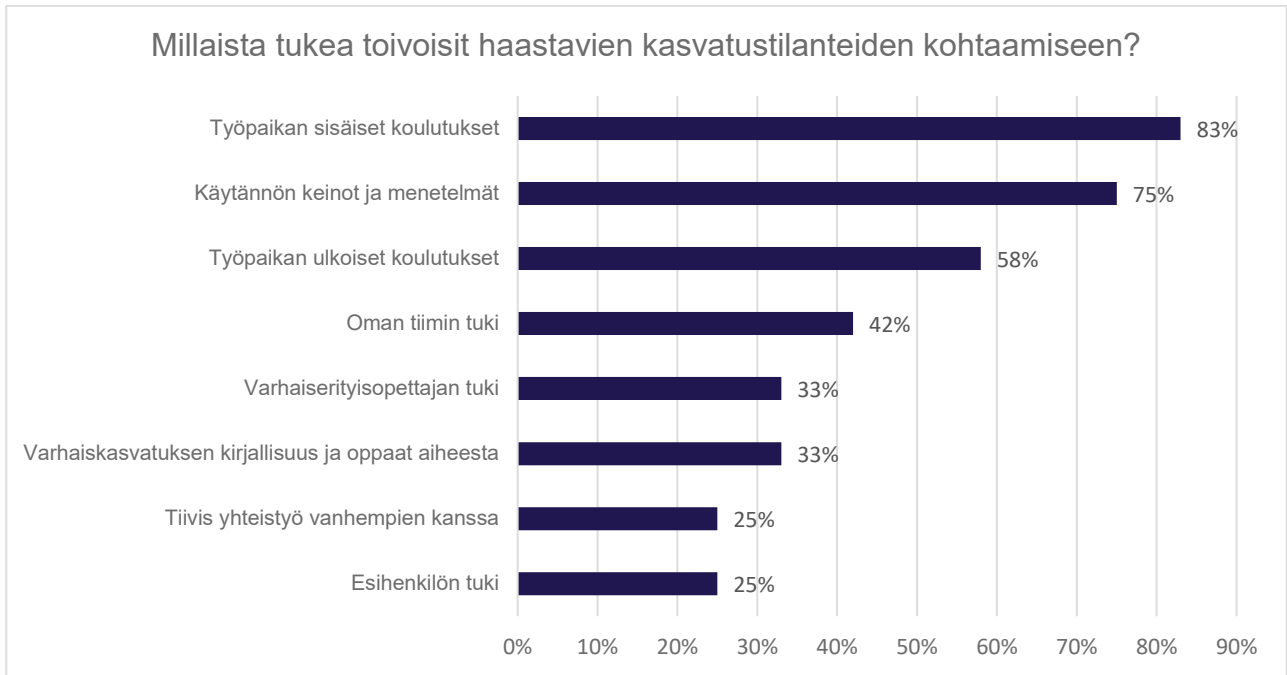
Halusin selvittää millaisiin haastaviin kasvatustilanteisiin vastaajat kaipaavat eniten tukea ja neuvoja (kuvio 4). Monivalintakysymyksessä vastaaja sai valita useamman vastausvaihtoehdon. Valittujen vastausten lukumäärä oli 43. Vastausvaihtoehtoina oli aggressiivinen käyttäytyminen, uhmakas käyttäytyminen, levoton käyttäytyminen, vetäytyvä käyttäytyminen ja voimakkaat tunteenpurkaukset. Suurin osa vastaajista koki tarvitsevansa tukea ja neuvoja aggressiiviseen käyttäytymiseen. Vähän yli puolet vastaajista kokivat tarvitsevansa tukea voimakkaisiin tunteenpurkauksiin. Vähän alle puolet vastaajista kokivat tarvitsevansa tukea levottomaan ja uhmakkaaseen käyttäytymiseen. Vähiten tukea ja neuvoja vastaajat kaipaivat vetäytyvään käyttäytymiseen.

Kuvio 4. Varhaiskasvattajien kokema tuen tarve haastavien kasvatustilanteiden ilmenemis-
muotoihin.

Halusin selvittää myös, millaista tukea vastaajat toivoisivat haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen (kuvio 5). Monivalintakysymyksessä oli kahdeksan vastausvaihtoehtoa ja muu, mitä valinta. Monivalintakysymyksessä vastaaja sai valita useamman vastausvaihtoehdon. Valittujen vastausten lukumäärä oli 46. Lähes jokainen vastaaja toivoi työpaikan sisäisiä koulutuksia ja käytännön keinoja ja menetelmiä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen. Vähän yli puolet vastaajista toivoivat työpaikan ulkoisia koulutuksia. Vähän alle puolet vastaajista toivoivat oman tiimin tukea. Kolmas osa vastaajista toivoi varhaiserityisopettajan tukea tai varhaiskasvatuksen kirjallisuutta ja oppaita aiheesta. Vähiten vastaajat toivoivat esihenkilön tukea tai tiivistä yhteistyötä vanhempien kanssa. Muu, mitä vastausvaihtoehdon valinnut vastaaja toivoi riittävästi aikuisia.

Kuvio 5. Varhaiskasvattajien kokema tuen tarve haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen.

Halusin selvittää vielä, millaista tietoa haastavista kasvatustilanteista vastaajat toivoivat tutkimuksesta toteutettavaan oppaaseen (kuvio 6). Monivalintakysymyksessä oli kymmenen vastausvaihtoehtoa ja muu, mitä valinta. Monivalintakysymyksessä vastaaja sai valita useamman vastausvaihtoehdon. Valittujen vastausten lukumäärä oli 73. Lähes jokainen vastaajista toivoi oppaaseen tietoa vuorovaikutuksesta haastavissa kasvatustilanteissa. Suurin osa vastaajista toivoi tietoa haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisystä ja lapsen tukemisesta haastavissa kasvatustilanteissa. Vähän yli puolet vastaajista toivoivat tietoa haastavien kasvatustilanteiden taustalla vaikuttavista tekijöistä. Vähän alle puolet vastaajista toivoivat tietoa haastavien kasvatustilanteiden puheeksi ottamisesta vanhempien kanssa. Kolmas osa vastaajista toivoi tietoa positiivisesta pedagogiikasta ja lapsen sosioemotionaalisen kehityksestä ja sen tukemisesta. Vähiten oppaaseen vastaajat toivoivat tietoa monialaisen yhteistyön mahdollisuuksista haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa, haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja lapsen tuesta varhaiskasvatuksessa.

Kuvio 6. Varhaiskasvattajien toiveet oppaan sisällöstä.

Vastaajien toiveista oppaan sisältöön nousi vuorovaikutus, ennaltaehkäisy, lapsen tukeminen ja haastavien kasvatustilanteiden taustalla vaikuttavat tekijät. Kaikki nämä vaihtoehdot valittiin selkeästi suurimman osan vastaajista kesken.

5.5 Vapaa sana toiveista ja tarpeista oppaaseen

Kyselyn viimeisenä kysymyksenä, oli avoin kysymys, johon vastaajat saivat kirjoittaa vapaasti toiveistaan ja tarpeistaan oppaaseen. Vastauksia tuli kaksi. Vastaajat toivoivat käytännön vinkkejä sekä konkreettisia esimerkkejä haastavista kasvatustilanteista ja niiden ratkaisuista. Lisäksi oppaaseen toivottiin huoltajien näkökulmia siitä, miten he toivoisivat kasvattajien käsittelevän haastavia kasvatustilanteita, miten he kokevat haastavat kasvatustilanteet sekä millaista yhteistyötä he toivoisivat haastavien kasvatustilanteiden ilmetessä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia haastavien kasvatustilanteiden ilmenemistä sekä vuorovaikutuksen merkitystä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa varhaiskasvatuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten haastavat kasvatustilanteet näyttäytyvät varhaiskasvatuksessa, miten varhaiskasvattaja pystyy tukemaan lasta haastavissa kasvatustilanteissa sekä millainen merkitys varhaiskasvattajan ja lapsen välisellä vuorovaikutuksella on haastavissa kasvatustilanteissa.

Tutkimuksen kohderyhmä oli Pilke päiväkodit Oy:n yksiköiden Vihreä Willa ja Merihevonon työntekijät. Vihreässä Willassa ja Merihevosessa työskentelee yhteensä 20 työntekijää. Kyse-lylomakkeella saavutettiin 17 vastausta eli 85 % kohderyhmän henkilöistä vastasi kyselyyn. Tutkimus toteutettiin määrällisin ja laadullisin tutkimusmenetelmin, sillä haluttiin saada tietoa haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä yleisesti sekä saavuttaa myös vastaajien näkemyksiä ja kokemuksia haastavista kasvatustilanteista varhaiskasvatuksen arjessa.

Tutkimustuloksista kävi ilmi, että haastavat kasvatustilanteet ilmenevät erityisesti levottomana, aggressiivisena ja uhmakkaana käyttäytymisenä. Tulosten mukaan nämä näyttäytyvät päiväkodin arjessa yleisimmin lyömisenä, potkimisena tai puremisena, motorisena levottomuutena, ylivilkkautena, impulsiivisuutena, vaikeutena noudattaa päiväkodin sääntöjä tai toimia ohjeiden mukaisesti ja tunteenpurkauksina. Levoton käyttäytyminen on tyypillisin sosioemotionaalinen tuen tarve, joka näyttäytyy motorisena levottomuutena, ylivilkkautena ja impulsiivisuutena (Ahonen, 2017, s. 43). Aggressiivinen käyttäytyminen näyttäytyy lyömisenä, potkimisena tai puremisena sekä voimakkaina tunteenpurkauksina (Pihlaja, 2018, s. 155). Uhmakas käyttäytyminen näyttäytyy vaikeutena noudattaa päiväkodin sääntöjä tai toimia ohjeiden mukaisesti (Ahonen, 2017, s. 37). Tämän perusteella voidaan todeta, että se miten haastavat kasvatustilanteet yleisimmän näyttäytyvät päiväkodin arjessa ovat aggressiivisen, uhmakkaan ja levottoman käyttäytymisen ilmenemisen muotoja.

Tulosten mukaan eniten haastavia kasvatustilanteita aiheuttaviksi tilanteiksi varhaiskasvatuksen arjessa koettiin siirtymätilanteet, odotustilanteet, vapaa leikki sekä pukemis- ja riisumistilanteet. Tutkimusten mukaan siirtymätilanteet ovat otollisia hetkiä haastaville tilanteille (Ahonen, 2015, s. 104). Päiväkodin arjessa siirtymätilanteet ja odottaminen liittyvät usein toisiinsa. Tilanteissa esiintyy usein aggressiivista, uhmakasta ja levotonta käyttäytymistä, mitä tulosten mukaan vastaajat kokivat ilmenevän useimmiten. Siirtymätilanteet aiheuttavat usein haastavia

kasvatustilanteita, sillä lapselle suunnataan itsenäistymisen painetta, jonka taustalla lienee päiväkodin kiireinen arki (mts. 183). Pedagogisessa toiminnassa tulisi huomioida, että suunniteltu toiminta toteutetaan siten, että siirtymätilanteet ja odotusaika ovat lyhyitä (mts. 62).

Tutkimustulosten mukaan haastavia kasvatustilanteita ilmenee päivittäin. Vastauksista kävi ilmi, että haastavat kasvatustilanteet kuormittavat ja väsyttävät kasvattajia. Kasvattajat kokivat omien tunteiden säätelyn ja tilanteessa rauhallisena pysymisen hankalaksi lasten jatkuvien konfliktitilanteiden selvittelyssä. Kasvattajan toiminnalla on merkittävä vaikutus, sillä haastavien kasvatustilanteiden myönteisen etenemisen kannalta olisi tärkeää, että kasvattaja pystyisi pysymään rauhallisena sekä säätelemään omia tunteitaan ja omaa käyttäytymistään. Kasvattajan on tärkeää olla lapselle rehellinen omista tunteistaan sekä kertoa miltä itsestä tuntuu ja miksi, sillä siten myös lapsi oppii sanoittamaan tunteitaan ja niistä johtuvia syitä (Ahonen, 2017, s. 69). Vastausten mukaan itsensä pitäminen rauhallisena ja empaattinen lähestyminen koettiin toimivaksi asiaksi haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa.

Tulosten mukaan varhaiskasvattaja pystyy tukemaan lasta haastavissa kasvatustilanteissa olemalla aidosti läsnä tilanteessa, kuuntelemalla sekä osoittamalla lapselle välittämistä ja ymmärrystä tunteenpurkauksen keskellä. Tulokset tukevat lämpimän vuorovaikutustavan syvää sitoutumista, jossa kasvattaja kohtaa lapsen kiireettömästi, pysähtyy tilanteeseen, kuuntelee lasta sekä pyrkii tavoittamaan lapsen kokemuksen ja tunteet (Ahonen, 2017, s. 78). Vastausten mukaan myös oman tilan antaminen lapselle tukee haastavien kasvatustilanteiden myönteistä etenemistä. Jos lapsi tarvitsee omaa tilaa ja aikaa tulee kuitenkin muistaa, että lasta ei saa jättää yksin tunteiden kanssa, vaan kasvattajan tulee sanoittaa lapselle, että hän on tukena ja auttaa lasta selviämään vaikean tunteen kanssa. Tunteenpurkauksen keskellä lapsi ei usein ole vastaanottavainen eikä valmis keskustelemaan asiasta, jolloin parasta on antaa tilaa ja keskustella asia myöhemmin. Vastauksista kävi ilmi myös, että pedagogisessa suunnittelussa tulee joustaa ja lasten kanssa tulee neuvotella, jotta haastavissa kasvatustilanteissa voidaan edetä toivotulla tavalla. Tämän perusteella voidaan olettaa, että pienistä asioista joustaminen saattaa usein viedä tilanteita myönteiseen suuntaan ja parhaassa tapauksessa haastavilta kasvatustilanteilta voidaan välttyä.

Tulosten mukaan toiminnan ennakointi ja siirtymien suunnittelu ennaltaehkäisee haastavia kasvatustilanteita. Vastauksissa tuotiin esille ennakkoinnin tärkeys haastavissa kasvatustilanteissa, mutta vastaajat kokivat myös, ettei heillä ole aina resursseja ennakoida tilanteita ja lapsen toimintaa niin kokonaisvaltaisesti kuin haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisy

vaatisi. Varhaiskasvatuksen huolen aiheena onkin tällä hetkellä jatkuva henkilöstöpula (Lastensuojelun keskusliitto, 2022). Laadukas varhaiskasvatus sekä kasvattajan vuorovaikutukselliset ja pedagogiset valinnat ovat edellytys haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyssä ja lasten sosioemotionaalisen kehityksen tukemisessa (Ahonen, 2015, s. 191). Laadukasta varhaiskasvatusta ei voida toteuttaa, mikäli henkilöstön riittävyys, pysyvyys ja osaavuus eivät kohtaa (Lastensuojelun keskusliitto, 2022). Laadukkaan varhaiskasvatuksen tavoitteena on ihmissuhteiden pysyvyys ja toiminnan ennakoitavuus ja jatkuvuus, jotka ovat lapsen kehityksen ja hyvinvoinnin kannalta tärkeitä asioita.

Tulosten mukaan kasvattajilla on keinoja ja menetelmiä ennakoida ja ennaltaehkäistä haastavia kasvatustilanteita. Vastauksissa tuotiin esille, että haastavien kasvatustilanteiden ennakoinnissa ja ennaltaehkäisyssä toimiviksi asioiksi on koettu siirtymien suunnittelu ja mahdollisimman vähäinen odotusaika lapselle. Vastaajat kokivat nämä asiat myös eniten haastavia kasvatustilanteita aiheuttaviksi tilanteiksi varhaiskasvatuksessa. Lasten havainnoinnin koettiin mahdollistavan lapsen tunteminen ja heidän haasteiden tietäminen sekä yksilöllinen huomiointi, jotka ovat ennakkoinnin kannalta oleellisia tekijöitä. Päiväkodin rutiinit ja struktuuri, pienryhmätoiminta sekä kannustava ja lapsen vahvuuksia korostava toiminta koettiin myös haastavia kasvatustilanteita ennaltaehkäisevinä asioina. Arjen struktuuri, säännöt ja rajat ovat tärkeitä sosioemotionaalista tukea tarvitsevalle lapselle, sillä ne luovat turvallisuuden ja pysyvyyden tunnetta (Ahonen, 2017, s. 163). Pienryhmätoiminta mahdollistaa kasvattajalle lapsen havainnoinnin sekä siten lapsen tuntemisen ja hänen haasteidensa tietämisen, jolloin haastavia kasvatustilanteita pystytään ennakoimaan. Lasta kannustava ja vahvuuksia korostava toiminta liittyy positiiviseen pedagogiikkaan. Tavoitteena on nähdä ja sanoittaa enemmän lapsen vahvuuksia ja onnistumisia varhaiskasvatuksen arjessa (Uusitalo-Malmivaara & Vuorinen, 2016, s. 35).

Tulosten mukaan haastavien kasvatustilanteiden koettiin vaikuttavan suunnitelmallisen ja tavoitteellisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseen. Vastauksista kävi ilmi, että usein ryhmän muut lapset joutuvat kärsimään enemmän sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen haasteista, sillä toiminta keskeytyy, ei välttämättä ehditä tekemään mitä on tarkoitus tai mitä on suunniteltu. Toimintatuokioilla usein kasvattajan huomio kiinnittyy vain enemmän tukea tarvitsevaan lapseen, jolloin ryhmän muut lapset jäävät huomiotta. Vastauksissa tuotiin esille kuitenkin se, että huomioidessa toiminnan suunnittelussa ja toteuttamisessa sosioemotionaalista tukea tarvitsevat lapset, voidaan välttyä haastavilta kasvatustilanteilta. Tämän perusteella

voidaan todeta, että pedagogisen toiminnan suunnittelussa lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisella on vaikutuksensa haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyssä. Vastauksista kävi ilmi se, että pedagogisen toiminnan suunnittelua hankaloittaa suuret ryhmäkoot sekä se, että jokaiselle lapsella on omat tuen tarpeensa. Tämän lisäksi vastauksissa tuotiin jälleen esille resurssien puute. Haastavat kasvatustilanteet vaativat aina aikuisen sitoutumisen ja huomion tilanteeseen, jolloin ryhmän muut lapset jäävät omilleen.

Tulosten mukaan lähes jokainen vastaaja koki tarvitsevansa tukea tai neuvoja haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa. Vastauksista kävi ilmi, että tukea toivottiin erityisesti työpaikan sisäisistä koulutuksista, käytännön keinoista ja menetelmistä, työpaikan ulkoisista koulutuksista ja omalta tiimiltä. Tiimityö on merkittävä varhaiskasvatuksen laatuun vaikuttava tekijä (Ranta & Heiskanen, 2022, s. 138). Tiimin avoimella ja myönteisellä vuorovaikutuksella, yhdenmukaisella ja johdonmukaisella toiminnalla sekä selkeillä säännöillä ja rajoilla on merkittävä vaikutus sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen kehitykseen (Ahonen, 2017, s. 252). Varhaiskasvatuksessa koulutuksien tarve on valtava, mutta aika- tai budjettiresurssit ovat rajallisia, jonka takia koulutuksia järjestetään melko vähän. Jos koulutuksia järjestetään, usein henkilöstöresurssit ovat niin tiukat, ettei kukaan kasvattaja pysty irtautumaan ryhmästä.

Tulosten mukaan lapsen aggressiiviseen käyttäytymiseen ja voimakkaisiin tunteenpurkauksiin kaivattiin eniten tukea. Aggressiivinen käyttäytyminen nähdään kuormittavimpana ja haasteellisimpana varhaiskasvattajien työssä, sillä se saattaa jopa pelottaa kasvattajia sekä luo paineita taata turvallisuus muille lapsille, aggressiivisesti käyttäytyvälle lapselle sekä kasvattajalle itselleen (Ahonen, 2017, s. 32). Voimakkaat tunteenpurkaukset kuormittavat kasvattajia, sillä niiden esiintyvyys on tyyppisintä varhaiskasvatusiässä, kun lapsen itsesääätelytaidot eivät ole vielä kehittyneet säätelemään voimakkaita tunteita (Ahonen, 2015, s. 51). Levoton käyttäytyminen nähtiin eniten haastavia kasvatustilanteita aiheuttavana, mutta vain puolet vastaajista kaipasivat neuvoja siihen. Jokaiselle alle kouluikäiselle hiljaa ja passiivisena paikoillaan istuminen on haasteellista, joten tämän perusteella lähes kaikki lapset käyttäytyvät silloin tällöin levottomasti (Ahonen, 2017, s. 44). Tämän perusteella voidaan päätellä, että kasvattajat eivät välttämättä koe tarvitsevansa tukea toimiessaan levottomasti käyttäytyvän lapsen kanssa, sillä he toimivat heidän kanssaan useimmiten ja ovat siten jo oppineet, miten heidän kanssaan kannattaa toimia. Vetäytyvään käyttäytymiseen kaipasi tukea vain muutama vastaaja. Tähän vaikuttaa luultavammin se, että vetäytyvä käyttäytyminen ei näy ulospäin suuntautuneena käyttäytymisenä eikä vetäytyvästi käyttäytyvä lapsi häiritse ryhmän toimintaa. Vetäytyvästi

käyttäytyvät lapset jäävät usein huomiotta, jonka vuoksi myös heidän vuorovaikutuksensa kasvattajien kanssa on vähäisempää (Ahonen, 2015, s. 44). Vuorovaikutuksen vähäisyys vaikuttaa heikentävästi lapsen kehitykseen, hyvinvointiin ja oppimiseen.

Tulokset osoittavat, että vuorovaikutuksella on iso ja tärkeä merkitys haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa. Tulosten mukaan kasvattajan vuorovaikutuksen ja oman toiminnan koettiin vaikuttavan haastavien kasvatustilanteiden ilmenemiseen ja etenemiseen. Tulosten mukaan hyvään vuorovaikutussuhteeseen kuuluu lapsen aito kohtaaminen, läsnäolo, turvallisuus, luottamus ja avoimuus. Tuloksista kävi ilmi, että kasvattajan omalla suhtautumisella, käytöksellä ja rauhallisuudella tilanteessa on merkitys lapsen käyttäytymiseen ja haastavan kasvatustilanteen myönteiseen etenemiseen. Kasvattajan rauhallisuuden ja empaattisuuden koettiin rauhoittavan lasta tunteenpurkauksen keskellä. Tämän perusteella voidaan todeta, että varhaiskasvattajilla on tietoisuus siitä, miten tärkeä merkitys vuorovaikutuksella on ja miten sen avulla voidaan vaikuttaa lapsen käyttäytymiseen.

Tulokset osoittavat myös sen, että vuorovaikutuksen laadulla on merkittävä vaikutus haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyyn. Tutkimusten mukaan vuorovaikutuksen laatu on tärkein tekijä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa (Ahonen, 2017, s. 60). Tulosten mukaan vähän yli puolet vastaajista kokivat, että on hankalampaa luoda vuorovaikutussuhdetta lapseen, jolla ilmenee enemmän haastavia kasvatustilanteita. Tulosten mukaan kuitenkin myös melkein puolet vastaajista kokivat, ettei heidän ole hankalampaa luoda vuorovaikutussuhdetta lapseen, jolla ilmenee enemmän haastavia kasvatustilanteita. Tutkimustuloksista tämä on ainoa, joka ei täysin vastaa teoreettiseen viitekehykseen, sillä aiempien tutkimuksien mukaan kasvattajan on hankalampaa luoda vuorovaikutussuhde lapseen, jolla ilmenee enemmän haastavia kasvatustilanteita. Vastauksista kävi ilmi, että enemmän sosioemotionaalista tukea tarvitsevan lapsen kanssa on hankalampi löytää kontaktia ja keskusteluyhteyttä. Vastauksien mukaan myös valitettavan usea kasvattaja kokee negatiivisia tunteita näitä lapsia kohtaan. Kasvattajan tulkinta lapsen käyttäytymisestä vaikuttaa hänen suhtautumiseensa, jolloin kasvattajan, joka uskoo lapsen käyttäytyvän tahallaan haastavasti, suhde lapseen muodostuu etäisemmäksi (Ahonen, 2015, s. 56–58). Kasvattajan, joka ajattelee lapsen tarvitsevan tukea, sillä hänellä ei ole vielä tarvittavia taitoja toimia tilanteen vaatimalla tavalla, suhde lapseen muodostuu läheisemmäksi.

7 POHDINTA

Opinnäytetyöprosessini alkoi keväällä 2022. Aiheen valinta oli minulle selkeä asian ajankoh-
taisuuden ja tärkeyden sekä oman mielenkiintoni vuoksi. Mielenkiintoni haastavia kasvatusti-
lanteita ja niiden taustalla vaikuttavia tekijöitä kohtaan syntyi jo muutama vuosi sitten aloittaes-
sani työskentelyn varhaiskasvatuksessa. Huomasin, kuinka tärkeää on jokainen päivä kohdata
lapsi sellaisena kuin hän on ja tukea lasta jokainen hetki pienin askelin kohti onnistumia. Pie-
nistä asioista kasvoi lopulta isoja yhteisiä onnistumisia. Lapsen onnistumisen kokemukset ovat
minulle varhaiskasvattajana yhtä tärkeitä kuin lapselle itselleen.

Opinnäytetyössäni lähdin tutkimaan haastavia kasvatustilanteita lapsen sosioemotionaalisen
kehityksen sekä varhaiskasvattajan ja lapsen välisen vuorovaikutuksen merkityksen pohjalta.
Yhteistyötahona toimi aluksi ainoastaan Pilkkeen yksikkö Vihreä Willa, mutta myöhemmin yh-
teistyötahon puolelta vastuuhenkilö ehdotti myös toisen yksikön mukaan ottamista tutkimuk-
seen. Mielestäni oli todella hyvä päätös tehdä tutkimus kahteen erilaiseen yksikköön, sillä sain
tuplasti enemmän vastauksia sekä erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia. Pilkkeen yksiköt Vihreä
Willa ja Merihevonen ovat toimintatavoiltaan hyvin erilaisia erilaisten oppimispainotuksien
vuoksi. Tutkimustuloksissa osoittautui olevan kuitenkin paljon yhtäläisyyksiä haastavien kas-
vatustilanteiden ilmenemisessä ja näyttäytymisessä sekä varhaiskasvattajien näkemyksissä ja
kokemuksissa. Yhteistyö yhteistyötahon kanssa sujui koko opinnäytetyöprosessin ajan suju-
vasti ja joustavasti.

Syksyllä 2022 aloitin kirjoittamaan teoriaosuuttani. Haastavia kasvatustilanteita on tutkittu
melko vähän, vaikka niiden ilmeneminen on kasvanut viimeisten vuosien aikana runsaasti.
Haastavia kasvatustilanteita on tutkinut Suomessa erityisesti Liisa Ahonen. Tämän vuoksi teo-
reettinen viitekehyseni pohjautuu vahvasti Ahosen (2015) väitöskirjaan ja teokseen (2017),
sillä juuri haastavien kasvatustilanteiden ilmiöstä ei löytynyt muita lähteitä. Haastavat kasva-
tustilanteet ovat käsitteenä myös uudempi, sillä ennen puhuttiin lapsen haastavasta käyttäyty-
misestä ja häiriökäyttäytymisestä. Kansainvälisessä tieteellisessä kirjallisuudessa haastavat
kasvatustilanteet on nähty eniten kasvattajia kuormittavana tekijänä. Kansainvälisistä lähteistä
oli kuitenkin vaikea löytää omaan aiheeseeni sopivia lähteitä tai tutkimuksia, sillä mikään ei
tuntunut olevan täysin aiheeseeni sopiva. Vuorovaikutusta varhaiskasvatuksessa on tutkittu
kansainvälisesti paljon. Suomessa varhaiskasvattajan ja lapsen välistä vuorovaikutusta on tut-
kittu vähemmän. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet sen, miten merkityksellinen

varhaiskasvattajan ja lapsen välinen vuorovaikutus on lapsen sosioemotionaalisen kehityksen, akateemisen kyvykkyyden ja oppimisen kannalta.

Pohdimme heti opinnäytetyöprosessin alussa yhteistyötahoni kanssa opinnäytetyöni tuotoksen toteuttamista. Opas osoittautui kohderyhmälle sopivimmaksi toteutustavaksi. Opas oli mielestäni paras toteutustapa tuoda lukijalle esille teoreettisesti ja käytännöllisesti haastavien kasvatustilanteiden kohtaaminen varhaiskasvatuksessa. Kuten olen jo aiemmin todennut, moni kasvattaja kokee haastavien kasvatustilanteiden johtuvan lapsen luonteesta tai tahallisesta käyttäytymisestä, vaikka todellisuudessa lapsella ei vielä ole tarvittavia taitoja toimia tilanteen vaatimalla tavalla tai aikuisen odotusten mukaisesti. Haastaviin kasvatustilanteisiin etsitään syitä lapsesta, vaikka tilanteisiin vaikuttavat vahvasti myös kasvattajan oma toiminta ja ympäristön vaikutus. Oppaan avulla halusin tuoda kohderyhmän tietoisuuteen sen, miten tärkeää lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen kannalta on haastavien kasvatustilanteiden kohtaaminen lämpimän vuorovaikutuksen keinoin. Koen, että onnistuin tekemään oppaan siten, että siitä saatiin selkeä kokonaisuus, joka houkuttelee lukijaa pohtimaan omia ajatuksiaan ja suhtautumistaan lapseen sekä toimimaan lasta tukevalla ja ohjaavalla tavalla haastavissa kasvatustilanteissa.

Tutkimustuloksia ei voida yleistää kokonaisvaltaisesti, sillä tulokset pohjautuvat vain kahden varhaiskasvatussyksikön näkemyksiin ja kokemuksiin. Tutkimustulokset ovat kuitenkin vahvasti yhteydessä kirjoittamaani teoriaan, jolloin tulokset ovat suurimmalta osin yleistettävissä. Tutkimustulokset osoittivat, että haastavissa kasvatustilanteissa lapsen kohtaaminen, aito läsnäolo, turvallisuudentunteen luominen ja oman toiminnan säätely ovat merkityksellisiä myönteisen lopputuloksen saavuttamisessa. Tulosten mukaan kasvattajan vuorovaikutuksen ja oman toiminnan koettiin vaikuttavan haastavien kasvatustilanteiden ilmenemiseen ja etenemiseen. Tutkimustulokset ovat selitettävissä aiemmin löytämälläni teoria- ja tutkimustiedolla.

Haastavien kasvatustilanteiden tutkiminen ja oppaan toteuttaminen työvälineeksi varhaiskasvattajien arkeen oli merkityksellistä, sillä kuten tutkimustulokset osoittivat, kasvattajat kokivat tarvitsevan tukea ja neuvoja haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen. Tutkimuskohteeni oli pieni, mutta koen, että tutkimukseni tuotti silti yhteiskunnallisesti merkittävää tietoa, sillä tutkimustuloksista korostui se, että näillä resursseilla, mitä varhaiskasvatuksessa on tällä hetkellä ei pystytä kokonaisvaltaisesti tukemaan lasta hänen tarpeidensa mukaisesti. Haastavat kasvatustilanteet tulevat kasvamaan entisestään, jos lapsen tuen tarpeisiin ei pystytä

vastaamaan tarpeeksi varhaisessa vaiheessa. Haastavien kasvatustilanteiden tutkiminen oli merkityksellistä myös sen vuoksi, että aiempia tutkimuksia on hyvin vähän.

Toteutin opinnäytetyöni yksilötyönä. Yksilötyö oli selkeä valinta, sillä tein opinnäytetyön ohella täysipäiväisesti töitä, jolloin aikatauluttaminen huomioiden myös toisen ihmisen aikataulut olisi ollut haastavaa. Onnistuin hyvin aikataulullisesti saavuttamaan tavoitteeni. Opinnäytetyöprosessi vaati minulta vahvaa sitoutumista, pitkäjänteisyyttä ja ajallista panostamista. Opinnäytetyöprosessi vahvisti omaa ammatillisuuttani ja mielenkiintoani jatkaa työskentelyä varhaiskasvatuksessa. Aiheen valinta oli hyvä, sillä mielenkiintoni opinnäytetyötä kohtaan pysyi yllä koko prosessin ajan. Tiesin aiheeni olevan merkityksellinen sekä lasten että kasvattajien kannalta, mutta opinnäytetyöprosessin edetessä aiheen merkityksellisyys itselleni kasvoi yhä enemmän.

Sosionomin (AMK) osaamiskompetenssit näkyivät opinnäytetyössäni ja sen prosessin eri vaiheissa. Sosionomin kompetensseihin kuuluvat sosiaalialan eettinen osaaminen, asiakastyön osaaminen, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen, kriittinen ja osallistava yhteiskuntaosaaminen, tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen sekä työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaaminen (Arene, 2017, s. 10). Sosiaalialan eettinen osaaminen näyttäytyi opinnäytetyössäni tutkimuksen eettisyyden tarkastelussa ja eettisten periaatteiden toteuttamisessa sekä tutkimustuloksissa. Reflektoin omaa toimintaani ja perustelin tekemiäni valintoja. Tutkimukseni edisti tasa-arvoisuutta ja oikeudenmukaisuutta, sillä tutkimuksen tuotoksena tehty opas mahdollistaa kasvattajien tuen ja neuvojen saamisen. Tutkimuksen toteuttaminen herätti reflektiivistä pohdintaa myös varhaiskasvattajien keskuudessa. Oppaan tarkoitus on lisätä oman toiminnan ja oman suhtautumisen pohdintaa. Opinnäytetyöprosessi lisäsi myös omaa reflektiivistä pohdintaani varhaiskasvatuksen työntekijänä, miten itse voisin ohjata ja tukea lasta hänen tarpeidensa mukaisesti ja miten voisin omalla toiminnallani vaikuttaa haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyyn.

Asiakastyön osaamiseen kuuluu ammatillisen vuorovaikutussuhteen luominen ja palvelutarpeen arviointi, tilanteeseen soveltuvien työmenetelmien valitseminen, muutokseen tähtäävä prosessi ja asiakastyön arvioinnin ja dokumentoinnin taidot (Arene, 2017, s. 10). Opinnäytetyössäni pyrittiin varhaiskasvattajien tietoisuuteen vuorovaikutussuhteen merkityksellisyydestä. Palvelutarpeen arviointi on tuotu esille teoreettisessa viitekehyksessä, kun kerron varhaisesta puuttumisesta ja huolen puheeksi ottamisesta sekä lapsen yksilöllisten tarpeiden huomioimisesta. Opinnäytetyöni oli muutokseen tähtäävä prosessi, sillä oppaan tarkoituksena oli

saada varhaiskasvattajat pohtimaan omaa toimintaansa ja suhtautumistaan sekä tuoda esille keinoja ja menetelmiä haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyyn.

Sosiaalialan palvelujärjestelmäosaaminen näkyy opinnäytetyössäni varhaiskasvatuslain ja varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden esille tuomisessa. Teoreettisessa viitekehyksessä tuon esille, mitä haastavista kasvatustilanteista ja lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemisesta sanotaan näissä säädöksissä. Tutkimustuloksissa tuotiin esille kasvatusyhteistyön merkitys. Moniammatillisen yhteistyön hyödyntäminen on lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen edellytys. Tutkimustuloksissa tuotiin esille muun muassa varhaiskasvatuksen erityisopettajan antaman tuen ja oman tiimin antaman tuen merkitys. Varhaiskasvatuksessa on tärkeää ottaa huomioon jokaisen työntekijän vahvuudet ja osaaminen.

Kriittiseen ja osallistavaan yhteiskuntaosaamiseen kuuluvat sosiaalisen osallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen, syrjäytymisen ehkäisy yhteisöissä ja yhteiskunnassa, osallistavat ja valtaistavat toimintatavat ja vaikuttamistyö (Arene, 2017, s. 10). Tutkimuksen tavoitteena oli osallistaa varhaiskasvattajia kuulemalla heidän kokemuksiaan ja tarpeitaan. Tutkimuksen tavoitteena oli myös edistää varhaiskasvattajien hyvinvointia työssä tuomalla keinoja ja menetelmiä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen. Tutkimuksessa keskityttiin varhaiskasvattajien osallisuuden ja hyvinvoinnin edistämiseen. Tutkimustulosten mukaisesti kasvattajan toiminnalla on merkitys lapsen käyttäytymiseen, jolloin tutkimus pyrkii myös lasten hyvinvoinnin edistämiseen.

Tutkimuksellinen kehittämis- ja innovaatio-osaaminen näkyy opinnäytetyössäni omassa oppimisessäni ja ammatillisessa kehittämisessä. Tutkitun tiedon tuottaminen, tulkinta, käyttö ja jakaminen näkyvät opinnäytetyöprosessissani vahvasti. Teoreettisessa viitekehyksessä tuon esille tutkittua tietoa, käytin teorian tietoa kyselylomakkeen tekemiseen ja myös oppaan taustalla on kirjoittamani teoria. Johtopäätöksissä pohdin teorian tiedon ja tutkimustulosten yhteneväisyyttä. Mielenkiintoista prosessissa oli suunnitella tutkimuksen toteuttaminen ja tuottaa merkityksellistä tietoa haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja varhaiskasvattajien kokemuksista. Oppaan tarkoituksena on kehittää varhaiskasvattajien toimintaa päiväkodin arjessa ja tukea lasten kasvun, kehityksen ja hyvinvoinnin kehittymistä.

Työyhteisö-, johtamis- ja yrittäjyysosaamiseen kuuluvat työn laadun, tulosten ja vaikutusten arviointi (Arene, 2017, s.10). Opinnäytetyössäni olen tuottanut laadukkaan teoreettisen viitekehyksen ja tutkimuksen. Opinnäytetyö on mielestäni vaikuttavuudeltaan merkityksellinen, sillä

opas tuottaa varhaiskasvattajille merkityksellistä teoreettista ja käytännöllistä hyötyä. Opinnäytetyössäni arvioin omaa toimintaani ja myös muiden toimintaa arvioidessani tutkimustuloksia ja niiden vaikutuksia. Työyhteisö oli vahvasti mukana opinnäytetyössä, sillä tutkimus toteutettiin tekemällä kysely yhteistyötahon työntekijöille. Tavoitteena oli saada tietoa juuri heidän tarpeistaan ja toiveistaan, ja siten toteuttaa opas heidän tarpeitaan vastaavaksi.

On selvää, että haastavat kasvatustilanteet ovat osa jokaisen päiväkodin arkea jo nyt, mutta lasten tuen tarpeiden lisääntyessä myös haastavat kasvatustilanteet tulevat lisääntymään entisestään. Haastavat kasvatustilanteet kuormittavat varhaiskasvattajia jo nyt sen takia, että tuen tarpeisiin ei pystytä vastaamaan kokonaisvaltaisesti. Jatkuva riittämättömyyden tunne johtaa ennen pitkään uupumukseen. Tulevaisuudessa haasteena onkin se, miten näihin tarpeisiin pystytään vastaamaan, mikäli henkilöstöpula jatkuu ja resurssit pienenevät entisestään. Varhaiskasvatusalan henkilöstöstä suuri osa kokee suurta psykososiaalista ja fyysistä kuormitusta sekä henkistä ja fyysistä väkivaltaa. Henkilöstön kuormitusta lisää jatkuva työntekijöiden vaihtuvuus ja nopeasti muuttuvat tilanteet. Tämä vaikuttaa kuitenkin myös merkittävästi lasten hyvinvointiin, sillä lapsen kehityksen, hyvinvoinnin ja oppimisen kannalta turvalliset ihmissuhteet sekä pysyvyys toiminnassa ovat merkittäviä asioita. Mikäli varhaiskasvattajat eivät voi hyvin, myöskään lapset eivät voi hyvin.

Haastavia kasvatustilanteita on tutkittu lähinnä työntekijöiden näkökulmasta ja kokemuksista. Jatkotutkimusaiheena haastavia kasvatustilanteita voisi tutkia lasten vanhempien näkökulmasta. Tutkimukseni vapaassa sanassa tuotiin esille, että olisi mielenkiintoista kuulla miten vanhemmat näkevät ja kokevat haastavat kasvatustilanteet. Kasvatusyhteistyöllä on vaikutuksensa haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisyssä, joten olisi tärkeää selvittää millaista yhteistyötä vanhemmat toivoisivat varhaiskasvatuksesta. Jatkotutkimusaiheena voisi tutkia myös sosioemotionaalista tukea tarvitsevien lasten vanhempien kokemaa uupumusta ja selvittää heidän tuen tarvetta. Mielenkiintoista olisi tutkia, miten sosioemotionaalista tukea tarvitsevien lasten haasteet ilmenevät eri ympäristöissä, kuten kotona ja päiväkodissa.

Oppaan valmistuttua olen näyttänyt sen muutamalle yhteistyötahon varhaiskasvattajalle ja kysynyt heidän mielipidettänsä oppaan sisällöstä ja visuaalisesta ilmeestä. Opas koettiin visuaalisesti erittäin selkeäksi, johdonmukaiseksi ja mielenkiintoiseksi. Oppaan sisällysluettelo herätti kaikkien varhaiskasvattajien mielenkiinnon tutustua oppaan sisältöön tarkemmin. Oppaan sisältö koettiin vahvasti varhaiskasvattajien toiveita ja tarpeita vastaavaksi. Opas sisältää paljon tekstiä, mutta sen ei koettu vähentävän mielenkiintoa tai jaksamista perehtyä sisältöön, sillä

varhaiskasvattajien kokema tuen tarve oli suuri ja he pitivät aihetta tärkeänä. Oppaan Lukijalle-osuus koettiin mielenkiintoa herättäväksi. Opas tuotti varhaiskasvattajien keskuudessa jo tässä vaiheessa pohdintoja, mitä olen toivonutkin sen tuottavan. Onnistuin luomaan oppaaseen positiivisen näkökulman haastavien kasvatustilanteiden lähestymiseen, sillä varhaiskasvattajat kokivat oppaan sisällön luovan tunteen siitä, että ymmärtämällä lasta voidaan saavuttaa myönteisiä kokemuksia myös haasteellisimmissa tilanteissa.

Opas tullaan esittelemään yhteistyötaholle. Haluan tuoda esille sen, että haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa kyse ei ole suurista asioista, vaan pienilläkin asioilla on iso merkitys. Koen, että kun varhaiskasvattajat ymmärtävät sen, heidän on helpompi kiinnittää huomiota arjen pieniin asioihin. Toivon, että opas tuo varhaiskasvattajille ymmärrystä lapsen pulmallisesta käyttäytymisestä ja saa kasvattajat pohtimaan omaa suhtautumistaan ja oman toimintansa taustalla vaikuttavia ajatuksia. Toivon myös, että kasvattajat ymmärtävät sen, että lapsi tarvitsee tukea ja ohjausta. Tällöin oppaan tarkoitus saavutetaan ja haastavien kasvatustilanteiden syntymistä voidaan ennaltaehkäistä.

LÄHTEET

- Aaltio, I., & Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Teoksessa A. Puusa, & P. Juuti (toim.), *Mitä laadullisen tutkimuksen arvioinnissa tulisi ottaa huomioon?* (s. 177–188). Gaudeamus.
- Ahonen, L. (2015). *Varhaiskasvattajan toiminta päiväkodin haastavissa kasvatustilanteissa* (Acta Universitatis Tamperensis 2115) [Väitöskirja, Tampereen yliopisto]. Juvenes Print. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-44-9971-5>
- Ahonen, L. (2017). *Haastavat kasvatustilanteet: Lämpimän vuorovaikutuksen käsikirja*. PS-kustannus.
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0* (4. uud. p.). Vastapaino.
- Alila, K. (2022). Pienet tuetut askeleet: Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt. Teoksessa N. Heiskanen, & M. Syrjämäki (toim.), *Lainsäädännöllinen kehys tuen uudistukselle varhaiskasvatuksessa* (s. 14–37). PS-kustannus.
- Arene. (2017). *Sosionomikoulutus ammattikorkeakouluissa: Hyvinvoinnin ja tasa-arvon edistäjä elämänkaaren eri vaiheissa*. http://www.arene.fi/wp-content/uploads/Raportit/2018/arene_sosionomiselvitys_lyhyt_raportti_fin.pdf?t=1526901428
- Avola, P., & Pentikäinen, V. (2020). *Kukoistava kasvatus: Positiivisen pedagogiikan ja laaja-alaisen hyvinvointiopetuksen käsikirja* (E.K. Kuusniemi, kuvit.). BEEhappy Publishing.
- Blewitt, C., O'Connor, A., Morris, H., Nolan, A., Mousa, A., Green, R., Ifanti, A., Jackson, K., & Skouteris, H. (5.2.2021). "It's embedded in what we do for every child": A qualitative exploration of early childhood educators' perspectives on supporting children's social and emotional learning. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(4). <https://doi.org/10.3390%2Fijerph18041530>
- Eriksson, E., & Arnkil, T. (2012). *Huoli puheeksi: Opas varhaisista dialogeista* (Stakesin Opas 60). <https://urn.fi/URN:ISBN:978-951-33-1792-8>
- Heiskanen, N. (2018) Varhaiserityiskasvatus. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Tuen prosessit ja lähtökohdat* (s. 95–120). PS-kustannus.
- Heiskanen, N., Pyökkimies, M., & Syrjämäki, M. (2022). Pienet tuetut askeleet: Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt. Teoksessa N. Heiskanen, & M. Syrjämäki (toim.), *Lapsen tuen prosessi ja pedagoginen jatkumo* (s. 38–62). PS-kustannus
- Juhila, K. (2022a). *Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja: Teemoittelu*. Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/teemoittelu/>

- Juhila, K. (2022b). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja: Koodaaminen*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietokirjasto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/analyysitavan-valinta-ja-yleiset-analyysitavat/koodaaminen/>
- Jyväskylän yliopisto. (23.4.2015). *Määrällinen tutkimus*. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/maarallinen-tutkimus>
- Kananen, J. (2017). *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kangas, J., Lastikka A.-L., & Karlsson, L. (2021). *Voimauttava varhaiskasvatus: Leikkivä, osallinen ja hyvinvoiva lapsi*. Kustannusosakeyhtiö Otava.
- Keltikangas-Järvinen, L. (2015). *Temperamentti: Ihmisen yksilöllisyys* (5. p.). WSOY.
- Kohonen, I., Kuula-Luumi, A., & Spoof, S-K (toim.). (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakkoarviointi Suomessa: Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019* (3). https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakkoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Koivula, M., & Laakso, M-L. (2017). Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, P. Eerola-Pennanen, & M. L. Böök (toim.), *Lapsen varhainen kehitys kommunikaation, vuorovaikutussuhteiden ja leikin näkökulmista* (s. 108–128). Vastapaino.
- Koivula, M., Siippainen, A., & Eerola-Pennanen, P. (2017). Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, P. Eerola-Pennanen, & M. L. Böök (toim.), *Varhaiskasvatus valloittaa* (s. 9–18). Vastapaino.
- Koivuniemi, M., Kinnunen, S., Mänty, K., Järvenoja, H., & Näykki, P. (2021). Varhaiskasvatushenkilöstön käsityksiä lasten tunteiden säätelytaitojen kehittymisestä: Käytäntöön integroitu koulutus ammatillisen kehittymisen tukena. *Jecer*, 10 (2), 264–292.
- Kostamo, P., Airaksinen, T., & Vilka, H. (2022). *Kirjoita itsesi asiantuntijaksi: Opas toiminnalliseen opinnäytetyöhön*. Art House.
- Köngäs, M. (2019). *Tunneäly varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.
- Laaksonen, V. (2022). *Kaveritaidot varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.
- Lastensuojelun keskusliitto. (18.8.2022). *Jatkuvat muutokset ja henkilöstöpula heikentävät varhaiskasvatuksen laatua*. <https://www.lskl.fi/tiedotteet/jatkuvat-muutokset-ja-henkilostopula-heikentavat-varhaiskasvatuksen-laatua/>
- Leskisenoja, E. (2017). *Positiivisen pedagogiikan työkalupakki*. PS-kustannus.

- Leskisenoja, E. (2019). *Positiivinen pedagogiikka varhaiskasvatuksessa: Toteuta käytännössä*. PS-kustannus.
- Neitola, M., & Koivula, M. (2020). Rinnalla: Taide, kerronta ja sosiaalisemotionaalinen oppiminen varhaiskasvatuksessa. Teoksessa M. Neitola, J.-A. Aerila, & M. Kauppinen (toim.), *Lasten sosiaalisemotionaalinen oppiminen varhaiskasvatuksessa* (s. 25–40). Painotalo Grano. https://sites.utu.fi/rinnalla/wp-content/uploads/sites/56/2021/01/rinnalla_e-kirja.pdf
- Opetushallitus (OPH). (10.11.2021). *Varhaiskasvatuksessa tarjottavan tuen muodot määritellään aiempaa tarkemmin: varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden päivitetty versio lausunnoille*. <https://www.oph.fi/fi/uutiset/2021/varhaiskasvatuksessa-tarjottavan-tuen-muodot-maaritellaan-aiempaa-tarkemmin>
- Opetushallitus (OPH). (18.2.2022). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2022*. https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/Varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet_2022_0.pdf
- Pianta, R. C. (2012). *Handbook of early childhood education*. The Guilford Press.
- Pihlaja, P. (2018). Varhaiserityiskasvatus. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Sosiaalis-emotionaalinen kehitys ja sen vaikeudet* (s. 141–181). PS-kustannus.
- Pilke. (i.a.). *Me olemme Pilke – yhdistämme lasten ja aikuisten tarpeet sujuvaksi arjeksi*. https://www.pilkepaivakodit.fi/tietoa-yrityksesta/?_gl=1*4boisq*_up*MQ..&gclid=CjwKCAiAk--dBhABEiwAchlwKfoepbJL-JOWs8r0oiHpGWjzlg3Chku7UTN6eX2hx1LyF0-wGypoAVRoCRi0QAvD_BwE
- Puusa, A. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Teoksessa A. Puusa, & P. Juuti (toim.), *Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin* (s. 145–156). Gaudeamus.
- Puusa, A., & Juuti, P. (2020). Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Teoksessa A. Puusa, & P. Juuti (toim.), *Laadullisen tutkimuksen olemus* (s. 75–85). Gaudeamus.
- Ranta, S., & Heiskanen, N. (2022). Pienet tuetut askeleet: Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt. Teoksessa N. Heiskanen, & M. Syrjämäki (toim.), *Toimiva tiimityö – jaettu vastuu lapsen tuesta* (s. 137–159). PS-kustannus.
- Rantala, A., & Uotinen, S. (2018). Varhaiserityiskasvatus. Teoksessa P. Pihlaja, & R. Viitala (toim.), *Varhaiskasvattajan ja perheen yhteistyön merkitys* (s. 121–140). PS-kustannus.
- Riihonen, R., & Koskinen, M. (2020). *Kuinka kiukku kesytetään? Lasten aggressiokasvatus*. PS-kustannus.
- Sainio, T., Pajulahti, R., & Sajaniemi, N. (2020). *Näin tuet lapsen itsesääätelyä: Hyvinvoinnin pedagogiikka varhaiskasvatuksessa*. PS-kustannus.

- Salminen, J. (2017). Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, P. Eerola-Pennanen, & M. L. Böök (toim.), *Kasvattaja lasten kehityksen ja oppimisen tukijana* (s. 163–176). Vastapaino.
- Salminen, J., Pakarinen, E., Poikkeus, A-M., Laakso M-L., & Lerkkanen, M-K. (2022). Teacher-child interactions as a context for developing social competence in toddler classroom. *Jecer*, 11(1), 38–67. <https://journal.fi/jecer/article/view/114006/67221>
- Sandberg, E. (2021). *Pedagoginen tuki varhaiskasvatuksessa ja esiopetuksessa*. PS-kustannus.
- Sarkkinen, M. (1.6.2021). *Millainen on hyvä ohje? Kahdeksan vinkkiä ohjeiden tekemiseen työpaikalla*. Työterveyslaitos. <https://www.ttl.fi/tyopiste/millainen-on-hyva-ohje-kahdeksan-vinkkia-ohjeiden-tekemiseen-tyopaikalla>
- Syrjämäki, M., & Ahonen, L. (2022). Pienet tuetut askeleet: Varhaiskasvatuksen uudistuva tuki ja kehittyvät käytännöt. Teoksessa N. Heiskanen, & M. Syrjämäki (toim.), *Sensitiivinen vuorovaikutus pedagogisen toiminnan perusta* (s. 200–216). PS-kustannus.
- Trogen, T. (2020). *Positiivinen kasvatus*. PS-kustannus.
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Turja, L. (2017). Valloittava varhaiskasvatus: Oppimista, osallisuutta ja hyvinvointia. Teoksessa M. Koivula, A. Siippainen, P. Eerola-Pennanen, & M. L. Böök (toim.), *Oppimisen ja kehityksen haasteet* (s. 145–162). Vastapaino.
- Uusitalo-Malmivaara, L., & Vuorinen, K. (2016). *Huomaa hyvä! Näin ohjaat lasta ja nuorta löytämään luonteenvahtuutensa*. PS-kustannus.
- Varhaiskasvatuslaki 540/2018. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2018/20180540>
- Vilkka, H. (2007). *Tutki ja mittaa: Määrällisen tutkimuksen perusteet*. Tammi.
- Vilkka, H. (2021a). *Tutki ja kehitä* (5., päivitetty painos). PS-kustannus.
- Vilkka, H. (2021b). *Näin onnistut opinnäytetyössä: Ratkaisut tutkimuksen umpikujiin*. PS-kustannus.
- Vilkka, H., & Airaksinen, T. (2003). *Toiminnallinen opinnäytetyö*. Tammi.
- Vlasov, J., Salminen, J., Repo, L., Karila, K., Kinnunen, S., Mattila, V., Nukarinen, T., Parrila, S., & Sulonen, H. (2018). *Varhaiskasvatuksen laadun arvioinnin perusteet ja suositukset* (24). Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. https://karvi.fi/wp-content/uploads/2018/10/KARVI_Perusteet-ja-suositukset_web.pdf

LIITTEET

Liite 1. Webropol-kyselylomake

Liite 2. Tiedote tutkimuksesta

Liite 3. Saatekirje

Liite 1. Webropol-kyselylomake**VASTAAJAN TAUSTATIEDOT****1. Koulutukseni ***

Varhaiskasvatuksen kandidaatti

Varhaiskasvatuksen maisteri

Sosionomi (AMK) sisältäen varhaiskasvatuksen opettajan pätevyyden

Sosionomi (AMK) sisältäen varhaiskasvatuksen sosionomin pätevyyden

Sosionomi (AMK) ilman varhaiskasvatus pätevyyttä

Lastenohjaaja

Lähihoitaja (lapset ja nuoret)

Lähihoitaja (muu suuntautuminen)

Muu, mikä?

2. Työkokemukseni varhaiskasvatuksessa *

Alle 2 vuotta

2–5 vuotta

6–10 vuotta

11–20 vuotta

Yli 20 vuotta

HAASTAVAT KASVATUSTILANTEET VARHAISKASVATUKSESSA**3. Millaiset haastavat kasvatustilanteet ovat mielestäsi yleisimpiä varhaiskasvatuksessa?**

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

Aggressiivinen käyttäytyminen

Uhmakas käyttäytyminen

Levoton käyttäytyminen

Vetäytyvä käyttäytyminen

Voimakkaat tunteenpurkaukset

En osaa sanoa

4. Miten haastavat kasvatustilanteet mielestäsi näyttäytyvät varhaiskasvatuksessa?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

Motorinen levottomuus

Ylivilkkaus

Tarkkaamattomuus

Impulsiivisuus

Ristiriitatilanteet

Tunnepurkaukset

Lyöminen, potkiminen tai pureminen

Verbaalinen aggressiivisuus

Vaikeus noudattaa päiväkodin sääntöjä tai toimia ohjeiden mukaisesti

Vaikeus osallistua sosiaaliseen toimintaan, kuten leikkiin tai ohjattuun tuokioon

Muu, mikä?

5. Kuinka usein kohtaat haastavia kasvatustilanteita työssäsi? *

Päivittäin

Viikoittain

Kuukausittain

Harvemmin

6. Mitkä tilanteet aiheuttavat mielestäsi eniten haastavia kasvatustilanteita varhaiskasvatuksessa?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

Vapaa leikki

Ohjattu toiminta koko lapsiryhmän kanssa

Ohjattu toiminta pienryhmässä

Ulkoilu

Ruokailut

Lepohetket

Pukemis- ja riisumistilanteet

Odotustilanteet

Siirtymätilanteet

Lapsen tuonti- ja hakutilanteet

Muu, mikä?

7. Minkä koet itsellesi vaikeaksi kohdatessasi edellä mainittuja haastavia kasvatustilanteita? *

8. Mitkä asiat, keinot tai menetelmät olet itse kokenut toimiviksi haastavissa kasvatustilanteissa? *

9. Mitkä asiat, keinot tai menetelmät olet itse kokenut toimiviksi haastavien kasvatustilanteiden ennakoinnissa ja ennaltaehkäisyssä? *

10. Miten mielestäsi haastavat kasvatustilanteet vaikuttavat suunnitelmallisen ja tavoitteellisen varhaiskasvatuksen toteuttamiseen teidän ryhmässänne? *

11. Koetko tarvitsevasi enemmän tukea tai neuvoja haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen? *

Kyllä

En

En osaa sanoa

12. Millaista tukea toivoisit haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

Työpaikan sisäiset koulutukset

Työpaikan ulkoiset koulutukset

Varhaiskasvatuksen kirjallisuus ja oppaat aiheesta

Oman tiimin tuki

Esihenkilön tuki

Varhaiserityisopettajan tuki

Tiivis yhteistyö vanhempien kanssa

Käytännön keinot ja menetelmät

Muuta, mitä?

VUOROVAIKUTUS VARHAISKASVATUKSESSA

13. Mitä mielestäsi kuuluu hyvään vuorovaikutussuhteeseen lapsen kanssa? *

14. Koetko vuorovaikutuksella olevan merkitystä haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa? *

Kyllä

En

En osaa sanoa

15. Minkälaisen merkityksen koet olevan sinun omalla vuorovaikutuksellasi lasta kohtaan haastavissa kasvatustilanteissa? *

16. Koetko, että sinun on hankalampaa luoda vuorovaikutussuhdetta lapseen, jolla ilmenee enemmän haastavia kasvatustilanteita? *

Kyllä

En

En osaa sanoa

17. Kerro vielä, miksi koet, että on hankalampaa luoda vuorovaikutussuhdetta lapseen, jolla ilmenee enemmän haastavia kasvatustilanteita? *

18. Millaisiin haastaviin kasvatustilanteisiin kaipaat eniten tukea ja neuvoja?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

Aggressiivinen käyttäytyminen

Uhmakas käyttäytyminen

Levoton käyttäytyminen

Vetäytyvä käyttäytyminen

Voimakkaat tunteenpurkaukset

19. Millaista tietoa haastavista kasvatustilanteista toivoisit oppaaseen?

Voit valita useamman vaihtoehdon. *

Lapsen sosioemotionaalinen kehitys ja sen tukeminen

Lapsen tukeminen haastavissa kasvatustilanteissa

Positiivinen pedagogiikka

Vuorovaikutus haastavissa kasvatustilanteissa

Haastavien kasvatustilanteiden puheeksi ottaminen vanhempien kanssa

Haastavien kasvatustilanteiden ilmeneminen

Haastavien kasvatustilanteiden taustalla vaikuttavat tekijät

Haastavien kasvatustilanteiden ennaltaehkäisy

Monialaisen yhteistyön mahdollisuudet haastavien kasvatustilanteiden kohtaamisessa

Lapsen tuki varhaiskasvatuksessa (yleinen, tehostettu, erityinen tuki)

Muuta, mitä?

20. Vapaa sana toiveista ja tarpeista oppaaseen.

Liite 2. Tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Haastavien kasvatustilanteiden kohtaaminen: Opas varhaiskasvattajille

1. Pyyntö osallistua tutkimukseen

Teitä pyydetään mukaan tutkimukseen, jossa tutkitaan haastavien kasvatustilanteiden ilmenemistä varhaiskasvatuksessa sekä yksiköidenne toiveita ja tarpeita tutkimuksen tuotoksen eli oppaan sisällöstä. Tämä tiedote kuvaa tutkimusta ja teidän osuuttanne siinä.

2. Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Kieltäytyminen ei vaikuta mahdollisuuteen käyttää opasta työssänne varhaiskasvatuksessa. Voitte myös keskeyttää tutkimuksen koska tahansa syytä ilmoittamatta. Mikäli keskeytätte tutkimuksen tai peruutatte suostumuksen, teistä keskeyttämiseen ja suostumuksen peruuttamiseen mennessä kerättyjä tietoja ja näytteitä voidaan käyttää osana tutkimusaineistoa.

3. Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta ja ymmärrystä haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja taustalla vaikuttavista tekijöistä sekä siten ennaltaehkäistä ja vähentää haastavien kasvatustilanteiden esiintymistä. Opinnäytetyössä tarkastellaan vuorovaikutuksen merkitystä varhaiskasvattajan ja lapsen välillä haastavissa kasvatustilanteissa.

4. Tutkimuksen toteuttajat

Tutkimus on osa Seinäjoen ammattikorkeakoulussa tekemääni opinnäytetyötä. Opinnäytetyöni yhteistyökumppani on Pilke päiväkodit Oy:n yksiköt Vihreä Willa ja Merihevonen.

5. Tutkimusmenetelmät ja toimenpiteet

Tutkimukseen osallistuvat vastaavat Webropol-kyselylomakkeeseen, joka sisältää monivalintakysymyksiä sekä avoimia kysymyksiä. Webropol-kysely on auki 7.12-21.12.2022.

6. Tutkimuksen mahdolliset hyödyt

Tutkimuksen tuotoksen eli oppaan on tarkoitus lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja taustalla vaikuttavista tekijöistä sekä antaa keinoja ja menetelmiä toimia haastavissa kasvatustilanteissa ja toimia ennaltaehkäisevästi.

7. Kustannukset ja niiden korvaaminen

Tutkimukseen osallistuminen ei maksa teille mitään. Osallistumisesta ei myöskään makseta erillistä korvausta.

8. Tutkimustuloksista tiedottaminen

Opinnäytetyöni julkaistaan Theseus-tietokannassa. Opinnäytetyöni tuotoksena toteutan oppaan, joka tulee Pilke päiväkodit Oy:n yksiköiden Vihreä Willa ja Merihevonen työntekijöiden käyttöön.

9. Tutkimuksen päätyminen

Myös tutkimuksen suorittaja voi keskeyttää tutkimuksen. Tutkimus päättyy opinnäytetyöni ja oppaan valmistuttua maaliskuussa 2023.

10. Lisätiedot

Pyydämme teitä tarvittaessa esittämään tutkimukseen liittyviä kysymyksiä tutkijalle/tutkimuksesta vastaavalle henkilölle.

11. Tutkijoiden yhteystiedot

Tutkija / opinnäytetyötekijä

Nimi:

Puh.

Sähköposti:

Tutkimuksesta vastaa / opinnäytetyön ohjaaja

Titteli:

Nimi:

Korkeakoulu / yksikkö:

Puh.

Sähköposti:

Liite 3. Saatekirje

Hyvä varhaiskasvatuksen työntekijä,

Opiskelen sosionomiksi Seinäjoen ammattikorkeakoulussa. Teen opinnäytetyötä yhteistyössä Pilke päiväkodit Oy:n yksiköiden Vihreä Willa ja Merihevonen kanssa. Opinnäytetyöni tarkoituksena on lisätä varhaiskasvattajien tietoisuutta ja ymmärrystä haastavien kasvatustilanteiden ilmenemisestä ja taustalla vaikuttavista tekijöistä sekä vuorovaikutuksen merkityksestä. Tutkimuksen tavoitteena on luoda opas haastavien kasvatustilanteiden kohtaamiseen yksiköiden käyttöön.

Kysely on osa tutkimusta ja sen tuloksia hyödynnetään oppaassa. Kyselyyn vastaaminen tapahtuu nimettömästi ja vastaukset käsitellään luottamuksellisesti. Tutkimusaineisto kerätään tätä opinnäytetyötä varten ja hävitetään tutkimuksen valmistuttua. Kyselyn vastaamiseen menee noin 15–20 minuuttia. Kysely on auki 7.12–21.12.

Linkki kyselyyn: <https://link.webpolsurveys.com/S/33F1A000901113FA>

Suuri kiitos vastauksestasi!

Ystävällisin terveisin,

Sonja Rajala